

শ্রীমদ্ভগবদ্গীতাঃ ১০ঃ অঃ ১০ঃ অঃ ১০ঃ অঃ ১০ঃ অঃ ১০ঃ অঃ

মহাভারত নাৰীপৰ্বৰ অন্তৰ্গত

স্ত্রী-পৰ্ব

বা

নাৰীপৰ্ব ।

কলাবাড়ী খাৰ্বেণ্ডি নিবাসী
শ্রীধৰ্মেশ্বৰ মহন্ত কৰ্তৃক ৰচিত
ও
প্ৰকাশিত ।

জিলাদৰং মোং ডেকপুৰ আগাম ।

পোঃ আঃ গহপুৰ ।

প্ৰথম ভাৱণ ।

কলিকাতা,

১২২ নং আমহাৰ্ট ষ্টীট “বাধাধমন বস্ত্ৰত”

শ্রীমুখ্যগোপাল চক্ৰবৰ্তী দ্বাৰা মুদ্ৰিত ।

শ্রীমদ্ভগবদ্গীতাঃ ১০ঃ অঃ ১০ঃ অঃ ১০ঃ অঃ ১০ঃ অঃ ১০ঃ অঃ

বেচ—১০ আশি এটা বাৰোন ।

মহাভাৰত নাৰীপৰ্বৰ অন্তৰ্গত

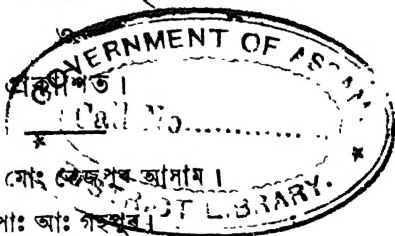
স্ত্ৰী-পৰ্ব

DISTRICT LIBRARY
(HEMBA BARUA COLLECTION)

নাৰীপৰ্ব।

কলাবাড়ী খাইৰগুৰি নিবাসী

শ্ৰীধৰ্মেশ্বৰ মহন্ত কৰ্তৃক ৰচিত

পো: আ: গহৰুৰ।

প্ৰথম ভাষ্যৰণ।

কলিকাতা,

১২২ নং আমহাৰ্ট ষ্ট্ৰীট “ৰাধাৰমণ যন্ত্ৰত”

শ্ৰীনৃত্যগোপাল চক্ৰবৰ্তী দ্বাৰা মুদ্ৰিত।

বেচ—৥০ আধলি এটা নাথোন।

মুখপাত ।

মহাভাৰতৰ সকলো খিনি পৰ্বৰ প্ৰায় লাহে লাহে
ছপাই ওলাল, তাকে ~~মোৰ মন~~ মনতো এই নাৰীপৰ্ব
পুথিখানি বঢ়িবলৈ ইচ্ছা বলৱতী হোৱাত, একান্ত আগ্ৰহেৰে
পুথিখনি ৰচনা কৰিলোঁ। কিন্তু “উদক” মাছ খোৱা দেখি
“শিৱাল” পানীত পৰাৰ দৰে হৈছে। ৰাজহংসৰ সুন্দৰ
লয় লাস খোজ কঢ়া দেখি ; “ঘৰ চৰাই” হৈ সেই খোজ
ধৰিবলৈ আগ বাঢ়িলোঁ। ইয়াত বৰ্ণাশুদ্ধি পদৰ বিশৃঙ্খলাদি
অনেক দোষ হোৱাৰ কোনো সন্দেহ নাই। এতেকে বিজ্ঞ
মহোদয় সকলে সেই দোষ ক্ষমা কৰি সকলোৱে একোখনি
গ্ৰহণ কৰিলে আমাৰ মানসীক শ্ৰম ও ধন ব্যয়ৰ সাৰ্থক
ফলি ভাবিম। নিবেদন ইতি—

নি, ধ,নী ভৈলোহো ভোগ ভুঞ্জিবে প্ৰয়াস।

ধ,ৰ্ম্মে, মন নাই বাঞ্ছা বৈকুণ্ঠত বাস ॥

ই,খ,ৰত নভজি ভকতি সুখে আশ।

ক,ৰ, হীন হৈয়া কৰো যুজিবাক সাস ॥

জিলা দৰং পোঃ গহপুৰ
কলাবাড়ী খাটৈগুৰি
শংক ১৮৫৫। ২২ ফাগুন
গুৱাহাটী।

শ্ৰীধৰ্ম্মেশ্বৰ মহন্ত।

নিবেদন ।

বিশেষ কৈ চাবলগীয়া ।

এই নাৰী পৰ্ব্ব পুথি খনিত কুৰুক্ষেত্ৰৰ যুদ্ধৰ শেষত অৰ্থাৎ শত কোষৱাদিৰ মৰণৰ পাচত, ধৃতৰাষ্ট্ৰ ও গান্ধাৰী প্ৰভৃতি স্ত্ৰী সকলৰ স্বামী, পুত্ৰৰ শোকত ক্ৰন্দন আৰু ধৃতৰাষ্ট্ৰাদি সকলোৰে কুৰুক্ষেত্ৰলৈ গমন, মৃত জনৰ শৰীৰ সংস্কাৰ, প্ৰেতকাৰ্য্যাদি সমাধা এবং শ্ৰীকৃষ্ণ, ব্যাস নাৰদে যুধিষ্ঠিৰক নানা উপদেশ দিয়ে, সেই উপদেশ মতে যুধিষ্ঠিৰে পুনঃ হস্তিনাত ৰাজ্য গ্ৰহণ কৰাৰ বিষয় ইয়াত লিখা আছে । এই পুথি খনিৰ নিচিনা পঢ়িলে শোকলগা এই পুথি নিচেই কম । ইয়াক পঢ়ি চালে সৰল চিত্তৰ ধৰ্ম্মানুৰাগী লোক সকলৰ হৃদয় বিদীৰ্ণ নহৈ নোৱাৰে । নিবেদন ইতি

বিনীত

গ্ৰন্থকৰ্ত্তা—

সূচী ।

বিষয় ।	পৃষ্ঠা ।
১। বন্দনা। ...	২
২। শতপুল্ল মৃত্যু শুনি ধৃতবাঈর ক্রন্দন আৰু তেওঁৰ মাহুনা। }	৪
৩। ধৃতবাঈক ব্যাসে উপদেশ দিয়ে আৰু পূৰ্বৰ বৃত্তান্ত কয়। }	১৮
৪। গান্ধাৰী প্ৰভৃতি স্ত্ৰীসকলৰ শোক আৰু ধৃতবাঈ আদি সকলোৰে কুকৰ্ণেতলৈ গমন। }	২৪
৫। ধৃতবাঈৰ লোহাৰ ভীম চূৰ্ণ কৰে।	৩৫
৬। গান্ধাৰী সহিতে পাণ্ডৱ সকলৰ উত্তৰ প্ৰত্যুত্তৰ }	৪২
৭। গান্ধাৰী প্ৰভৃতি স্ত্ৰীসকলৰ যুদ্ধৰ ঠাইলৈ গমন আৰু নিজ নিজ পতি পুল্লৰ মৃত্যু শৰীৰ দেখি সকলোৰে বেজাৰ। }	৫২
৮। গান্ধাৰী প্ৰভৃতি স্ত্ৰীসকলৰ শোক আৰু শ্ৰীকৃষ্ণ গান্ধাৰীয়ে শাপ দিয়ে। }	৭০
৯। যুধিষ্ঠিৰাদিৰ দ্বাৰা মৃতজনৰ শৰীৰ সংস্কাৰ আৰু হস্তিনাতলৈ যাবলৈ যুধিষ্ঠিৰক শ্ৰীকৃষ্ণ অনেক প্ৰকাৰ বুজনি দিয়ে। }	৯০
১০। যুধিষ্ঠিৰক শ্ৰীকৃষ্ণ, ব্যাস, নাৰদে নানা উপদেশ দিয়ে আৰু সেই উপদেশমতে সক- লোৰে হস্তিনাতলৈ গমন। }	১০৮

PLEASE HANDLE THE BOOK CAREFULLY.

মহাভারত নাৰীপৰ্বৰ অন্তৰ্গত

স্ত্ৰী-পৰ্ব

বা

নাৰীপৰ্ব ।

শ্ৰী শ্ৰীকৃষ্ণায় নমঃ ।

নাৰায়ণং নমস্কৃতং নবদ্বৈতং নবোত্তমং ।

দেবাং সৰস্বতীং ব্যাসং তৰ্তো জয় সুদীৰ্ঘয়েৎ ॥

মুকং কৰোতি বাচালং পশুং লজ্জয়তে গিৰিঃ ।

নং কৃপা তমহং বন্দে পৰমানন্দ মাধবং ॥

বন্দনা ।

পদ ।

কং নমো নাৰায়ণ ব্রহ্ম সনাতন ।
১ম কৰে চিন্তে যাৰ অভিয চৰণ
নমো নমো ভগবন্ত পৰম পুৰুষ ।
ভাৱে গতি দেৱ জয় অধিকেশ ॥
২য় বিনে গতি নাই জাৱন মৰণে ।
৩য় পুৰুষাৰ্থ সিদ্ধি তোহাঙ্ক স্মৰণে ।
৪ম দয়ত গাংক যেহি দিযে সৰ্বব বুদ্ধি ।
৫ম হৰি স্মৰণে আৰম্ভ হোক সিদ্ধি ।
৬ম অনন্ত দশৰ হৰি অনন্ত চৰিত্র ।
৭ম নামে কৰে ইতো জগত পৱিত্র ॥
৮ম গামাৰ মহিমা নজানয় হৰ-বিধি ।
৯ম বুলি কৰা হৰি আৰম্ভৰ সিদ্ধি ।
১০ম সৰসী মাৰ মোত ত্যোক প্ৰসন্ন ।
১১ম ভাৱতৰ কথা মই কৰোহো বচন ।
১২ম নাৰী পদ কথা ইতো সংসাৰতে সাৰ ।
১৩ম মহা মুণি পূৰ্বে কৰিলা প্ৰচাৰ ৫
১৪ম বোলো কৃতাজ্জলী মই শুনা সভাসদ ।
১৫ম মহামুচ ত্যা কৰো ভাৱতৰ পদ ।

মাৰী পৰ্ব ।

কবিতাৰ গুণ নাই নহওঁ পণ্ডিত ।
উথাপি ভৈলেক পদ কষি বাক চিত ॥
মৃষিকে বাঞ্চয় যেন হস্তী সমে যুজো ।
টিপচী চটকে পৰ্বত লব খোজে ॥
সেই মতে মোৰ মনে আশা ভৈল বৰ ।
পঙ্গু হৈয়া ঘোৰাৰ লগত দিয়ো লব ॥
গন্ধামৃত ভোগ যেন ইচ্ছা দৰিদ্ৰৰ ।
মই অজ্ঞানীৰো ভৈল সেই পটন্তৰ ॥
জানি জ্ঞানীগণে নিন্দা নকৰিবা মোক !
মই মূৰখৰ প্ৰতি প্ৰসন্ন হুয়োক ॥
ভৰিৰ চৰণ মনে শিৰোগত কৰি ।
ৰচিবো ভাষত পদ মতি অনুসৰি ॥
ঘোৰ আশা কৰোঁ কিন্তু বিদ্যা বুদ্ধিহীন ।
আদৰিবা জ্ঞানীজনে জানি অতি দীন ॥
নীচ জনে বিকে যদি অমূল্য বতন ।
তাক জানো ঘৃণা কৰে কোন মহাজন ॥
হৰিৰ চৰিত্ৰ চয় মহাবদ্ধ জানি ।
মূঢ় বোল বুলি ঘৃণা নকৰিবা জ্ঞানী ॥
শুনিয়োক সৰ্বজন ভাৰতৰ পদ ।
আত পৰে নাহি আউৰ ভৱৰ সম্পদ ॥
হেন জানি শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তন কৰা আক ।
তেবেসে এড়াইবা ঘোৰ যম ষাত্নাক ॥

সদাই শুনিবা বিষ্ণু বৈষ্ণৱ চৰিত ।
 ইহলোকে পৰলোকে তেবে পাইবা হিত ॥
 জানি শুনি সবে তৰিষাক কৰামন ।
 বাম বাম ঘোষিয়োক যত সাধুজন ॥

শত পুত্ৰ মৃত্যু শুনি ধৃতৰাষ্ট্ৰ ক্ৰন্দন
 আৰু তেওঁৰ সাত্বনা ।

পদ ।

বৈশম্পায়ন বদতি শুনিয়ে জগ্নিজয় ।
 শুনি লাহা কুৰুক্ষেত্ৰ যুদ্ধৰ নিৰ্ণয় ॥
 তাত পাছে যেন ভৈল কৰিয়ে শ্ৰৱণ ।
 ধৃতৰাষ্ট্ৰ যেন মতে কৰিল ক্ৰন্দন ॥
 যিটো জনে তাহাৰ কৰিলে শোক ক্ৰান্ত ।
 বুলিবো তোমাত মই সিসৰ বৃত্তান্ত ॥
 ভীষ্ম দ্ৰোণ সনে পুত্ৰ সবৰ মৰণ ।
 সঞ্জয়ৰ মুখে ৰাজা কৰিলা শ্ৰৱণ ॥
 যেতিয়া শুনিলাজ্যেষ্ঠ পুত্ৰৰ মৰণ ।
 বাপ দুৰ্য্যোধন ইলি হৰিলা চেতন ॥
 গুৰি কটা বৃদ্ধ ঘেৰ মাটিত পৰিলা ।
 সিমতে পৰিয়া ৰাজাৰ চেতন হৰিলা ॥

নাসাত নাহিকে বায়ু নলবয় গাৰ ।
 নিধালে পৰিলা ঘেন মৃতকৰ ভাৰ ॥
 চিন্তা হুয়া পৰি আছে মাটিৰ উপৰে ।
 কেবল চক্ষুৰ জল পৰে ধাৰাসাৰে ॥
 দোখ সঞ্জয়ৰ মনে মিলিল সংশয় ।
 জানোবা ৰাজ্যৰো শোকে মৰণ মিলয় ।
 এহি গুণি সঞ্জয়ে তুলিলা ধৰি হাতে ।
 শীতল জলক লই ঢালি দিলা মাথে ॥
 তথাপিভো ৰাজাৰ শৰীৰ নোহে গিৰ ।
 দুই ধাৰে পৰে আতি নয়নৰ নীৰ ।
 হেন দেখি সঞ্জয়ৰ আকুল স্বভাৱ ।
 কিনো বিধতাৰ কাৰ্য্য বিপৰীত ভাব ॥
 বৃদ্ধ বয়সত আশ্ৰয় কৰি অনাথিতি ।
 পুত্ৰ শোক সাগৰত পেলাইলেক জাতি
 স্তবৰ্ণৰ খাটে যাৰ সতত শয়ন ।
 উপৰত চন্দ্রতাপ দেখি বিতোপন ॥
 সিহেন শৰীৰ পৰে ধূলাত বাগৰি ।
 কিনো কৰি বিধতা অজিলা হৰি হৰি ॥
 হেন মনে গুণি সঞ্জয়ৰ দুঃখ মন ।
 ৰাজ্যক সাৱতি ধৰি মাতে ঘনে ঘন ।
 কতো বেলি ধৃতৰাষ্ট্ৰ লভিলা চেতন ।
 হা হা দুৰ্য্যোধন বুলি কৰয় ক্ৰন্দন ॥

হৰি হৰি কৈক গৈল প্ৰানৰ পুতাই ।
 তোমাৰ বিৰহে মোৰ ইতো প্ৰাণ যাই ॥
 যি শৰীৰে সুগন্ধ চন্দন প্ৰতি নিত ।
 মহা যত্নে কৰে দামীগণে সালস্কৃত ॥
 ইন্দ্ৰ চন্দ্ৰ সূৰ্য্য সম শৰীৰৰ আভা ।
 হেন মোৰ তনয়ৰ লুপ্ত ভৈল প্ৰভা ॥
 দাসগণে যাহাক সেৱয় অনুক্ষণ ।
 হেন তনয়ৰ ভৈল মৃতিকা শয়ণ ॥
 কোমল শৰীৰ আতি ৰূপ বিতোপন ।
 হেন শৰীৰক থাইব শৃগাল শঙ্কণ ॥
 বাহাৰ প্ৰতাপ দেখি সবে কৰে ভয় ।
 দ্বিতীয় বাসৱ যেন আমাৰ তনয় ॥
 হেন মোৰ পুত্ৰক নিলেক কোন বমে ॥
 এহি বুৰি হৃদয়ত ঘনে মুঠি হানে ॥
 পুত্ৰশোকে ৰাজাৰ গাৱত নাহি থিৰ ।
 ধাৰে বহি যাই আতি নয়নৰ নীৰ ॥
 কপালত মুঠি হানি কৰয় ক্ৰন্দন ।
 দিলেক বিধিয়ে মোক শতেক নন্দন ॥
 মোৰ দুই চক্ষু হীন ভৈল জন্মাবধি ।
 পুত্ৰ চক্ষু দিল দান ৰূপা কৰি বিধি ॥
 পূৰ্বৰ পাপ ফলে নভৈলেক কাৰ্য্য সিদ্ধি ।
 হাতে দিয়া কাড়ি নিল পুত্ৰ হেন নিধি ॥

অকালতে কালে হৰি নিল পুত্ৰগণ ।
 একেলগে মিলিলেক সবাতো মৰণ ॥
 এক পুত্ৰ মৰিলে হৃদয়ে অসহন ।
 মোৰ ভাগ্যে ভৈল শত পুত্ৰৰ মৰণ ॥
 কিনো মোৰ বজ্ৰময় হৃদয় কঠিন ।
 পুত্ৰৰ মৰণ শুনি নযাই জীৱন ॥
 হৰি হৰি কিনো ঘোৰ কৰি আছো পাপ ।
 একে লগে পাওঁ শত পুত্ৰৰ সম্ভাপ ॥
 মহাশোকে ৰাজাৰ গাৱত নাহি থাকি ।
 দাৰগণ স্তম্ভৰ কান্দয় পৰি পৰি ॥
 হাহা দুয়োখন বাপ দুঃশাসন, কৰ্ণ ।
 দুৰ্দ্ধৰিষ, বুৰুকেতু, শকুনি, বিকৰ্ণ ॥
 হা বাপ দুৰ্ম্মুখ, দুস্মহ মহাবীৰ ।
 ভগদত্ত হেন বীৰ পৰিল শৰীৰ ॥
 বিৰোচন, জয়দ্রথ, বিজয়, সুবৰ ।
 হাহা ভুৰিশ্ৰৱাবীৰ, শৈল্য নৃপবৰ ॥
 হৰি হৰি ভীষ্ম পিতৃ মোক গৈলা এৰি ।
 নবহে জীৱন মোৰ তোমাক স্তম্ভৰি ॥
 প্ৰতি পালি তুলিলা আমাক পুত্ৰ সম ।
 এবে মোক এৰি তুমি গৈলা কোন যম ॥
 ৰাঞ্চিলে মিলয় তযু আপোন মৰণ ।
 পশুৰামে তোমাত হাৰিলে ঘোৰ ৰণ ॥

হেন ভীষ্মবীৰ তুমি পৰিলাহা বণে ।
 কিমতে সহিবো প্ৰাণে নৰয় জীৱনে ॥
 কৰ্ণ হেন বীৰ যেন ত্ৰৈলোক্য বিজয় ।
 যাৰ নাম শুনি দেৱাশ্বৰেও কাম্পয় ॥
 হেন কৰ্ণ বীৰ পৰি বৈল ঘোৰ বণে ।
 কিমতে সহিবো প্ৰাণে তাহাৰ মৰণে ॥
 দ্ৰোণ সম বীৰ নাই ইতিনি লোকত ।
 অব্যৰ্থ সন্ধান যাৰ পণ্ডিত বণত ॥
 শত্ৰুগণে ভয় কৰে যাৰ নাম শুনি ।
 হেন দ্ৰোণ বধে মোৰ নৰয় পৰাণী ॥
 হৰি হৰি কৈক গৈলি শকুনি দুৰ্ম্মতি ।
 তইমে কৰাইলি মোক এমুৱা দুৰ্গতি ॥
 ভীষ্ম দ্ৰোণ বিদূৰে বুলিল বহু হিত ।
 আপদ কালত তাক দেখি লোহো তিত ॥
 পূৰ্ব জন্মে কিনো ঘোৰ আচৰিলো পাপ ।
 সি কাৰণে পাঁও মই দাক্ষণ সন্তাপ ॥
 শত পুত্ৰ শোকে মোৰ প্ৰাণ ফুটি যায় ।
 বৃদ্ধ কালে মোৰ কিনো ভৈলেক বিলায় ॥
 হা পুত্ৰ দুৰ্য্যোধন অন্ধৰ নয়ন ।
 তোৰ শোকে মোৰ দেহে নৰহে জীৱন ॥
 ইন্তি ঘোৰা বথে যাৰ আগ পাচ কৰি ।
 সৈন্য সেনাগণে থাকে সতত আবৰি ॥

পাত্ৰ মন্ত্ৰী ভাতৃ সমে বহল বিস্তাৰ ।
 সভা মাঞ্জে থাকে যেন দ্বিতী পুৰন্দৰ ॥
 হেন পুল পৰি বৈল ৰাজ্য পৰি হৰি ।
 ইতোমহা শোক মই সহো কেন কৰি ॥
 যাত ভেক নিশান ৰাজয় জয় ঢোল ।
 প্রজা সমূহৰ নুশুনিয়া মাত বোল ॥
 হেন হস্তীনা ত বর নাহি মানুষৰ ।
 কাংশ পৰি জিম গৈল সমস্তে নগৰ ॥
 শতেক পুলৰ নৰহিল একজন ।
 কোনে মোৰ পিণ্ড জলাঞ্জলী দিবে দান ॥
 বিধিৰ কপট মোত মিলিল অধিক ।
 ইতো চাৰ জীৱন আছোক ধিক্ ধিক্ ॥
 বৈত পৰি আছে পুল শুনিয়ে সঞ্জয় ।
 তৈকে লাগি নিয়া মোক পৰাণ নৰয় ॥
 শতেক পুলৰ মোৰ শতেক বোহাৰী ।
 মোৰ হেন দশা কিনো সবে ভৈল বাঁৰী ॥
 শুনাহা সঞ্জয় মোৰ কণ্ঠাগত প্ৰাণ ।
 পটেশ্বৰী গান্ধাৰীক ঝাণ্টে মাতি আন ॥
 পুল শোক শেলে মোক ভেদিল হৃদয় ।
 ক্ষণিকতে যাওঁ মই যমৰ নিলয় ॥
 এহি বুলি ৰাজা অতি আকুলিত ভৈলা ।
 পুনৰপি ধৰণীত পৰি মুছৰ্ছা গৈলা ॥

নাহিকে বাজাৰ গায়ে চেতন সমূলি ।
 দেখিয়া সজ্জয়ে ধৰিলন্ত হাতে তুলি ॥
 কতো বেলি ধৃতবাষ্ট্ৰ লভিলা চেতন ।
 পুত্ৰৰ সন্তাপে আতি ভৈল ক্ৰোধ মন ॥
 শোক অগ্নি উধাই মনে ষাগি গৈলা আতি ।
 বুলিলা বচন পাছে সজ্জয়ক মাতি ॥
 শুনিয়ে সজ্জয় মোক নিয়ো এতিক্ষণ ।
 যৈত আছে দুৰাচাৰ পাণ্ডু পুত্ৰগণ ॥
 পাপীন্দ্ৰ ভীমৰ আজি হৃদয় বিদাৰো ।
 খাণ্ডা হানি অৰ্জুনের শিৰশ্ছেদ কৰো ॥
 ধন্যাত্মা সূৰ্য্যৰ যুধিষ্ঠিৰ নৃপবৰ ।
 সমৰ্পিবো তাক আজি হস্তিনা নগৰ ॥
 এহি বুলি বৃদ্ধ বাজা বাতুলন নয় ।
 পুত্ৰৰ সন্তাপে অতি শৰীৰ জ্বলয় ॥
 দেখিয়া সজ্জয় দুঃখী বাজাৰ স্বভাৱ ।
 কৰে কৰ ধৰি তাক বুলিলন্ত ভাৱ ॥
 নকৰা সন্তাপ খিৰ হোৱা মহাৰাজ ।
 দেখিছা বতোক সবে বিধতাৰ কাষ ॥
 নকৰিবা অনুশোচ তুমি মহাজ্ঞানী ।
 আগম পুৰাণ শাস্ত্ৰ জানিছা আপুনি ॥
 মই কি প্ৰবোধ দিবো তুমি মহা জ্ঞানী ।
 নিজ হৃদয়ত ভাল মতে চোৱা গুণি ॥

বৃদ্ধতো প্ৰধান শাস্ত্ৰে পৰম পণ্ডিত ।
 ধৰণী মণ্ডলে তুমি ৰাজা অৰ্ধপণ্ডিত ॥
 অকণ্টকে মহা স্তূথে প্ৰজাক পালিলা ।
 স্বৰ্গতো অধিকে তুমি ভোগক ভুঞ্জিলা ॥
 শত পুত্ৰ তুমি লভিলাহা মহাৰাজ ।
 মহাস্তূথে পালি আছিলাহা ৰাজ কাষ ॥
 এতিয়া তোমাৰ সেই দশা পালটিল ।
 পুত্ৰ শোকে চিৰকাল কান্দিবাক ভৈল ॥
 জানিবাহা কৰ্ম্মাধীন সমস্ত সংসাৰ ।
 বিষয়ৰ যত স্তূথ সকলো অসাৰ ॥
 ধন জন পুত্ৰ ভাৰ্যা বিষয়ৰ যোগ ।
 কৰ্ম্ম অমুসাৰে মাত্ৰ পাই ভোগা ভোগ ॥
 ক্লগিক সংসাৰ ইতো নোহে চিৰ স্থায়ী ।
 আত দিস্তা কৰা মিচা জানা মহাৰাই ॥
 পূৰ্বে যত আছিলেক ৰাজা ৰাজেশ্বৰ ।
 দৌল্লিপ, মাক্কাথা, পৃথু, বয়ু নৃপবৰ ॥
 লহৰ, যজ্ঞাতি, হৰিশ্চন্দ্ৰ মহামতি ।
 সগৰ প্ৰমোখ্যে আনো আছিল নৃপতি ॥
 সসাগৰা বসুমতী সি সবে ভুঞ্জিলা ।
 মহাবজ্ৰ, দান আদি অনেক কৰিলা ॥
 পৃথিবীৰ ত্ৰাঙ্কণক নানা দান দিলা ।
 হুংখী ভীক্ষু আদি সবে অদৰিদ্ৰ ভৈলা ॥

কৰিলা অনেক সদ কৰ্ম যজ্ঞবৰ ।
 তথাপি নেবাইলা কেঁহো কালৰ হাতৰ ॥
 আছিল ৰাৱণ ৰাজা বীৰ মাজে সাৰ ।
 স্বৰ্গ মৰ্ত্য পাটাল কৰিল অধিকাৰ ॥
 অলেখ আছিল তাৰ পুত্ৰ নাতিগণ ।
 কোনে সীমা কৰিবেক যত পৰিজন ॥
 নাছিল বলৰ ওৰ মুনিষ প্ৰধান ।
 তাৰ ভয়ে দেৱগণো সদা কম্পমান ॥
 যেতিয়া ধৰিলে কালে কোনে ৰাখে তাক ।
 একতিলে সৰ্বনাশ কৰিলে সবাক ॥
 এতেকতে মনে তুমি কৰিয়ো বিচাৰ ।
 জনম মৰণ দুই কৰ্ম বিধাতাৰ ॥
 উপজিলে মৃত্যু আছে সংসাৰ ভিতৰে ।
 কাল অনুসাৰে জীৱ যাতায়ত কৰে ॥
 কেঁহো চিৰঞ্জীৱ নোহে ইতিনি ভুবনে ।
 হেন জানি ৰাজা শোক নকৰিবা মনে ॥
 হেন মতে সজ্জয়ে প্ৰবোধে নানাতাৰে ।
 তথাপিতো কান্দে ৰাজা শোকত বিনাৱে ॥
 বৈশম্পায়ন বোলে শুনা সুভদ্ৰাৰ নাতি ।
 আক বাৰ বুলিলন্ত সজ্জয় সুমতি ॥
 শুনা শুনা ৰাজা কুক কুলৰ নন্দন ।
 হেনয় বিকল তযু নহয় শোভন ॥

ভাল মতে গুনি চোৱা আপোন মনত ।
 মৰণ এড়াইবে কোনে পাৰে ত্ৰৈলোক্যত ॥
 বঙ্গা বিষ্ণু মহেশৰো আছয় পতন ।
 ইতিনি লোকত কেহো নাই অমৰণ ॥
 শুনা শুনা মহাৰাজা বোলোহো তোমাত ।
 কালৰ অধীন জানা তিনয়ো জগত ॥
 কাল পূৰ্ণ ভৈলে ৰাখে নাহি হেন জন ।
 সি জনৰ যেনে তেনে মিলিবে মৰণ ॥
 সমস্তৰে মৃত্যু আছে জানা নৰ নার ।
 হেন জানি আত তমু শোক নুযুৱায় ॥
 নাৰদে তোমাত পূৰ্বে বুলিলা যেহেন ।
 বংশ নাশ হেতু দুৰ্য্যোধন উতপন্ন ॥
 সেট কথা মনে স্মৰিয়ো অন্ধৰাজ ।
 দুৰ্য্যোধন হেতু নাশ সমস্ত সমাজ ॥
 ভীষ্ম, দ্রোণ, বিদুৰে বুজাইল যেন নীত ।
 দুৰ্য্যোধন দুৰ্ঘে তাক দেখিলে অহিত ॥
 মহা শাস্তী গান্ধাৰী তাহান নিজ মাত ।
 তেহো বাধা বানী বহু বুজাইলন্ত ভাৱ ॥
 তথাপি কাহাৰো বাক্য নামানি দুৰ্জ্জন ।
 অপুনি মৰিল মাৰিলেক জ্ঞাতিগণ ॥
 শুনা আৰু মহা ৰাজা বোলোহো উচিত ।
 পূৰ্বে নুশুনিলা তুমি বিদুৰৰ হিত ॥

যি কালত পুত্র দুৰ্য্যোধন ওপজয় ।
 কাটিলা গর্দভ বার জন্মি দুৰাশয় ॥
 তৈসানিয়ে বুলিলা বিদূষ মহা জ্ঞানী ।
 ইতো পুত্র কুল ক্ষয় হেতু, নিষ্ঠ জানি ॥
 তেন জানি আক তুমি যত্নে পৰি হবা ।
 হাত শ্রধা কৰি পাছে দুঃখত নপবা ॥
 বদরব হিত বানী নুশুনিলা তাক ।
 ধারে জীরা মানে তযু ভৈল কান্দিবাক ॥
 পুৰাণি কথাক স্মৰিয়া মহাশয় ।
 এবে তযু শোক কৰিবাক যোগ্য নয় ॥
 ভূম সে বঢ়াইলা দন্দ পাণ্ডব সহিতে ।
 গোদাৰ কুযশ বৈল তিনিয়ে জগতে ॥
 তুমি পাশা পাতিলাহা পাণ্ডবক আনি ।
 কেজিনৈ, কেজিনৈ বুলি পুছিলা আপুনি ॥
 পাণ্ডব কাটিয়া লৈলাহা সাম বাজে ।
 মাৰবাক লাগিয়া পঠাইলা বন মাজে ॥
 পঞ্চ পানি গ্রামক খুজিলা পাণ্ডু সূত ।
 আপুনি আসিলা হৰি নিজে ছয়া ছুত ॥
 ক্রমক বিমুখ কৰিলেক দুৰ্য্যোধন ।
 কিম্ব তুমি তাত নিদি লাহা সমিধান ॥
 ভাঙ্গ, দ্রোণ কূপে বুলিলন্ত হিত বাণী ।
 নুশুনিলা তাক তুমি পুত্র বাক্য মানি ॥

কেৱল দেখিলা কৰ্ণ শকুনিক হিত ।
 আন সমস্তৰে কথা মানিলা অহিত ॥
 হাসি দুৰ্ব্যোধনে যেবে কৰতালি দিলা ।
 বঙ্গ চাতি তুমি ৰাজা তেতিয়া আছিল ।
 কিছু নকৰিলা তুমি কৰিবাক পাৰি ।
 এবৈ অনুতাপে একো ফলক নধৰি ॥
 হেন জানি চিন্তা স্থিৰ কৰা মহাৰাজ ।
 দৈবে সে কৰায়ে মাত্ৰ ভাল মন্দ কাষ ॥
 প্ৰতৰাত্ৰে শুনি হেন সপত্নীৰ কথা ।
 হৃদয় দগধ আতি মনে পাই ব্যথা ॥
 শোকে দেহা দহে আতি উৎকণ্ঠিত চিন্ত ।
 পুনৰপি মূৰ্ছা গৈলা পৰিয়া মাটিত ।
 বৈশম্পায়ণ বোলে ৰাজা কহো শূনা সাৰ ।
 বিদূৰে দেখিলা পাছে অৱস্থা ৰাজাৰ ॥
 সন্নিহিত চাপিয়া ধৰি বুৰিলা বচন ।
 উঠা উঠা মহাৰাজা নকৰা ক্ৰন্দন ॥
 যাৰ যেহি দিন মৃত্যু লিখি আছে ধাতা ।
 তাক এড়াইবাক কাৰ আছয় ক্ষমতা ॥
 শুনি আছা পূৰ্বে যত মহাৰাজাগণ ।
 চিৰ জীৱী হুয়া জানো আছে কোন জন ॥
 উপজিলে মৃত্যু তাৰ অৱশ্যে আছয় ।
 আত চিন্তা কৰা মিছা জানা মহাৰায় ॥

যেন জাণ বস্ত্র এৰি নৱ বস্ত্ৰ লয় ।
 ভগ্ন গৃহ এৰি নৱ গৃহ প্ৰবেশয় ॥
 তাৰ ভিন্ন ভাৱ নাই জনম মৰণ ।
 কাল ভৈলে হৈবে জানা সবাৰো ধ্বংশন ॥
 উপজিয়া মৰে কেহো মৰে দশ মাসে ।
 গৃহবাসে মৰে কেতো কেহো বা ঔদাস্যে ॥
 গৰ্ভতে মৰয় কেহো নিজ কৰ্ম্ম ফলে ।
 কেহো কাকো মাৰিব নোৱাৰে মহাবলে ॥
 সকলো মাৰিব কিন্তু নিয়ম বিহুৰ ।
 আগ পাছ কৰি সবে যাইব যমপুৰ ॥
 মৃত্যু জন হেতু তুমি নকৰিবা শোক ।
 বৰ্ণত পৰিয়া সবে গৈল স্বৰ্গলোক ॥
 সম্মুখ সমৰে যাৰ মিলয় মৰণ ।
 অৱশ্যে সিজন কৰে স্বৰ্গক গমন ॥
 এতেকে নকৰা শোক তুমি মহাৰায় ।
 কান্দিলেয়ো তযু পুল্ল নাসিব দুনাই ॥
 আৰু মহাৰাজ তুমি গুনিয়ো মনত ।
 দুৰ্য্যোধন কুমতিৰ জন্ম সময়ত ॥
 মই যে বুলিলো আৰু পেলায়ো জলত ।
 তাত হস্তে পাছে মিলিবেক উতপাত ॥
 ইয়াৰ কাৰণে কুক কুল হৈবে ক্ষয় ।
 সসাগৰা পৃথিৱীৰ মিলিবে প্ৰলয় ॥

গান্ধাৰীয়ো তোমাক বুলিলা বহু হিত ।
 মৰায়োক দুৰ্জ্জনক ভামৰ হাতত ॥
 তাকে নুশুনিলে তুমি পুত্ৰৰ স্নেহত ।
 সন্তাপক নুযুৱাই আপোন দোষত ॥
 বিদূষৰ শুন হেন প্ৰবোধ বচন ।
 লোটক মুছিয়া কিছু ভৈলা সন্ধুক্ষণ ॥
 কিস্তি শোকে দহে আতি ৰাজাৰ পৰাণ ।
 মনত বোলয় ধিক্ মোৰ এ জীৱন ॥
 হাহা মাৰিলেক মোৰ শতেক তনয় ।
 বৃদ্ধ কালে মোৰ কোন হৈবেক আশ্ৰয় ॥
 কিনো মোৰ বজ্ৰময় হৃদয় কঠিন ।
 পুত্ৰৰ সন্তাপে কেনে নযাই জীৱন ॥
 এহি বুলি বৃদ্ধ ৰাজা কৰিছে ক্ৰন্দন ।
 ৰাজাৰ দেখিয়া দুঃখ কান্দে সৰ্বজন ॥
 শুনা সভাসদ পদ মহাভাৰতৰ ।
 মনুষ্যৰ লাভ আৰ নাই আত পৰ ॥
 বিষ্ণু বৈষ্ণৱৰ কথা সবে কৰা বৰিত ।
 একচিন্ত মনে কৰা কৃষ্ণত ভকতি ॥
 তেবেসে এৰাইবা ঘোৰ সংসাৰ নিকাৰ ।
 ৰাম ৰাগ বুলি কৰা পুৰুষ উদ্ধাৰ ॥

ধৃতৰাষ্ট্ৰক ব্যাসে উপদেশ দিয়ে আৰু পূৰ্বৰ স্মৃতি কয় ।

ছবি ।

মুনিয়ে বোলন্ত বাণী, শুনা শুনা নৃপমণি.
কহো যেন ভৈল পাছ কথা ।

ৰাজা আতি দুঃখ মনে, বিবাদ কৰন্ত যণে,
কান্দে পৃথিবীত দিয়া মাথা ॥

হিয়াত হানন্ত মুঠি, বাতুল লক্ষণ আতি.
পুত্ৰ পুত্ৰ বুলি গোৰি পাৰে ।

কিনো আচৰিলো পাপ, পঁও হেন পুত্ৰ তাপ,
কিয় প্ৰাণ নযাই বাহিৰে ॥

হৰি হৰি দৈব বিধি, জাতে দিয়া পুত্ৰ নিধি,
পুনুঃ নিলা সমস্তকে বধি ।

তনয়ত কৈলো আশ, তুমি কৰিলাহা নাশ,
যেন ভৈল স্বপোনৰ নিধি ॥

এক পুত্ৰ হস্তে লোক, ভুঞ্জয় বিবিধ স্নেহ,
মোৰ তেন শতেক তনয় ।

তভো স্নেহ নিমিলিল, শকুনি বংশক খাইল,
যেন অগ্নি কাষ্ঠক দহয় ॥

বৃদ্ধ কালে হেন মোৰ, মিলিলেক দুঃখ ঘোৰ,
কিনো মোৰ এ মন্দ কপাল ।

বিধিয়ে কবিল হেন, অন্ধ. বৃদ্ধ পুত্র হীন,

সহো কেনে হেন হৃদি শালি ।

পুল্লৰ বিয়োগ দুখে, গান্ধাৰী মৰিব শোকে,

काय्य नई मोबो जीरनत ।

ভাগ্যে রাজ্য হকরাইলো, সুখেরে বঞ্চিত ভৈলো,

কুখ্যাতিয়ো বৈল জগতত ॥

এহি মতে রাজা শোকে, বিলাপ কষন্তু দুঃখে,

হেন সম্বয়ত মুনি ব্যাস ।

অন্ধকৰ দুঃখ জানি, তথাকে আসিলা মূৰ্খি,

পাইলা কুৰু নৃপতিৰ পাশ ॥

ৰাজাক বিষাদ যুত, দেখি পৰাশৰ স্মৃত,

ବୁଲିଲାହ । ବଚନ ମାଦରି ।

শুনা শুনা কুবব, না কান্দিবা তুমি আউব,

চিত্ত স্থিৰ কৰা ধৈৰ্য্য ধৰি ॥

মিছাতে কবিছা শোক, শবীৰত দিছা দুঃখ,

কপালেসে জানা আদি মূল ।

আব শুনা কহো ময়, পূর্ব কাহি নিচয়,

উপজিলা যত ক্ষত্রি কুল ॥

একদিনা মই গৈলো, ব্ৰহ্মাৰ স্থানক পাইলো,

দেখিলো। উত্তম সভাখন ।

নাৰদাদি মুনি বৰ্গ, মাৰ্কণ্ডেয় জম্বিবা ভাৰ্গ,

আছিল তহিতে মুনিগণ ॥

আসি হেন সময়ত, পৃথিবীয়ে বিনাৰন্ত,
বিধতাৰ ধৰিয়া চৰণে।

নমো নমো ব্রহ্মাদেব, তযু পারে কবো সেব,
মোব গুরু নাহি তুমি বিনে ॥

এখনি গোচৰ কৰো, মই মহা দুঃখে মৰো,
শুনা কহো সমস্ত ভোমাক ।

ক্ষত্রি কুল লভি জাত, মোক কৰে উতপাত,
সেহি দুঃখ হস্তে বাখা মোক ॥

পূর্বের ভৈলা উৎপন্ন, বাক্ষস দানবগণ,
মোক দুঃখ দিলেক অপার ।

জন্মি পাছে নাৰায়ণ, বিনাশিয়া ছুন্টগণ,
সিতো দুঃখে কৰিলা উদ্ধাৰ ॥

এতিয়া সিসব খ্যাত, ক্ষত্ৰি কুলে ভৈলা জাত,
আৰু বাৰ মোক দিয়ে দুঃখ ।

একো মতে পিতৃ মোৰ, নাহিকে দুঃখৰ ওৰ,
অদ্যাপি নাহিকে মোৰ সুখ ॥

নব্বয় নব্বয় প্রাণ, হেন দুঃখে কৰা ত্রাণ,
তুমি সে আমাৰ আদি দেৱ ।

তুমি মোর আদি কর্তা, সুখ দুঃখ মোক্ষ দাতা,
তুমি বিনা মোর নাহি কেবর ॥

যদি তুমি উপকার, নকরিবা মোক আর,
তেবেতো যাইবোহো বসাতল ।

এহি বুলি বসুমতী, মৌন ছয়া বৈলা সতী

মন দুঃখ চিস্তিয়া সকল ॥

পৃথিবীৰ বানী শুনি, বিধতা মনত গুণি,

পাছে তাক দিলা সমিধান ।

শুনিয়েক বসুমতী, চিন্তা নকৰিবা অতি,

শুনা বোলো বচন প্রমাণ ॥

কৌৰৱ বংশত জাত, দুৰ্য্যোধন নামে খ্যাত,

হৈব ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ তনয় ।

তান হস্তে তোমাসাৰ, খণ্ডিবেক মহাভাৰ,

মনে তুমি নকৰা সংশয় ॥

পুনৰপি মহাসতী, বুলিলা ব্ৰহ্মাক মাতি,

হে পিতামহ শুনিয়েক ।

কেন মতে দুঃখ ঘোৰ, নিবারণ হৈবে মোৰ,

প্রপঞ্চিয়া মোত কহিয়েক ॥

শুনি ব্ৰহ্মা দেৱেতান্ত, আৰু বাৰ বুলিলন্ত,

আশ্বাসিয়া মধুৰ বচন ।

যেন মতে তোমোৰাৰ, গুচিবেক মহাভাৰ,

শুনা কহো তাৰ বিবৰণ ॥

চন্দ্র বংশে উৎপন্ন, কুরু পাণ্ডু নাম ভিন্ন,

একে সহোদৰ দুইজন ।

ধৃতৰাষ্ট্ৰ হস্তে জাত, দুৰ্য্যোধন আদি খ্যাত,

হৈবে তান শতেক নন্দন ॥

পাণ্ডু হন্তে পাঞ্চজন, উপজিবে ভাতৃগণ,
দেব অংশে পৰম সজ্জন ।

বাক্য হেতু দুই হান্তৰ, মিলিবে কন্দল ঘোৰ,
একত্র হৈবেক ক্ষত্রিগণ ॥

যজ্ঞকূলে অরতিৰি, ভাৰ হৰি বাক হৰি,
পাণ্ডবৰ হৈবেক সহায় ।

কুব্জক্ষেত্রে লগাই বণ, তাতে যত ক্ষত্রিগণ,
সমস্তকে লগাইবেক ঠায় ॥

এতেকে পৃথিবী আঁম, বুলিলো নিশ্চয় বাণী,
নকৰিবা চিন্তা অকাৰণ ।

দুর্যোধন হেতু সাব, গুচিবে তোমাৰ ভাৰ,
এবে তুমি কৰিহো গমন ॥

ভেন শূনি বসুমৰ্তা, প্রণামি ব্রহ্মাক সৰ্তা,
নিজ স্থানে কৰিলা পয়াণ ।

শূনা আবে নব নাগ, যেনয় শূনিলো তাত,
বুলি লোহো তোমাত প্রমান ॥

সেই দুর্যোধন আসি, গান্ধাৰীৰ গৰ্ভত পশি,
ভৈলা মহা দুৰ্ঘট ক্ৰোধ শালী ।

তমু বংশ ধ্বংস হেতু, জন্মিলাহা আসি সিতো,
জানিবা নিশ্চয় ক্রুৰ, কলি ॥

সি কাৰণে ক্ষত্রিগণ, ছয়া সবে এক স্থান,
কুব্জক্ষেত্রে ভৈলেক নির্য্যাণ ।

এতেকতে বাজা তুমি, শোক এড়া মনে জানি,
পূৰ্ব কথা কৰিয়া শ্রৱন ॥

শুনা সভাসদগণ, কৰি সবে এক মন,
ইতো মহা পদ ভাৰতৰ ।

শুনে আক ঘিৰা জনে, গুছে তাৰ তেতিক্ষণে,
মহা পাপ অনেক জন্মৰ ॥

শিশু মতি ধৰ্ম্মেশ্বৰ, ভনি লোহা সাৰেসাব,
হৰিসে সবাবো শ্ৰেষ্ঠ ধন ।

তান পদে সবে যেন, মতি কৰা অনুক্ষণ,
নাশ যাউক যত পাপগণ ॥

সবে পুৰুষাৰ্থ কৰা, বৈষ্ণৱৰ সঙ্গ ধৰা,
সদায়ে সুমৰা হৰি নাম ।

তেবেসে এড়াইবা দুঃখ, যমৰ যাতনা ভোগ,
ডাক চাৰি বোলা ৰাম ৰাম ॥

গান্ধাৰী প্ৰভৃতি দ্বিতীয় সকলৰ শোক
আৰু ধৃতৰাষ্ট্ৰ আদি সকলোৰে
কুকৰ্কেত্ৰলৈ গমন ।

পদ ।

অনন্তৰে জন্মিজয় সাদৰে পুচন্ত ।
কোৱা পাছ কথা মুনি শুনো আদি অন্ত ॥
অন্ধক নৃপতি কিবা কৰিলে তথাত ।
গান্ধাৰী প্ৰভৃতি আনো নাৰী অসংখ্যাত ॥
সাহাৰ তনয় শত বণত মৰিল ।
হেন পুত্ৰ-শোক ৰাণী কিমতে সহিল ॥
মৰিল বণত আসি যত ৰাজাগণ ।
কোৱা কোনে কৰিলেক তাৰ পিণ্ডদান ॥
বৈশম্পায়ণ বদতি শুনিয়ে নৃপবৰ ।
ব্যাসৰ বচনে স্তুতি বৈলা কুকবৰ ॥
এতহন্তে সঞ্জয়ে বুলিলা কৰযোৰ ।
এক বোলে বোলো শুনিয়োক নৃপবৰ ॥
বহু দেশ হন্তে আইল অনেক নৃপতি ।
নিমন্ত্ৰিয়া আনিলেক তোমাৰ সন্ততি ॥
সবাক্ষৰে কুকৰ্কেত্ৰে ৰণে ভৈলা ক্ষয় ।
তাৰ প্ৰেত কৰ্ম্ম কৰিবাক যোগ্য হয় ॥

শুনি ধৃতৰাষ্ট্ৰ পাছে সঞ্জয়ৰ কথা ।
 নিশ্বাস তেজিয়া দুঃখে বুলিলন্ত তথা ॥
 ভনাশা বিদূৰ তুমি আমাৰ বচন ।
 অস্তেষ পুৰক শীঘ্ৰে কৰিয়ো গমন ॥
 গান্ধাৰী প্ৰভৃতি যত আছে নাৰীগণ ।
 যাঁও কুকক্ষেত্ৰে তাক আনা এতিক্ষণ ॥
 যিতো কথা বুলিলন্ত সঞ্জয় স্মৃতি ।
 তাক আমি কৰিবাক লাগয় সম্প্ৰতি ॥
 এহি বুলি ৰাজা মনে বিষাদ কৰিলে ।
 বথ সংযোজিবে তেতিক্ষণে আদেশিলা ॥
 শুনিয়া বিদূৰ পাছে কৰিলা গমন ।
 গান্ধাৰী সহিতে যৈতে আছে নাৰীগণ ॥
 বিদূৰ বদতি শুনিয়োক পটেশ্বৰী ।
 ৰাজাৰ আদেশে যাইবে লাগে শীঘ্ৰ কৰি ॥
 বোহাৰী সহিতে বজায়োক সমুদাই ।
 কুকক্ষেত্ৰে যাইবে সাজু ভৈলা নৰ বাই ॥
 একাদশ অক্ষৌহিনী সমে দুৰ্য্যোধন ।
 ভীষ্ম দ্ৰোণ সমস্তৰে মিলিল মৰণ ॥
 সিসৰাৰ প্ৰেত কাৰ্য্য কৰিবাক প্ৰতি ।
 কুকক্ষেত্ৰে গমন কৰিল নৰপতি ॥
 এতেকে তোমৰা সবে নকৰি গহন ।
 ৰাজাৰ আদেশে চলিয়োক এতিক্ষণ ॥

মৰিলেক দুৰ্য্যোধন গান্ধাৰী শুনিল।
 আকাশি স্বৰগ যেন মাথাত পৰিল ॥
 বিহ্বল ভৈলেক আতি গান্ধাৰ নন্দিনী ।
 পুত্ৰ শোকে মুচ্ছা গৈল পৰিয়া ধৰণী ॥
 যেন নিন্দা ভৈলে গাৱে নাথাকে চেতন ।
 সি মতে গান্ধাৰী শোকে ভৈলা অচেতন ॥
 কতো বোল চেতন লাভিয়া বৰ নাৰী ।
 কান্ধবে লাগিল আতি পুত্ৰক স্মৰি ॥
 শৈবে কৰ হানে ঘনে বাতুল পৰাই ।
 নাগৰে মাটিত পৰি ক্ৰতি বুদ্ধি নাই ॥
 ঐয়াত হানন্ত মুক্তি কোঁৱৰ জননা ।
 অহেয় পুৰত ভৈল ক্ৰন্দনৰ ধ্বনি ॥
 কেহো জনী গেৰি পাৰে পুত্ৰ পুত্ৰ বুলি ।
 কেহো জনী স্বামী শোকে ভৈলেক বাতুলী ॥
 ভানুমতী কান্ধে আতি স্মৰি আলাপে ।
 মৃতক সমান ভৈল স্বামীৰ সন্তাপে ॥
 সবেলাত উৰ্মি উথলিল ক্ৰন্দনৰ ।
 শোকে জ্ঞান নাহি তৈত নাৰী সকলৰ ॥
 শব্দৰ বস্ত্ৰ চিৰে থণ্ড থণ্ড কৰি ।
 দেৱগ্ৰ ভূষণ মানে পেলাৱে আজুৰি ॥
 ধনৈক সূৰ্ণ বস্ত্ৰ আছিল গাৱত ।
 গলন্ধাৰ মানে চিঙ্গি পেলাইলা তাৱত ॥

হৰি হৰি বিধি কিনো লিখিলা কপালে ।
 স্বামী পুত্ৰ বিচ্ছেদ ভৈলোহো অগ্নি কালে ॥
 কৈক লাগি যাঁও আবে কৰিবোহোঁ কিক ।
 নযাই জীৱন কেনে আচো ধিক্ ধিক্ ॥
 এহি বুলি কপালত মুঠিক হানয় ।
 কোনো জনী ঘণে ঘণে হিয়া ধাকুৰয় ॥
 মহাবাবে খলকয় যেহেন সাগৰ ।
 ক্ৰন্দনৰ ৰোল তেন স্ত্ৰী সকলৰ ॥
 বিদূৰে দেখিয়া শোকে চিন্তে হৰি হৰি ।
 অনন্তৰে বুলিলন্ত বচন সাদৰি ॥
 নাকান্দা নাকান্দা আৰু নাই প্ৰয়োজন ।
 কান্দিলে কি পুনৰপি পাইবা মৃত্যু জন ॥
 নহয় উচিত তোমাসাৰ হেন ভাৱ ।
 ৰাজাৰ আদেশে শীঘ্ৰে চালিয়োক গাৱ ॥
 চোৱা জন্মিজয় কেনে দৈবৰ বিপাক ।
 অল্পিক প্ৰাণীয়ে দেখয় সিসবাক ॥
 সহস্ৰ শতক দাসী যাহাক সেৱিল ।
 দৈৱ বসে তাৰ হেন বিপত্তি মিলিল ॥
 চিৰকাল সমান নযায় কাৰো দিন ।
 সমস্ত সংসাৰ ইতো কৰ্ম্মৰ অধিন ॥
 এক বস্ত্ৰ পিন্ধি যাই ৰাজ পটেশ্বৰী ।
 বাতুল ভৈলেক যেন ভ্ৰুক স্তম্ভৰিপু ॥

হা নাথ বুলিয়া কেহো দীৰ্ঘ ডাক পাৰে ।
 দুগ্ধ পোষা শিশুক পেলায়ে কতো দূৰে ।
 কতো জনী পৰি কান্দে শশুৰৰ আগে ।
 কৰ যোৰ কৰি কেহো স্বামী দান মাগে ॥
 কতো জনী বোলে পাণ্ডৱক ৰাজ্য দিয়া ।
 কৰিবে নেলাগে দন্দ সুখে কাল নিয়া ॥
 কতো জনী বোলে মিছা নভৈলেক ৰণ ।
 বন্ধু গা কৰিল ছয়ো কুক পাণ্ডুগণ ॥
 কেহো বোলে ৰণে কুক কুশলে আছয় ।
 ৰাজাক বুলিল মিছা কোন দুৰাশয় ॥
 এই মাত শোকাকুল যত নাৰীগণ ।
 শুনি অন্ধ নৃপতিৰ বিষাদিত মন ॥
 চোৰ্ভিত বেঢ়িয়া কান্দে যত নাৰীগণ ।
 হৰি হৰি আমাসাৰ নযাই জীৱন ॥
 এত হস্তে ৰথ আনি যোগাইলা সাৰথি ।
 চড়িলা ৰথত শোকে কোঁৱৰ নৃপতি ॥
 গান্ধাৰী উঠিলা ৰথে বধুগণ সঙ্গে ।
 শোকত বিহ্বল কতো বস্ত্ৰ নাহি অঙ্গে ॥
 হস্তিনাত আছিলেক যত নাৰী মান ।
 ৰণ ধৰণীক সবে কৰিলা পয়ান ॥
 যাহন্তে পথত কতো হোৱে অচেতন ।
 স্মৰিয়া স্বামী পুত্ৰ কৰয় ক্ৰন্দন ॥

কোহো জনী লৈলা হাতে ধৰি আত্ম ডাল ।
 বিমুকুত কেশ কাৰো দেখি আউল জাউল ॥
 প্ৰথম ঘোঁৰনী কতো দেখিতে উত্তম ।
 কতো জনী পূৰ্ণিমাৰ চন্দ্ৰো নোহে সম ॥
 বোদ্ৰে ঘৰ্ম্ম বিন্দু উঠে শোভয় বৰণ ।
 সূৰ্য্যৰ কিৰণ পৰি প্ৰকাশে বদন ॥
 সূৰ্ণ প্ৰতিমা সম কেশ মুক্ত মাথা ।
 কতো জনী নাৰীক দেখন্তে লাগে বেথা ॥
 স্ত্ৰী সব সহিতে যাই অশ্বিকা নন্দন ।
 আকাশৰ হস্তে চাহি আছে দেৱগণ ॥
 শোকে ধৃতৰাষ্ট্ৰ যাই অৱনত শিৰে ।
 পথে ভেট ভৈলা পাছে তিনি মহাবীৰে ॥
 কুপ, কৃতবৰ্ম্মা, অশ্বত্থামা বীৰ সাৰ ।
 দিলা পৰিচয় নৃপতিক আপোনাৰ ॥
 পাছে অন্ধ নৰপতি বুলিলা বচন ।
 কোৱা গুৰু স্মৃত শুনো কেনে ভৈল ৰণ ॥
 শুনি তিনি বীৰৰ যে হৃদয় শুখাইল ।
 চিন্তা দুঃখে মুখে তান বচন হৰিল ॥
 তিনিয়ো শোকত মহা তেজিল নিশ্বাস ।
 কৰযোৰে বুলিলন্ত চাপি তান পাশ ॥
 কি বুলিবো মহাৰাজ যেন ভৈল ৰণ ।
 মাতিবে খোজন্তে মুখে নোলাই বচন ॥

তথাপিতো বোলো শুনা সমবৰ কথা ।
 বিধিয়ে কৰিল যেন আমাৰ অৱস্থা ॥
 ৰণে আছিলেক যত মহাবীৰগণ ।
 একাদশ অক্ষৌহিণী সমে সেনাগণ ॥
 তযু শতপুত্ৰ সমে জানা মহাবাই ।
 সমস্তবে কুকক্ষেত্ৰে লাগিলেক ঠাই ॥
 কেৱল এড়াইলো মাত্ৰ আমি তিনিজন ।
 বুলিলো তোমাত সবে স্বৰূপ বচন ॥
 বায়ু হুতে কৰিলেক তযু বংশ ক্ষয় ।
 অকলে মাৰিল ভীম শতেক তনয় ॥
 শুনিয়ো গান্ধাৰী দেবী আমাৰ বচন ।
 নকৰিবা শোক তুমি পুত্ৰৰ কাৰণ ॥
 শত পুত্ৰ তোমাৰ কৰিলে বীৰ কৰ্ম্ম ।
 যেহেন ঘূৰাই ক্ষাত্ৰিয়ৰ নিজ ধৰ্ম্ম ॥
 মহা পৰাক্ৰম ৰণে অনেক কৰিল ।
 সম্মুখ সমৰে পাৰি স্বৰ্গক চলিল ॥
 শোক পৰিহৰা মাৰ নকৰা সন্তাপ ।
 দুৰ্য্যোধনে কৰিলেক অসীম প্ৰতাপ ॥
 উৰু ভাঙিলেক ভীমে অনায়াস কৰিয়া ।
 সিকাৰণে মোৰো মনে গৈলেক ৰাগিয়া ॥
 কৰিলো অধৰ্ম্ম ময়ো ন্যায় নিবিচাৰি ।
 নিশা ভাগে গৈলো মই হাতে অস্ত্ৰ ধৰি ॥

শিবিৰে প্ৰবেশ কৰিলোহো মহামাৰ ।
 সবাঙ্করে পঞ্চালক কৰিলো সংহাৰ ॥
 দ্ৰোপদাৰ পঞ্চ পুত্ৰ আছিল শয়নে ।
 শিৰশ্ছেদ সবাৰো কৰিলো জনে জনে ॥
 বণ শেষ পাণ্ডৱৰ আছে সাত জন ।
 কৃষ্ণ যযুধান পঞ্চ পাণ্ডুৰ নন্দন ॥
 সংক্ষেপে সকলো কথা বুলিলো তোমাত ।
 অনুশোচ নকৰিবা নৃপতি আমাত ॥
 শক্তি অনুসৰি কৰিলোহো আমি বণ ।
 তথাপি নভৈল জিত বুলিলো বচন ॥
 এতেকতে হে ৰাজা পাৰহৰা শোক ।
 দুনাই নেদোখবা আউৰ দুৰ্য্যোধন পোক ॥
 যদি মৰা শৱ চাহিবাক আছে মন ।
 তেবে কুক্লেত্ৰে তুমি কৰিয়ো গমন ॥
 তহিতে আছয় পাণ্ডৱৰ পাঞ্চ ভাই ।
 এবে মহাৰাজ আমি ভৈলোহো বিদায় ॥
 এহি বুলি ৰাজাত মেলায়া তিনি বীৰ ।
 কৃতবৰ্ম্মা চলি গৈলা আপোন মন্দিৰ ॥
 হস্তিনা নগৰে গৈলা কৃপ মহাশয় ।
 বদৰিকাশ্ৰমে গৈলা দ্ৰোণৰ তনয় ॥
 অনন্তৰে অন্ধৰাজ মনত বিকলে ।
 পাইলা বাই কুক্লেত্ৰ নাৰী সম দলে ॥

ধৃত্বাষ্ট আসিবার শুনি পাণ্ডুগণে ।
 পঞ্চ ভাই আলোচ কৰয় ভীত মনে ॥
 যুধিষ্ঠিৰে কৃষ্ণক 'সম্বোধি বুলিলন্ত ।
 দেখা জ্যেষ্ঠ পিতৃ কুরুক্ষেত্রে আসিলন্ত ॥
 মোৰ ইতো মুখ তাক দেখাওঁ কোন সতে ।
 কিবা কথা পুছিলে বুলিবো কেন মতে ॥
 পুত্র শোকে গান্ধাৰী আসিছে ক্ৰোধে ধাই ।
 তান চণ্ড সাপে আজি মনো পাক ভাই ॥
 শত পুত্র মাৰিলেক ভীমে গদাঘাটে ।
 হেন শোক মার হৈয়া সহিব কিমতে ॥
 এতেকে গান্ধাৰী শাপ দিবেক নিশ্চয় ।
 আজি বক্ষা হেতু প্রভু নেদেখো উপায় ॥
 মিছাতে কৰিলো আমি হেন ঘোৰ বণ ।
 পিতামহ ভীষ্মক মাৰিলো অকাৰণ ॥
 মিছাতে সাধিলো গুরুবধ মহাপাপ ।
 মিছা তেমে দিলো ধৃত্বাষ্টক সম্ভাপ ॥
 বন্ধু বান্ধৱক মৰাইলোহো অকাৰণ ।
 মিছা তেমে বধিলোহো স্ত্রীতি পুত্রগণ ॥
 যতেক কৰিলো মানে ভৈলেক নিফল ।
 ছাইত ছনিলো যেন কিছু নাই ফল ॥
 আজি পঞ্চ ভাইৰ জীৱনত নাই আশা ।
 ৰাজ্যক লাগিয়া মই কৰিলো নৈবশা ॥

শুনা ভাম ধনঞ্জয় মাদ্ৰীৰ নন্দন ।
 তুমি সবে উপায় চিন্তিয়ো এতিক্ষণ ॥
 পলাইয়া প্রাণ বক্ষা কৰা চাৰি ভাই ।
 অভিশাপ দিয়োক গান্ধাৰী মোক পাই ॥
 মোৰ এই জীৱনে নাহিকে প্ৰয়োজন ।
 কিমতে দেখাইবো মই লোকত বদন ॥
 ধৃতৰাষ্ট্ৰ গান্ধাৰীৰ দেখি শোক বৰ ।
 কিমতে সহিবো মই তাক নিৰন্তৰ ॥
 এতেকে মোহোৰ জীৱনত নাহি কাৰ ।
 দিউক ঘোৰ শাপ মোক যাওঁ যমৰাজ ॥
 হেন শুনি কৃষ্ণে পাছে বুলিলা বচন ।
 শুনা কুন্তি হুত দুঃখ কৰা কিকাৰণ ॥
 কোনে কাক ৰাখে আৰু কোনে কাক মাৰে ।
 নজানিবা আছে বুলি আন মোত পৰে ॥
 মই যাক বক্ষা কৰো মাৰে তাক কোনে ।
 যাক সংহাৰিবো তাক ৰাখে কোন জনে ॥
 মোৰেসে অধিন জানা যত চৰাচৰ ।
 মাৰন্ত্য ৰাখন্ত্য আউৰ নাহি মোতপৰ ॥
 হেন জানি মনে তুমি নকৰা সংশয় ।
 গান্ধাৰী নিদিব শাপ জানিবা নিশ্চয় ॥
 কৃষ্ণৰ বচন শুনি পাণ্ডুৰ তনয় ।
 কৰঘোৰি বুলিলন্ত্য বচন বিনয় ॥

যিবুলিলা তুমি প্রভো দৈবকী তনয় ।
 তোমাৰ বচন সবে খানি সত্য হয় ॥
 তথাপিতো মোৰ মনে আছিলেক ভয় ।
 তযু বাক্যো এবিধ মোৰ গুঢ়িল সংশয় ॥
 এতেকতে বিলম্ব নকৰি নাৰায়ণ ।
 ধৃতৰাষ্ট্ৰ গান্ধাৰীৰ ভেঁটোৱা চৰণ ॥
 এহি বুলি পাণ্ডু স্নাত উঠি তাতৈক্ষণ ।
 আগ বাঢ়ি গৈলা ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ সদন ॥
 সৰ্বজনেন পাইলা ৰাজ সদন আকলি ।
 পৰিচয় দিলা মই যুধিষ্ঠিৰ বুলি ॥
 ধৰ্ম্মৰ পুত্ৰৰ যেনে শুনিলেক মাত ।
 জানিলা পাণ্ডুৰ বুলি কোৱাৰ নাথ ॥
 বথ হস্তে ভূমত নামিলা তেতিক্ষণ ।
 গান্ধাৰী সাহতে আৰু যত নাৰীগণ ॥
 পাছে যুধিষ্ঠিৰ ৰাজা চাৰি ভাই সমে ।
 জানু শিৰে প্ৰণামিলা অন্ধৰ চৰণে ॥
 শুনা সভাসদ পদ মহাভাৰতৰ ।
 বিচিত্ৰ পয়াৰ নাৰী পৰ্বৰ নাম যাৰ ॥
 কুৰু পাণ্ডুৰ স্ত্ৰী-সৰৰ ক্ৰন্দন ।
 শুনিলে ভনিলে দুঃখ হবে তেতিক্ষণ ॥
 বোলে দীন জনে সবে এড়ি আনকাম ।
 পাতেক চাড়ে ক ডাকি বোলা ৰাম ৰাম ॥

ধৃতৰাষ্ট্ৰে লোহাৰ ভীম চূৰ্ণ কৰে ।

বুমুৰি ।

বৈশম্পায়ণ নিগদতি । শুনা অভিমন্যু নাতি ॥
 সঞ্জয়ে বাজাক ধৰি । বৈসাইলা আসন পাৰি ॥
 বসিলন্ত পঞ্চ ভাই । বাজাৰ সন্মুখে যাই ॥
 শ্ৰীকৃষ্ণ সাত্যকি সমে । বসিলন্ত সৰ্বজন ॥
 সভা পাতি বহিলন্ত । ধৃতৰাষ্ট্ৰে বুলিলন্ত ॥
 কৈত আছ ভীমতই । দেওঁ আলিঙ্গন মই ॥
 সমিপ চাপিয়ো মোৰ । দেওঁ মুখে চুমা তোৰ ॥
 কৈলি শত পুত্ৰ নাশ । গুচাইলি পিণ্ডৰ আশ ॥
 দুৰ্য্যোধন কুমৰৰ । উৰু ভাঙ্গি কৈলি চুৰ ॥
 শুনি মই এঠা আইলো । হৰিষ বিষাদ পাইলো ॥
 এবে কোল চাপ মোৰ । দিবোহো প্ৰসাদ ঘোৰ ॥
 এহি বুলি নৰ নাথ । আগ বঢ়াই দিলা হাত ॥
 মন নাজি নৃপাতৰ । যোগবলে যদু বীৰ ॥
 লোহাৰ প্ৰীতিমা তাতে । দিলা নৃপতিৰ হাতে ॥
 লোহাৰ ভীমক পাই । আনন্দৰ সীমা নাই ॥
 মুণ্ড টিপি মাৰো বুলি । ধৰিলা কোলাত তুলি ॥
 ধৃতৰাষ্ট্ৰে নৃপতিৰ । নাহিকে বলৰ ওৰ ॥
 অযুত হস্তীৰ সম । গাৱে আছে পৰাক্ৰম ॥
 মহাবলে আটিলেক । ঘোৰ শব্দ উঠিলেক ॥

চূর্ণকৃত ছয়া গৈল । মাটিত পেলায়া দিল ॥
 অনন্তবে কুরুপতি । লোকত দেখায়া অতি ॥
 নিশ্বাস তেজস্তু ঘনে । হৃদয়ত বঙ্গ মনে ॥
 কপতে কবয় দুঃখ । অন্তরে মিলিল সুখ ॥
 ভৈলেক ভীমৰ নাশ । পূৰিলো মনৰ আশ ॥
 এহি বুলি নবপতি । কপতে কান্দয় অতি ॥
 পৰিলা মাটিত ঢলি । সমূলি মৰিলো বুলি ॥
 হাসি পাছে চক্ৰপানি । বাজাক বুলিলা বানী ॥
 শুনা শুনা নৃপবৰ । নাকান্দিবা তুমি আৰ ॥
 ভীমসেন মহাতেজা । কুশলে আছয় বাজা ॥
 তোমাৰ ক্ৰোধক জানি । তাক মই অনুমানি ॥
 লোহাৰ প্ৰতিমা আনি । দিলোহো তোমাক জানি
 এবে খেদ পৰিহৰা । তধু গন শাস্ত কৰা ॥
 ভীমক মাৰিলে কিবা । দুৰ্য্যোধন পুত্ৰ পাইবা ॥
 দুৰ্য্যশ থাকিব মাত্ৰ । নিন্দিবেক সংসাৰত ॥ ৩ ॥
 হেন জানি মহাৰাজ । এড়িয়ো নিন্দিত কায ॥
 চিত্ত শুদ্ধ কৰা তুমি । পাণ্ডৱক পুত্ৰ মানি ॥
 তোমাৰ তনয় যেনে । পাঞ্চ ভাইক দেখাতেনে ॥
 হৃদি খেদ পৰিহৰা । মনক সন্তোষ কৰা ॥
 শুনিয়োক সভাসদ । মহাভাৰতৰ পদ ॥
 নারী পৰ্ব নাম যাৰ । শুনা আক সাৰে সাৰ ॥
 খণ্ডিবে সমস্ত ৰোগ । মিলিবেক মহাভোগ ॥

লোৱা মাধৱৰ নাম । সিজিবে মনৰ কাম ॥
 মহাপাপ ধ্বংস যায় । এড়াইবা যমৰ দায় ॥
 কহে দীন ধৰ্ম্মেশ্বৰে । হৰি ৰাম বোলা নৰে ॥

পদ ।

মুনিয়ে বোলন্ত শুনিয়েক জন্মিজয় ।
 পাছে আক বুলিলন্ত দৈবকী তনয় ॥
 শুনা কুৰুপতি তুমি বুলিলা পূৰ্বত ।
 যেন মোৰ পুত্ৰ, তেন পাণ্ডৱৰ সূত ॥
 এৰে কিয় পাসৰিলা সিসব বচন ।
 জানি লোহো খলৰ নোহয় শুদ্ধ মন ॥
 স্মৰিয়ে মহাৰাজ পৌৰাণি কথা ক ।
 যত দুঃখ দিলা শিশু হন্তে পাণ্ডৱক ॥
 পঞ্চ ভাইত দোষ নাহি গুনি চোৱা মনে ।
 যত কৰ্ম্ম ভৈল তযু পুত্ৰৰ কাৰণে ॥
 শিশুকালে মাৰিবে উপায় চিন্তি মনে ।
 ভীমক খুৱাইলা বিষ দুফট দুৰ্য্যোধনে ॥
 অগণিত পুৰি মাৰো হেন মনে কৰি ।
 জৌগৃহ সাজিয়া থৈলা পাতিয়া নগৰি ॥
 শকুনিক কুট পাশা খেলিবে বুলিলা ।
 ভাগ্য বশে যুধিষ্ঠিৰ সৰ্বস্ব হাৰিলা ॥

দুঃশাসনে দ্রৌপদৌৰ কেশত ধৰিলা ।
 সভা মাজে আনি তাক বস্ত্ৰক কাঢ়িলা ॥
 জয়দ্রথ ৰাজাক পাঞ্চিলা দুৰ্য্যোধন ।
 বন হস্তে কৰি নিলে দ্রৌপদৌ হৰণ ॥
 মন দুঃখে বনত আছন্ত পঞ্চ ভাই ।
 দুৰ্ব্বাসাক দুৰ্য্যোধনে দিলেক পঠাই ॥
 তথাপি তো পাণ্ডৱৰ ক্ৰোধ নজন্মিল ।
 তোমাৰ পুত্ৰক কিছু হিংসা নাছৰিল ॥
 সৈন্য সমে সাজি নৰপতি দুৰ্য্যোধন ।
 তীৰ্থ স্নানদাক লাগি কৰিলা গমন ॥
 চিত্ৰসেন সমে ৰণ মিলিলেক তথি ।
 ৰণ জিনি বান্ধি নিলে গন্ধৰ্ব নৃপতি ॥
 পাছে সেহি সমাচাৰ পাইলা পঞ্চভাই ।
 অৰ্জুনে খেদিয়া গৈই আনিলে মেলাই ॥
 দিসৰ কথা ক তুমি শুনিছা সতত ।
 সগূলি নাহিকে দোষ পাণ্ডৱ পুত্ৰত ॥
 সমৰত অন্যায় কৰিলে দুৰ্য্যোধন ।
 ধৰ্ম্ম এড়ি অনিয়মে কৰিলেক ৰণ ॥
 অৰ্জুনৰ পুত্ৰ যোল বৰষৰ শিশু ।
 সপ্ত ৰথি বেড়ি মাৰিলেক যেন পণ্ড ॥
 পাছে পঞ্চ ভাই শোকে মনত ৰাগিলা ।
 প্ৰতিজ্ঞা সাক্ষীকৈ কোৱক সংহৰিলা ॥

যিজন ক্ষত্ৰিয় কৰে প্ৰতিজ্ঞা লজ্জণ ।
 চিৰকাল মৰকত ভুঞ্জয় সিজন ॥
 তেবে তুমি কি কাৰণে কৰিছা আক্ৰোশ ।
 গুণি ছোৱা পাণ্ডৱত কিছূ নাই দোষ ॥
 পুত্ৰৰ নিদানে যদি কৰিবা অকৰ্ম্ম ।
 কুশল ঘোষিবে লোকে হৈবেক অধৰ্ম্ম ॥
 সমস্ত শাস্ত্ৰৰ তত্ত্ব জানিছা নৃপতি ।
 জানি শুনি কি কাৰণে কৰা ক্ৰোধ মতি ॥
 যদিবা দিবাহা তুমি পাণ্ডৱক শাপ ।
 তেবে জানো তোমাৰ পুত্ৰক পাইবা লাগ ॥
 নিন্দিবেক লোকে তযু কথাক আকলি ।
 হেন জানি এড়া ৰোষ মোৰ বাক্য পালি ॥
 অনিয়মে মহাৰাজ অধৰ্ম্ম নকৰা ।
 পাণ্ডৱৰ প্ৰতি তুমি চিন্ত শুদ্ধ কৰা ॥
 ভাতৃৰ তনয় বুলি নানিবা মনত ।
 আপোন পুত্ৰতাধিক জানিবা সতত ॥
 এইমতে ৰাজাক বুজায়া যত্নপতি ।
 পাছে আক বুলিলন্ত গান্ধাৰীক মাতি ॥
 শুনা কোঁৱৰৰ মায় বোলোহো বচন ।
 পূৰ্ব কথামনে তুমি কৰা স্মৰণ ॥
 যৈসানি তোমাৰ পুত্ৰ ৰণক বজাইলা ।
 যাত্ৰা কালে দুৰ্য্যোধনে তোমাত বুলিলা ॥

শুনিয়োক মাৰ তযু চৰণে মেলাওঁ ।
 পাণ্ডৱৰ সঙ্গে বণ কৰিবাক যাওঁ ॥
 যুজিবে ওলাইলো লৈয়া বহু সেনাগণ ।
 কৰিবা মঙ্গল মাৰ মই জিনো বণ ॥
 সিকালত তযু মুখে বজাইল বচন ।
 যথা ধৰ্ম্ম তথা জয় শুন দুৰ্য্যোধন ॥
 এবে কিয় সিতো কথা ভৈলা পাসৰণ ।
 তোমাৰ অলঙ্ঘ্য বাক্য নভৈল খণ্ডন ॥
 এতেকে জিনিল বণ জানা পঞ্চ ভাই ।
 হেন জানি তাত তযু ক্ৰোধ নযুৱাই ॥
 শুনা মহা শান্তো তুমি অসন্তোষ এড়া ।
 মোৰ বাক্যে পঞ্চ ভাইক পুত্ৰ জ্ঞান কৰা ॥
 শুনিয়া গান্ধাৰী নমি কৃষ্ণৰ চৰণ ।
 কৰযোৰ কৰি পাছে বুলিলা বচন ॥
 নমো নমো পৰম পুৰুষ নাৰায়ণ ।
 যতেক বুলিলা তুমি স্বৰূপ বচন ॥
 কিন্তু কেন মতে মুই সহো হৃদিতাপ ।
 স্মৰিয়া মোৰ শত পুত্ৰৰ সন্তাপ ॥
 একে লগে গৈল সবে যম সদনক ।
 নুগুচে মনৰ শোক পুৰি মাৰে মোক ॥
 নথৈলা পাণ্ডৱে মোৰ সঞ্চ পৃথিবীত ।
 তাতেসে মনৰ খেদ পাণ্ডৱ পুত্ৰত ॥

তথাপি এড়িলো ক্ৰোধ তযু বাক্য পালি ।
 কিন্তু পুত্ৰ শোকে মোক দহয় সমূলি ॥
 এহি বুলি কুৰু মাৰ মোন ছয়া বৈলা ।
 ভীমক চাহিয়া পাছে বুলিবাক লৈলা ॥
 নমো নমো কৃষ্ণদেৱ পৰম পুৰুষ ।
 ভকতৰ গতি দাতা জয় হৃষিকেশ ॥
 তযু পাদ পদ্মত কৰিলো মই আশ ।
 কৃপা কৰা জগন্নাথ বুলি নিজ দাস ॥
 জ্ঞান হীন ভক্তি হীন মই বৰ পামৰ ।
 দাস বুলি মোক দয়া কৰা দামোদৰ ॥
 শুনা সৰ্ব্বজন-মুকুতিক ইচ্ছা যাৰ ।
 ভাৰতৰ পদ নাৰীপৰ্ব কথা সাৰ ॥
 পৰম মধুৰ ইতো কথা অমুপাম ।
 সংসাৰ ব্যাধিৰ মহা ঔষধ উত্তম ॥
 বিষ্ণু বৈষ্ণৱৰ একো নাহি ভিন্ন পৰ ।
 শ্ৰৱন কীৰ্ত্তনে ফল মিলয় ইহাৰ ॥
 শুনিবাকো অমৃত সিঁজয় মন কাম ।
 পাপক নাশিয়ো সবে বুলি বাম বাম ॥

গান্ধাৰী সহিতে পাণ্ডৱ সকলৰ
উত্তৰ প্ৰত্যুত্তৰ ।

ডুলবি ।

অনন্তরে দেবী, গান্ধারী বুলিলা,
ভীষ্মক, আতি বিমনে ।

শুন শুন ভীম, কবিলিহি যেন,
 তই অনিয়ম বণে ॥

দুৰ্য্যোধন সমে, তোৰ য়েবে ভৈল,
গদাঘৃদ্ধ ভয়ানক ।

তৈসানিয়ে তই, কবিলিহি যেন,
কৰ্ম্ম অতি গুৰুতৰ ॥

নাভিৰ অধোত, গদা প্ৰহাৰিতে,
নাহিকে শাস্ত্ৰ সন্মত ।

তেবে তই কেনে, ধর্ম্যক উচ্ছেদি,
কবিলি উকত ঘাট ॥

অনিয়মে ঘোৰ, মাৰিলিহি মোৰ,
জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ দুৰ্য্যোধন ।

শতেক তনয়, মাঝি আই তয়,
বংশক কবি উচ্ছন্ন ॥

তাতে আৰু তোৰ, সম্বন্ধত হোৱে,
জ্যেষ্ঠ ভাতৃ দুৰ্য্যোধন ।

তাক তই কেনে, আগ বাঢ়ি বগে,
কৰিলি গদা ষাটন ॥

শাস্ত্ৰৰ বিৰোধ, কৰ্ম্ম আচৰিয়া,
ভৈলিহি সোদৰ বধি ।

ক্ষণেকতে তই, নাশি পুত্ৰগণ,
কৰিলি স্বপোন নিধি ॥

গান্ধাৰীৰ হেন, শুনিয়া বচন,
ভয়ে কাম্পে ভীমসেন ।

আগ বাঢ়ি-কৰ যোৰ কৰি পাছে,
বুলিবে লৈলাবচন ॥

শুনা মাৱ যেন, তোমাত মেলাও,
পূৰ্বৰ যত কাহিনী ।

আমাৰ প্ৰতিজ্ঞা, আছিল যেহেন,
তাক তুমি আছাজানি ॥

সিকাৰণে মই, আছৰিলো হেন,
কৰ্ম্ম আতি গুৰুতৰ ।

বগে তাক আমি, জিনিবে নোৱাৰি,
অন্যায়ে চিহ্নিলো মাৰ ॥

ক্ষত্ৰিয়ৰ ধৰ্ম্ম, আছে যেনেকুৱা,
তাক তুমি জানা মাৱ ।

প্রতিজ্ঞা এৰিলে, অধৰ্ম্ম সিজয়,
নৰকত হোৱে ঠাৱ ॥

সিকাৰণে নিজ, প্রতিজ্ঞা সাম্ফলি,
ভাঙ্গিলো উৰু তাহাৰ ।

আপোন দোষত, সবেয়ো মৰিল,
তনয় শত তোমাৰ ॥

আৰু চোৱোঁ মাৰ, শিশু কাল হস্তে,
যত দুঃখ দিলে মোক ।

সিসব কথাৰ, জানি আছা তুমি,
বোলন্তে বিদৰে বুক ॥

বালক কালত, দিলা বিষ মোক,
মাৰিবাক দুৰ্য্যোধনে ।

জতু গৃহে থৈলা, অগনি জ্বালিলা,
আমাক দহিবে মনে ॥

তাত ৰাখিলেক, জগত ঈশ্বৰ,
আছিল আয়ু আমাৰ ।

তথাপি ওহাৰ, দয়া নজন্মিল,
পাশাক পাতিল আৰ ॥

যত ধন জন, সবে কঢ়ি লৈল,
দয়াহীন দুৰ্য্যোধন ।

দেশৰ ডাকিল, বনক খেদাইল,
শুশুনি কাৰো বচন ॥

বনবাসে যত, দুঃখক ভুগিলো,

কি কৈবো মাৰ তোমাত।

মনত স্মৰি, দিসব কথাক,

অগনি জ্বলে গারত ॥

কাম্যক কাননে, আছো কতোদিন,

তৈতো ক্রুর দুৰ্য্যোধন।

সৈন্ধব ৰাজাক, পাঞ্চিয়া দিলন্ত,

দ্রৌপদী কৈলা হৰণ ॥

আত অনন্তবে, দুৰ্ব্বাসা ঋষিক,

অনেক কৰি যতন।

মনত হৰিষে, দিলন্ত পঠাই,

সাপিঠাক প্ৰতি মন ॥

তাতো আমাসাক, ব্ৰহ্ম শাপ হন্তে,

বাখিলা মাধৱে যাই।

অন্তেষ পুৰত, থাকি তুমি মাৰ,

সমস্ত বার্তাক পাই ॥

তোমাৰ তনয়ে, দিলা দুঃখ যত,

কতনো বুলিবো আই।

সিকাৰণে ময়ো, গুরুন্তৰ ক্ৰোধে,

মাৰিলো চলক পাই ॥

আৰু শুনা মাৰ, বোলোহো তোমাত,

আমাৰ যেন কপাল।

ষিৰাট নগৰে, অজ্ঞাত বৰিষ,
 দাসত্বে বঞ্চিত কাল ॥
 বনবাস হস্তে, নিকাৰ ভুঞ্জন্তে,
 আসি তৈলো কতো কালে ।
 পঞ্চখানি গ্রাম, খুজিবাক লাগি,
 পঠাইলো আমি গোপালে ॥
 উভয় কুলৰ, কন্দল ভাঙ্গিবে,
 গৈলা যত্ৰকুলপতি ।
 ঋষি মুনিগণো, গৈলন্ত তথাকে,
 তাক্স বুজাইবাক প্রতি ॥
 তথাপি তোমাৰ, তনয়ে বুলিল,
 ৰাজ্য মেদো যুদ্ধ বিনে ।
 দিসব কথাৰ, শুনি আছা তুমি,
 লোক মুখে দিনে দিনে ॥
 ৰাজ্য দিব কথা, দূৰতে তেজিয়ে,
 কৃষ্ণক বান্ধিবে মন ।
 কৈত শুনি আছা, হেন নিদাকণ,
 কৰ্ম্ম কৰে কোন জন ॥
 পাছে ভীষ্ম দ্ৰোণ, বিদূৰ প্ৰমোথ্যে,
 বুলিলা অনেক বাক ।
 তুমিয়ে বুজাইলা, এবৈ পাসৰিলা,
 মনে স্মৰিয়ো তাক ॥

কাৰো বাক্য সিতো, শুনিলি কানে,

ବଣକେମ୍ବେ କୈଳା ମାବ ।

সিকাৰনে মই, মাৰিলো তাহাক,

কি দোষ ভৈল আমার ॥

তাক নেমাৰিলে, নাপাওঁ ৰাজ্য আমি,

ବନ୍ଧିତ সকলো সুখে ।

ତୁମି ଜାନା ଆଇ, ଦୁଃଖକ ଲାଗିଯା,

কোনে রাখা করি থাকে ॥

সুখৰ নিদানে, সবাৰো বাঞ্ছিত,

সবেয়ে। কৰে যতন ।

সিদ্ধার্থে আমি, ধর্ম্মাধর্ম্ম এড়ি,

ବଧିଲୋ। ତସ୍ୟ ନନ୍ଦନ ॥

সভামাজে নিয়া, দ্রোপদী দেবীক,

দেখাইলা আপোন উক ।

তাতেসে মোহোৰ, দাৰুণ ক্ৰোধত,

ভান্সিলো তাহান উকু ॥

আপোন দোষত,' অধৰ্ম্মৰ ফলে,

সবে গৈল যক্ষলোক ।

হেন জানি মার, মনে অসন্তোষ.

নকবিবা তুমি মোক ॥

গুনিবাহা আই, তোমাৰ চৰণে,

এফেরি কৰো গোচৰ ।

কৌৰৱক মাৰি, এতিয়াহেঁ মোৰ,
হৰিষ ভৈল অস্তৰ ॥

পদ ।

ভীমৰ বচন শুনি গান্ধাৰ নন্দিনী ।
নিশ্বাস তেজিয়া দুঃখে বুলিলন্ত বাণী ॥
ঘি বুলিলা বাপু তুমি সবে সত্য হয় ।
আপোন দোষতে আপুনিয়ৈ ভৈল ক্ষয় ॥
জানিলোহো দুৰ্য্যোধন বহু অপকাৰী ।
সিকাৰণে নিষ্কণ্টক ভৈলি তাক মাৰি ॥
দুৰ্য্যোধন পুত্ৰ মোৰ বৰ দুৰাচাৰ ।
ভালে কৰিলিহি তাক কৰিয়া সংহাৰ ॥
কিস্তু দুঃশাসনে কি কৰিলে অপকাৰ ।
অকাৰণে কয় তাৰ চিন্তিলিহি মাৰ ॥
তাতে তোৰ কনিষ্ঠ ভায়েৰ পুত্ৰ সম ।
কেনমতে তেজ তাৰ কৰিলি ভক্ষণ ॥
শুনন্তে ইকথা যেন ৰাক্ষসৰ নয় ।
কিয় কৰিলিহি হেন কাৰ্য্য বিপৰ্য্যয় ॥
বায়ু সূত বদতি শুনিয়ে মাৰ তুমি ।
কি কাৰণে পুচা মোত সব আছা জানি ॥
তযু উদৰত যত জন্মিল নন্দন ।
জানিবা নিশ্চয় সবে কপটি দুৰ্জ্জন ॥

ঘেবে দুঃশাসনে দ্রোপদীৰ চুলে ধৰি ।
 টানি আনি সভামাজে বস্ত্ৰ লৱৈ কাঢ়ি ॥
 তেতিয়া বুলিলো মই অঙ্গীকাৰ কৰি ।
 ইয়াৰ শোণিত থাইবো হৃদয় বিদাৰি ॥
 পূৰ্বতে কৰিলো মই হেন অঙ্গীকাৰ ।
 জান! সিকাৰণে মাৰি পিলো তেজতাব ॥
 ক্ষত্ৰিয় জাতিৰ মাৰ কাতো নাই মোহ ।
 কেতিয়াবা বাপ-পোৱে নাথাকয় স্নেহ ॥
 হেন জানি মোত কোপ নহয় যুগুত ।
 প্ৰতিজ্ঞা সাক্ষলি মাৰি আছো তযু স্মৃত ॥
 এহিবুলি নমাতি ৰহিলা ভীমবল ।
 পুত্ৰ শোকে গাঙ্গাৰীৰ মনত বিকল ॥
 পুত্ৰঃ বুলিলন্ত শুন বায়ুৰ নন্দন ।
 শত পুত্ৰ শোকে মোৰ নবহে জীৱন ॥
 গৰ্ভত ধৰিলো বেবে সহো কেনে প্ৰাণ ।
 কুপুত্ৰ হুপুত্ৰ দুয়ো মাৰত সমান ॥
 পুত্ৰৰ বিয়োগে দেহা পুৰি মাৰে মোক ।
 একোমতে নাপাসৰো তনয়ৰ শোক ॥
 হেন শুনি যুধিষ্ঠিৰে বুলিলা বচন ।
 শুন! মাৰ তুমি শোক কৰা অকাৰণ ॥
 মিছাতেসে অসন্তোষ কৰিছা আমাক ।
 কোনে এড়াইবাক পাৰে দৈবৰ বিপাক ॥

আৰু তযু গৰ্ভে যত ভৈলেক নন্দন ।
 সবে দুৰাচাৰী, কাৰো ধৰ্ম্মে নাহি মন ॥
 নিজ দোষে তোমাৰ তনয় মৰিলেক ।
 ছিদ্র মাত্ৰ কেৱল আমাত ৰহিলেক ॥
 কাল অনুসাৰে মিলে সবাৰো মৰণ ।
 মৰণ জনৰ এক থাকয় কাৰণ ॥
 কেহোজন সৰ্পৰ দংশনে মৃত্যু হয় ।
 কোনোজন বৃক্ষহন্তে পৰিয়া মৰয় ॥
 মহীয়ত মৃত্যু কাৰো কেহোবা গণ্ডত ।
 কাৰোবা মৰণ মিলে হস্তীৰ শুণ্ডত ॥
 জলে ডুবি মৰে কেহো কেহোবা ব্যাঘ্ৰত ।
 অগ্নিঘাটে মৰে কেহো কেহো বৰাহত ॥
 অগ্নি ঘাট হৈয়া কাৰো মিলয় মৰণ ।
 মৃতক জনৰ এক থাকিব কাৰণ ॥
 তযু পুত্ৰগণ মাৰ মৰিল আপুনি ।
 কিন্তু আমি ভৈলোঁ মাত্ৰ কেৱল কাকণি ॥
 পৃথিৱীত অপযশ ৰহিল আমাৰ ।
 মৰিলেক শতভাই দোষে আপোনাৰ ॥
 অনীতি কৰিলে বহু তোমাৰ নন্দনে ।
 নানা দুঃখ আমাক দিলেক দিনে দিনে ॥
 বালক কালতে আমি ভৈলো পিতৃহীন ।
 দুঃখে স্থখে বৈলো জেষ্ঠ্য পিতৃৰ অধীন ॥

কতোকালে নৃপতিৰ সূৰূপা মিলিল ।
 দয়া কৰি মোক ইন্দু প্রস্থ ৰাজ্য দিল ॥
 তাক দেখি দুৰ্য্যোধন নসহিল গাৰ ।
 শকুনিৰ সতিতে পাতিলা কুট ভাৰ ॥
 জন্মাবধি বহু হিংসা আমাক কৰিল ।
 তথাপি তো তাৰ মনে দয়া নোপজিল ॥
 মোক মাতি আনি পাশা খেলক পাতিলা ।
 ৰাজ্য কাট লৈলা বনে আমাক খেদিলা ॥
 জানা মার যদি বিষ বৃক্ষক ৰোপয় ।
 আপুনি কাটিলে তাৰো মহাপাপ হয় ॥
 হেন মতে শাস্ত্ৰত কহয় মুনিগণ ।
 তথাপি তো তাকো নুগুনিল দুৰ্য্যোধন ॥
 নথৈলেক বাকী আৰু দুৰ্য্যোধন ভাই ।
 বনে বনে ভ্ৰমাইল যেহেন দীন প্ৰাই ॥
 তাক স্মৰিলে মোৰ বিদৰে পৰাণ ।
 হৰি হৰি জীৱন নগৈল কিকাৰণ ॥
 নমৰি আছিলো হেতু পুনঃ আসি তৈলো ।
 ধোম্যক পাঞ্চিয়া নিজ ৰাজ্যক মাগিলো ॥
 নুগুনিল ঋষি বাক্য ৰাজ্যক নিদিল ।
 তাক শূনি মোৰ মনে বিষাদ জন্মিল ॥
 পূৰ্বেৰ যেন নিয়ম কৰিল দুৰ্য্যোধন ।
 তাত নিস্তাৰিয়া আনিলেক নাৰায়ণ ॥

এবে কয় ৰাজ্য পুনুঃ নিদিয়ৈ আমাক ।
 সিকাৰণে স্থিৰ কৈলো ৰণ কৰিবাক ॥
 পুনৰপি শুনিয়া চিন্তিত দিলো ঠাই ।
 ভাই ভাই বিৰোধে আমাৰ কাৰ্য্য নাই ॥
 কিন্তু ভীম ধনঞ্জয় মাদ্রোৰ তনয় ।
 মুশুনে বাধাকো মোৰ ক্রোধে অগ্নিময় ॥
 তেবে কৃষ্ণ সমে মই কৰিয়া যুগুতি ।
 পঠাইলো তাহাক পুনুঃ বুজাইবাক প্ৰতি ॥
 বিবাদে নাহিকে কাৰ্য্য শুনিয়ে গোসাই ।
 লউক সমস্ত ৰাজ্য দুৰ্য্যোধন ভাই ॥
 আমাক দিয়োক মাত্ৰ গ্ৰাম পঞ্চ থানি ।
 সমস্ত কথা ক তাক বুলিবা আপুনি ॥
 শুনি কৃষ্ণ পাইলা পাছে হস্তিনাক যাই ।
 নৃপতিত সব কথা বুলিলা বুজাই ॥
 কৃষ্ণৰো বচন মুশুনিল দুৰ্য্যোধন ।
 বুলিলা তথাতে বহু সমজ্যাৰ জন ॥
 ভীষ্ম দ্ৰোণ বিদুৰেয়ো বুজাইলা বহুত ।
 কাহাৰো কথা ক মুশুনিল তযু স্মৃত ॥
 কেৱল কৰিল মাত্ৰ ৰণ কেসে সাৰ ।
 কৃষ্ণ মুখে বুজিলোহো সব সমাচাৰ ॥
 যুজিবাক সাজুভৈল পাছে দুৰ্য্যোধন ।
 পৃথিবীৰ ৰাজ্য ক দিলেক নিমজ্ঞ ॥

একাদশ অক্ষৌহিনী সাজি সেনাগণ ।
 লগত সহায় আৰু লৈলা বীৰগণ ॥
 শুনি ভাত ভৈলা পাছে ভীম ধনঞ্জয় ।
 শেষে সংযোজিলা আনি অল্প সেনাচয় ॥
 কেৱল কৃষ্ণক মাত্ৰ আমি সখা পাইলো ।
 তাহান সহায়ে সমৰক লাগি গৈলো ॥
 তথাপিতো বণ মাজে বুলিলো দুনাই ।
 শুনা দুৰ্য্যোধন বিৰোধত কাৰ্য্য নাই ॥
 কাঢ়ি লৈলা তুমি মোৰ সৰে ৰাজ্যভাৰ ।
 বাকলি বসন ফল মূলেহে আহাৰ ॥
 বণত ফুৰিলো আমি দণ্ডে যুগ যায় ।
 সুখে ৰাজ্য কৰা তুমি দুৰ্য্যোধন ভায় ॥
 এতো ৰাজ্য এড়ি যদি দিবাশা আমাৰ ।
 তেবেসে আমাৰ তুমি আমিযো তোমাৰ ॥
 বোলোহঁা তোমাত জ্ঞাতিগণ বন্ধাকৰা ।
 দুয়োঘৰ ৰহোক কন্দল পৰিহৰা ।
 এহিমতে অনেক বুলিলো বাৰম্বাৰ ।
 তথাপিতো নুশুনিল তনয় তোমাৰ ॥
 গুণি চোৱা মাৰ আমাসাত দোষ নাই ।
 বাৰে বাৰে কতনানো বুলিলো বুজাই ॥
 প্ৰতিজ্ঞা পালনে ক্ষত্ৰিয়ৰ আছে ধৰ্ম্ম ।
 তাক নাচৰিলে আই সিজয় অধৰ্ম্ম ॥

সিকাৰণে কোঁৱৰক মাৰিলো বণত ।
 যাৰ যেন অঙ্গীকাৰ আছিল পূৰ্ববত ॥
 তথাপি তোমাৰ মনে আছে অসন্তোষ ।
 শাপি ভয় কৰা হোক তোমাৰ সন্তোষ ॥
 শাপ যোগা কৰ্ম্ম কৰি আছে নৰাধমে ।
 ৰাজ্য লোভে জ্ঞাতি বধ কৰিলো অধমে ॥
 জ্ঞাতি বধি চাণ্ডাল কৰিলো পাপ কৰ্ম্ম ।
 সংসাৰে কুখ্যাতি বৈল সিজিল অধৰ্ম্ম ॥
 এতেকে মোহোৰ জীৱনত কিবাফল ।
 দিয়া চণ্ড শাপ মোক যাওঁ ৰসাতল ॥
 যুধিষ্ঠিৰ ৰাজ্যৰ শুনিয়া হেন বানী ।
 মনত সন্তোষ পাইলা কোঁৱৰ জননী ॥
 পাণ্ডৱ সবত পুত্ৰ সম স্নেহ তৈলা ।
 বচনে সাদৰি পাছে বুলিবাক লৈলা ॥
 যিবুলিঙ্গা বাপ তুমি সবে সত্য হয় ।
 তোমাৰ দোষ নাই জানিলো নিশ্চয় ॥
 নিদিবোহোঁ শাপ ভয় নকৰিবা মনে ।
 কিন্তু মোৰ পুত্ৰ শোক নগহয় প্ৰাণে ॥
 তোমাৰ জননী কুন্তী আসিছে ইঠাই ।
 তাক ভেঁটিয়োক শীঘ্ৰে তুমি পঞ্চভাই ॥
 এহিবুলি নিচুকি থাকিলা কুৰুমাৰ ।
 অনন্তৰে যুধিষ্ঠিৰ চালিলেক গাৱ ॥

গান্ধাৰীৰ বাৰ্য্য মানি পাঞ্চ বাৰদৰ ।
 ত্ৰিকৃষ্ণ সাত্যকি সমে উঠিল সহৰ ॥
 নমিলন্তু গৈয়া সবে কুন্তীৰ চৰণে ।
 মাৰ পোৱে দৰশন ভৈলা চিৰ দিনে ॥
 পঞ্চ ভাইক কুন্তী পাছে দিলা আশীৰ্বাদ ।
 কিন্তু কৰ্ণ শোকে দেবী মনত বিষাদ ॥
 হেন দেখি কুন্তীক বুলিলা নাৰায়ণ ।
 হৰ্ষষ কালত কিয় দেখোহো বিমন ॥
 মই যেন তোমাক বুলিলো পূৰ্বকালে ।
 চোঁৱা এবিধ সাক্ষিলো কাৰ্য্যক সকলে ॥
 শুভকালে তোমাৰ কিসৰ চিন্তা সতী ।
 হস্তিনাত ভৈল তযু পুত্ৰ অধিপতি ॥
 কুৰু কুল সমস্ত গৈলেক বসাতল ।
 দেখা পুত্ৰ স্বামী শোকে কান্দিছে সকল ॥
 আত কেনে বিষাদ দেখোহো তযুমন ।
 হেন শুনি কুন্তীদেবী বুলিলা বচন ॥
 যিমান বুলিলা প্ৰভু সকলো সিঞ্জিল ।
 কিন্তু এক কামে মোৰ বিষাদ মিলিল ॥
 তুমি সকলোৰে কৰ্ত্তা তুমি আদি দেৱ ।
 তুমি বিনে কৰন্তা নাহিকে আন কেৱ ॥
 ত্ৰৈলোক্যৰ অধিকাৰী তুমি নাৰায়ণ ।
 তুমি বিনে ৰাখে মাৰে নাহি হেন জন ॥

তুমি হেন সিদ্ধ পাণ্ডৱৰ সখা ভৈলা ।
 তেবে কিয় হুভদ্ৰাৰ পুত্ৰক মৰাইলা ॥
 তাতে আৰু অভিমন্যু ভাগিন তোমাৰ ।
 তাহাৰ মৰণ শুনি দুঃখ পাইলো বৰ ॥
 সেই শোকে মোৰ দেহা দহে অনুক্ষণ ॥
 নবহে জীৱন মোৰ শুনা নাৰায়ণ ॥
 হেন শুনি কৃষ্ণে পাছে বুলিলন্ত মাতি ।
 কি কাৰণে মোত তুমি দুঃখ কৰা আতি ॥
 বাৰ ভাগ্যে যেন লিখি আছয় বিধতা ।
 তাক খণ্ডাইবাক কাৰ আছয় ক্ষমতা ॥
 ময়ো তাক অন্যথা কৰিবে নপাৰিবো ।
 বিধিৰ নিয়ম তাক কিমতে লজ্জিবো ॥
 আয়ু অনুৰূপে প্ৰাণী জীৱন মৰণ ।
 কাৰ শক্তি আছে তাক কৰে নিবাৰণ ॥
 কোনোজনে বহুকাল জীৱে কৰ্ম্মফলে ।
 কেহোজন কৰ্ম্মফলে মৰে অল্পকালে ॥
 পাপতো নমৰে প্ৰাণী নিজোৱে পুন্যত ।
 কৰ্ম্ম অনুসাৰে জীৱ কৰে যা তায়ত ॥
 হেন জানি মোত নকৰিবা অসন্তোষ ।
 কৰ্ম্মফল জানি কৰা চিন্তক সন্তোষ ॥
 এতহন্তে আসি পাইলা উত্তৰা কুমাৰী ।
 স্বামী শোকে কান্দে অতি পৃথিবীত পৰি ।

হাহা প্ৰাণ নাথ অভিমন্যু মহাবীৰ ।
 তোমাৰ বিৰহে মোৰ নৰয় শৰীৰ ॥
 যাৰ মোমা বাস্তুদেৱ বাপ ধনঞ্জয় ।
 সিজন মৰণে মোৰ পৰাণে কি সয় ॥
 এহি বুলি কান্দে শোকে উত্তৰা কুমাৰী ।
 দ্ৰোপদী বিমাদ কৰে কুন্তী পাৰে ধৰি ॥
 শুনা শান্ত আই মোৰ দশা ভৈল যেনে ।
 মোৰ পাক্ষ পুত্ৰ ৰাত্ৰি আছিল শয়নে ॥
 দিবা ভাগে ৰণশ্ৰমে ভাগৰে পীড়িল ।
 সেই হেতু ঘোৰনিদ্ৰা পাৰিয়া ৰহিল ॥
 হেন চলপাই দ্ৰোণ স্মৃত ক্ৰুৰমতি ।
 মাৰিল তনয় মোৰ খড়েগ শিৰকাটি ॥
 সহো কেনমতে মই হেন হৃদিতাপ ।
 পুৰি মানে তনয়ৰ দাক্ষণ সন্তাপ ॥
 আক কি বুলিবো আই মোৰ দুঃখ কথা ।
 পূৰ্বেৰ দুঃশাসনে যেন কৰিলে অৱস্থা ॥
 চুলি ধৰি কদৰ্থিলে মুখ চাই চাই ।
 শৰীৰৰ বস্ত্ৰ কাটি নিলে সমুদাই ॥
 কৰিলো শপত মই সভাৰ ভিতৰ ।
 মুক্ত কেশে আছিলোহো দ্বাদশ বছৰ ॥
 তেতিয়া কৰিল ভোমে প্ৰতিজ্ঞা পূৰণ ।
 আনি দিলে তেজ তাৰ মাৰি দুঃশাসন ॥

সেই তেজ তৈলা সমে মাঞ্জিলো শিৰত ।
 সিদিনাৰে পৰা দুঃখ গুচিল মনত ॥
 চিৰদিন তোমাত আছিলো অদৰ্শন ।
 আজিসে ভেঁটিলো আই তোমাৰ চৰণ ॥
 শুনিয়েক সৰ্বজন থিৰ কৰি মন ।
 নাৰীপৰ্ব কথা ইতো আতি বিতোপন ॥
 শুনন্তা ভনন্তা দুইবো মিলয় কুমুতি ।
 পাপ নাশ যাই মিলে হৰিত ভকতি ॥
 নামো নাৰায়ণ প্রভু মই বৰ অনাথ ।
 বই দুঃখীতক দায়া কৰা জগন্নাথ ॥
 তোমাৰ চৰণে প্রভো মই কৰো আশ ।
 জন্মে জন্মে হৈবো তযু চৰণত দাস ॥
 তুমি হৰি মোৰ হৃদয়ত দিলা মন ।
 ইতো ভাৰতৰ পদ কৰিলো বচন ॥
 বঢ়া তুঁতা দোষ মোৰ কৰা উপশাম ।
 নিবন্তৰে নৰে ডাকি বোলা বাম বাম ॥

গান্ধাৰী প্ৰভৃতি স্ত্ৰী সকলৰ যুদ্ধৰ-
ঠাইলৈ গমন আৰু নিজ-
পতি পুল্লৰ মৃত শৰীৰ
দেখি সকলোৰে বেজাৰ ।

পদ ।

মুনিয়ে বোলন্ত শুন পৰীক্ষিত স্মৃত ।
নাৰী সকলৰ যেন ক্ৰন্দন অন্তৰুত ॥
কুক পাণ্ডু দুইহাস্তৰ যত নাৰী মানে ।
মৃত শৰ চাহিবে গৈলন্ত দুঃখ মনে ॥
সঞ্জয়ে ধৰিলা ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ হাতত ।
লাসে লাসে লৈযান্ত আৰোপি শৰীৰত ॥
ভীমার্জুন যুধিষ্ঠিৰ শকুণ সহিতে ।
সববজন যাই ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ পাচতে ॥
ৰণভূমি মাজত পশিলা সবে যাই ।
মহাভয় পাইলা সবে দেখি সেহি ঠাই ॥
শোনিতে ভৈলেক পক্ষ ৰণ ভূমি খান ।
মৰা সৰ পৰি আছে পৰ্ব্বত সমান ॥
হাতে মুণ্ড তুলিয়া নাচিছে ভুতগণ ।
প্ৰেত পিশাচক দেখি ভীত হৱৈ মন ॥

কৰিছে আৰাৱ যত কাক গৃধগণ ।
 শোণিত মাংসক কতো কৰিছে ভক্ষণ ॥
 ফেৰুৱাই কৰেবৰ কুকুৰে নাদয় ।
 কতো কতো শৱ ধৰি জন্তুকে টানয় ॥
 ডাকিনী যোগিনীগণে আটাস পাৰয় ।
 শবৰ উপৰে শৱ দেখি লাগে ভয় ॥
 স্থাপদ জন্তুয়ে আতি কৰে কোলাহল ।
 নোম শিহৰিয়া যায় দেখি ৰণ স্থল ॥
 তথাপি নকৰে ভয় যত নাৰীগণ ।
 নিজ পতি পুত্ৰ সবে কৰে অন্বেষণ ॥
 কোনো জনী পাইলা যাই স্বামীক দৰ্শন ।
 বুকত সাৱতি ধৰি কৰিছে ক্ৰন্দন ॥
 হাহা কৈক গৈলা মোৰ প্ৰভু প্ৰাণ নিধি ।
 কিমতে কৰিলা মোক বিধৱাৰ সিদ্ধি ॥
 কাৰ মুখ চাই গৃহবাসে ভুঞ্জো সুখ ।
 হৰি হৰি আউৰ নেদেখিবো স্বামী মুখ ॥
 উঠা উঠা প্ৰাণ নাথ নিদ্ৰা পৰিহৰা ।
 কান্দে তযু প্ৰাণপ্ৰিয়া কোল চাপি ধৰা ॥
 হেন মতে কতো কতো কৰয় ক্ৰন্দন ।
 কেহোজনী কৰে স্বামী পুত্ৰ অন্বেষণ ॥
 কতোজনী পুত্ৰ বুলি ফুৰে গেড়ি পাৰি ।
 কেহোজনী স্বামী বুলি ফুৰয় বিচাৰি ॥

স্তম্ভপাকাৰ শৰ আতি দেখি ভয় ভীত ।
 ঘোৰমূৰ্ত্তি ধৰি প্ৰেত চেলেকে শোণিত ॥
 তথাপিতো নাৰীগণ তাহাক নডৰি ।
 শৰ মাজে মাজে শোকে ফুৰয় লৱৰি ॥
 হেন মতে বহু কৰ্ষে যত নাৰীগণ ।
 কতো বেলি পতি, পুত্ৰ পাইলা দৰশণ ॥
 কান্দিবে লাগিলা সবে শিৰে কৰ হানি ।
 হৰি হৰি কেন মতে ধৰিবো পৰাণী ॥
 কতোজনী হৃদয়ত হানে বজ্ৰ মুঠি ।
 কতোজনী মাটিত পৰয় উঠি উঠি ॥
 কেহোজনী অলঙ্কাৰ পেলাইলা গমাই ।
 কেহোজনী মৰাৰ মুখত চুমা খাই ॥
 কেহোজনী শৰ গোট কোলে লৱৈ তুলি ।
 কোনোজনী গাৱে নাই চেতন সমূলি ॥
 কোনোজনী গাশ্চিত যোড়য় মুণ্ড আনি ।
 তেতিয়াসে চিনে আপোনাৰ পুত্ৰ স্বামী ॥
 কেহোজনী ধৰি কান্দে স্বামীৰ চৰণ ।
 কেহোজনী কপালত হানয় কঙ্কণ ॥
 কোনোজনী মৰাৰ মুখত মুখ দিয়া ।
 শৰৰ সদৃশ হৈয়া থাকিলা পৰিয়া ॥
 কিনো কুক্ষেণত কৰিবাক গৈলা বণ ।
 অভাগীৰ সঙ্গে আক নভৈল দৰ্শন ॥

কোনোজনী নাৰীকান্দে পুত্ৰ পুত্ৰ বুলি ।
 দাক্ষণ সন্তাপে বাপু মোক মাৰে পুলি ॥
 কোনে আই বুলি আৰু মাতিবেক মোক ।
 হৰি হৰি কিমতে সহিবো পুত্ৰ শোক ॥
 হেন মতে কোৱৰুৰ যত নাৰীগণ ।
 পুত্ৰ স্মৃতি শোকে আতি কৰয় ক্ৰন্দন ॥
 অনন্তৰে গান্ধাৰীৰ দগধ হৃদয় ।
 বধু সকলৰ শোক দেখি আতিশয় ॥
 ৰণ ভূমিখন দেখি আতি ভয়ানকৰ ।
 মহাশোকানলে দেৱী কান্দিলা বিস্তৰ ॥
 ভোঁতয়া মিলিল যেন ৰোল ক্ৰন্দনৰ ।
 বাধা দিয়া ৰাখে হেন দাই একোনৰ ॥
 শোকে অচেতন সবে যেন মৰাবেশ ।
 কৈত কোন পৰিৰৈলা নাহিকে উদ্দেশ ॥
 শৱৰ উপৰে দাৰ অন্ত নাহি তাৰ ।
 গজ বাজী বধপৰি আছয় অপাৰ ॥
 নানা স্থানে অলঙ্কাৰ পৰিয়া আছয় ।
 দেখি গান্ধাৰীৰ অতি মনত বিস্ময় ॥
 স্থানে স্থানে পৰি আছে শিৰৰ মুকুট ।
 কুণ্ডলে কুণ্ডিত মুণ্ড দেখি অদভুত ॥
 কাৰো হাত কাৰো পাৰ কাৰো শিৰ নাই ।
 বিপৰীত ভাৱে শৱ আছে ঠাই ঠাই ॥

ধ্বজ ছত্ৰ চামৰ আছয় স্থানে স্থানে ।
 অস্ত্ৰ তুণ ধনুক গণিবে পাৰে কোনে ॥
 মকৰ কুণ্ডল পৰি আছে অগনন ।
 কোনো শৰে কৰি আছে ধৰণী শোভন ॥
 সিবেলা বাটুল যেন দেখি গান্ধাৰীক ।
 খুজিয়া ফুৰন্ত দুৰ্য্যোধন নৃপতিক ॥
 কতো বেলি পাইলা পাছে তাক দৰশন ।
 মাটিত পৰিয়া চিতে আছে দুৰ্য্যোধন ॥
 দেখিয়া গান্ধাৰী ভৈলা বিষাদে মগন ।
 হা দুৰ্য্যোধন বুলি হনিল চেতন ॥
 গুৰুতৰ শোকে বিমুচ্ছিত ভৈলামাশ্ব ।
 ভূমিত পৰিলা যেন মৃতকৰ ভাৱ ॥
 গাৱত নাহিকে জ্ঞান চক্ষুখিৰ ভৈল ।
 সৰ্ব্বজনে বোলে গান্ধাৰীৰো প্ৰাণ গৈল ॥
 দেখি পাণ্ডৱৰ মনে বিষাদ জন্মিল ।
 আথে বেথে পঞ্চভাই তুলিয়া ধৰিল ॥
 তথাপি গাৱত নাই চেতন সমূলি ।
 বিস্ময় মানিলা সবে ধাতু গৈলল বুলি ॥
 পাছে কতোবেলি গান্ধাৰীৰ প্ৰাণ আইলা ।
 সঙ্কোক্ষণ ছয়া দেবী চক্ষু মেলি চাইলা ॥
 দুৰ্য্যোধন ৰাজাৰ মৃতক কলৈৱৰ ।
 দুই হাতে ধৰি শোকে কান্দয় বিস্তৰ ॥

হৰি হৰি বিধি মোক কি কাৰ্য্য কৰিলা ।
 আগে নিধি দিয়া কেনে পাওত হৰিলা ॥
 মাৰিলা শতেক পুল্ল কেনে ধৰো দেহ ।
 সবাতো কৰিয়া মোৰ দুৰ্য্যোধনে স্নেহ ॥
 হা কৈক গৈলা বাপু পুল্ল দুৰ্য্যোধন ।
 তোমাৰ সন্তাপে মোৰ নৰহে জীৱন ॥
 আই বুলি কোনে আৰু মাতিবেক মোক ।
 কোননো দাৰুণ যমে হৰি নিলে তোক ॥
 মোৰ এই দেহা কিনো লোহায়ে গঢ়িল ।
 পুল্লৰ মৰণ দেখি প্ৰাণ নছাৰিল ॥
 হৰি হৰি কিনো মোৰ কপালে লিখিল ।
 পুল্লৰ আগত মোক মাৰবে নিদিল ॥
 পূৰ্ব জন্মে কিনো ঘোৰ আচৰিলো পাপ ।
 সিকাৰণে গাওঁ শত পুল্লৰ সন্তাপ ॥
 এহিবুলি মাটিত পৰয় ঘণে ঘণ ।
 পুল্লৰ সন্তাপ আতি বাঢ়ে অনুক্ষণ ॥
 হৰি হৰি কিনো দুঃখ দিলামোক বিধি ।
 শত পুল্ল ভৈল যেন স্বপোনৰ নিধি ॥
 হাহা দুৰ্য্যোধন বুলি কাঢ়ে দীৰ্ঘ ৰাৱ ।
 মোক অনাথিনী কৰি গৈলা কোন ঠাৱ ॥
 যেহি দিন ধৰি পুল্ল বজাইলা বণক ।
 সিদিনাৰে পৰা আৰু নেদেখিলো তোক ॥

নাৰী পৰ্ব ।

নানা অলঙ্কাৰ পিন্ধি কৰিয়া স্বেশ ।
কোনে আৰু হৈব মোৰ আগত প্ৰবেশ ॥
সুন্দৰ শৰীৰ তোৰ বদন নিৰ্মল ।
আকাশত শোভে যেন চন্দ্ৰৰ মণ্ডল ॥
আজি দেখো পৰি আছ বণ ধৰণীত ।
ধূলি ধূসৰিত হয় দেখিতে কুছিত ॥
সুন্দৰ শীতল তোৰ শয্যা বহুময় ।
তথাতে শয়ন তোৰ শৰীৰ শোভয় ॥
সুন্দৰী বমনীগণে চৌপাশে বেঢ়িয়া ।
চৰণ সেৱয় তোৰ চামৰে বিক্ষিয়া ॥
আজি দেখো পৰি আছা ধৰণী শয়নে ।
নিবিক্ষয় চামৰে সুন্দৰী নাৰীগণে ॥
নট ভাটগণে প্ৰভাতত কৰিস্তুতি ।
নিদ্ৰা হস্তে হেন ভাৱে কৰে বিমুকুতি ॥
আজি তোৰ দেখো কেন বিমঙ্গল ভাৱ ।
বেঢ়ি বেঢ়ি শৃগাল কুকুৰে কাঢ়ে ৰাৱ ॥
বৃদ্ধ মাৰ বাপ তোৰ কৈক গৈলা এড়ি ।
ঘোৰ নিদ্ৰা পাৰি বৈলা ধৰণীত পৰি ॥
আছিল তোমাৰ যেন প্ৰচণ্ড প্ৰভাৱ ।
আজি কেন ঐত পৰি ভৈলা মৃত শৱ ॥
এহিবুলি কান্দে ৰাণী ধৰণীত লুটি ।
শত পুত্ৰ শোকে যেন প্ৰাণ বাই ফুটি ॥

হেন মতে গান্ধাৰীৰ হৃদয়ে সন্তাপ ।

অনন্তৰে শুনা ভানুমতীৰ বিলাপ ॥

ডুলাড়ি ।

পাছে ভানুমতী, স্বামীৰ শৰক.

পাইলা কতোবেলি মানে ।

মহাশোকে সতী, কান্দিবে লাগিলা,

স্বামীৰ ধৰি চৰণে ॥

হৰি হৰি প্ৰভো, কৈক লাগি গৈলা,

প্ৰাণৰ বল্লভ স্বামী ।

তোমাৰ বিৰহে, জীৱন নৰহে,

যাওঁ ষমপুৰে আমি ॥

এহিবুলি সতী, স্বামীৰ সন্তাপে,

শোকে অগ্নি গৈলা জ্বলি ।

সমস্ত সংসাৰ, দেখি শূন্য ময়,

ভূমিত পৰিলা ঢলি ॥

কতোবেলি মানে, লভিলা চেতন,

নিদ্ৰাৰ যেন জাগই ।

মহাশোকে আতি, কান্দিবে লাগিলা,

স্বামীৰ শৰক চাই ॥

হাহা বিধি মোক, কিকৰ্ম কৰিলা,

কপালে লিখিলা কিক ।

শিখাৰ সিন্দৰ, গুটাইলা মোহোৰ,

ইতো জীৱনত ধিক্ ॥

বিধবা ভাৰক, কিমতে সহিবো,

নপাইবোঁ কিঞ্চিত সুখ ।

লোকৰ নিন্দিত, সহিবো কতেক,

পাইবো মনে মহাদুঃখ ॥

এহিবুলি সতী, দুই হাতে ধাৰি,

হানয় হিয়াত মুঠি ।

কেশ ভৈল আউল, যেহেন বাতুল,

ক্ষণে পৰে ক্ষণে উঠি ॥

হাহা প্ৰাণস্বামী, আজি দেখো কেন,

তযু বিপৰীত ভাৱ ।

তোমাৰ সুন্দৰ, চন্দ্ৰ সমকান্তি,

আতি সুকোমল গাৱ ॥

দুৰ্দ্ধ ফেন সম, শীতল শয্যাত,

নাসয় নিদ্ৰা তোমাৰ ।

অসংখ্যা সুন্দৰী, সেৱকিনী সবে,

সেৱয় চৰণ যাৰ ॥

হেনয় শৰীৰ, মাটিৰ উপৰে,

আজি ঘোৰ নিদ্ৰা আইলা ।

তযু সেৱকীনি, ভৈল কাক গৃধ,

সেৱক শৃগাল পাইলা ॥

হাহা স্বামী বুলি. পৰিয়া মাটিত,

কবলু আতি বিলাপ ॥

নমো নাৰায়ণ, পতিত পারন,

কৰে। মই নিবেদন ।

তোমাৰ চৰণে, পশিলো শৰণে,

କୃପା କରା ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ॥

মই অতি দীন, ধৰ্ম্মে মতিহীন,

তথাপি কবিলো আশ ।

পাপী বুলি প্রভো, নচাৰিবা মোক,

ଚବଣତ ଦିୟା ବାସ ॥

বোলো ধর্মেশ্বরে, অতি অল্প মতি,

নজানোহেঁ। কিছু আন।

সমু সাধুযত, বৈষ্ণব ভকত,

সবারো ধৰো চষণ ॥

আমার পদত, আছে দোষ যত,

তাহাঙ্ক সবে ক্ষমিবা ।

আতি মূর্থ জানি, বচা টুটা দোষ,

তাকে। একে। নধৰিবা ॥

ইতো সংসারব. মিছা মায়া মোহ.

এডিয়োক সাধুজন ।

আপুনিয়ো তৰা, বংশকো উদ্ধাৰা.

নমস্ হৌক পাপগণ ॥

জানি সৰ্বজনেন, তেজি আন কাম,
 লোৱা মাধৱৰ নাম ।
 তেবে তৰিবাহা, মুখে সংসাৰক,
 মুখে গোৱা হৰি বাম ॥

গান্ধাৰী প্ৰভৃতি স্ত্ৰী সকলৰ শোক
 আৰু শ্ৰীকৃষ্ণক গান্ধাৰীয়ে
 শাপ দিযে ।

পদ ।

বৈশম্পায়ণ বদতি শুনियो মহাবাজ ।
 আত অনন্তৰে শূনা যেন ভৈল কাষ ॥
 স্বামীশোকে ভানুমতী কৰিছে বিলাপ ।
 দেখি গান্ধাৰীৰ ভৈল দ্বিগুণ সন্তাপ ॥
 হৰি হৰি কৈক গৈলি পুত্ৰ দুৰ্য্যোধন ।
 বাবেক কৰিয়ো বাপু মোক সম্বোধন ॥
 একবাৰ চকুমেলি চায়ো দৃষ্টি কৰি ।
 প্ৰিয়া ভানুমতী কান্দে ধৰণীত পৰি ॥
 দেখি হেন সন্তাপে দহয় তনু মোৰ ।
 ধিক্ ধিক্ জীৱন নযাই যমপুৰ ॥

অকলে পৰিয়া তুমি আছা পৃথিবীত ।
 ভীষ্ম, দ্রোণ, কৃপ, কৰ্ণ, নাহিকে লগত ॥
 নাহিকে তুলত তোৰ শকুনি মাতুল ।
 আৰু তোৰ উনশত ভাতৃ মহাবল ॥
 একাদশ অক্ষৌহিনী নাহি সেনাগণ ।
 অকলে কৰিয়া আছা ভূমিত শয়ন ॥
 তেজিয়ো আলাস বাপু হাতে অস্ত্রধৰ ।
 যুদ্ধ হেতু হাৰ্দ্ধাৰিয়া আছে বৃকোদৰ ॥
 উঠা উঠা পুত্ৰ আৰু নিদ্রা পৰিহৰা ।
 হাতে গদা লই ভীম লগে বণ কৰা ॥
 কৃষ্ণ ধনঞ্জয় তোক মাতিছে সঘণে ।
 মৌন হুই আছা প্ৰত্যাভৰ নেদা কেনে ॥
 চিৰকাল হেতু কৈলি মাটিত শয়ন ।
 আৰু কি দেখিবো তোৰ স্তচান্দ্ৰ বদন ॥
 এহিবুলি গান্ধাৰী ভৈলেক অচেতন ।
 সগূলি মৰিল যেন নাহিকে চেতন ॥
 হেন দেখি কৃষ্ণে পাছে কৰিয়া যতন ।
 কথমপি গান্ধাৰীক কৰাইলা চেতন ॥
 মধুৰ বচনে বুলিলন্ত বহুভাৱ ।
 শুনা ৰাজ পটেশ্বৰী কৌৰৱৰ মাৱ ॥
 মিছাতে নকৰা তুমি সন্তাপ অসীম ।
 যত দেখা চৰাচৰ দৈবৰ অধীন ॥

কৰ্মফলে হোৱে মাত্ৰ জনম সংহাৰ ।
 আনৰ নাহিকে তাত কিছু অধিকাৰ ॥
 কিস্তি লোকগণে যেন কৰ্ম আচৰয় ।
 অৱশ্যে তাহাৰ তেনে ফলক পাৱয় ॥
 দেৱতাক নিন্দে আৰু নিন্দে দ্বিজগণ ।
 পিতৃ মাতৃ গুৰুক নিন্দয় অজ্ঞজন ॥
 ইসবক বেদে বুলি আছয় কুকৰ্ম ।
 তাক আচৰিলে মহা সিজয় অধৰ্ম ॥
 মন্দকৰ্ম তেজি যিতো সুকৰ্ম আচৰে ।
 ইহজন্মে পৰজন্মে সুখ ভোগকৰে ॥
 জীৱন্তে সংসাৰে বহু ভোগক ভুঞ্জয় ।
 মৰিলেয়ো সৰ্ববিজনে গুণ ৰখানয় ॥
 অহঙ্কাৰে মন্ত্ৰ ছয়া যিতো দুৰ্ফটনৰে ।
 সন্ত সুজনৰ বাক্য তাক অনাদৰে ॥
 স্বেচ্ছাচাৰী হৈয়া মন্দকৰ্ম আচৰয় ।
 পৰিশেষে ভগ্নভূত সিজন হোৱয় ॥
 তযু পুত্ৰ দুৰ্য্যোধন আতি ক্ৰূৰমতি ।
 মন্দকৰ্ম আচৰি ফুৰিল দিনেৰাতি ॥
 শেষে নিজ কৰ্মফল অৱশ্যে ভুঞ্জিল ।
 কাৰো কথা নুশুনি সবংশে তল গৈল ॥
 হেন জানি আত তযু শোক নুযুৱায় ।
 উপজিলে যেবে তেবে যমপুৰে যায় ॥

বিহুলা চমক যেন আকাশে উদয় ।
 ক্ষণিক শৰীৰ ইতো জানা সেহি নয় ॥
 বিশেষ জানিবা ইতো অনিত্য সংসাৰ ।
 সুহৃদ বান্ধৱ আদি পুত্ৰ পৰিৱাৰ ॥
 কাৰ কোন আছে পিতৃ মাতৃ পুত্ৰ ভাই ।
 কালৰ গতিকৈ সবে হোৱে একঠাই ॥
 যেন তৃণ কাষ্টচয় নদীৰ বেগত ।
 একত্ৰ হোৱয় আসি একহি স্থানত ॥
 ক্ষণেকতে অন্তৰে জলৰ বেগ পাই ।
 সেহি মতে কালে জানা জীৱক চলাই ॥
 কোন জন অমৰ আছয় সংসাৰত ।
 তাক ভালে গুণি চোৱা আপোন মনত ॥
 বিধিয়ে কপালে যেন লিখি আছে যাৰ ।
 তাক খাণ্ডাইবাক পাৰে হেন শক্তি কাৰ ॥
 তুমি মহা বিজ্ঞ অতি নাৰীত প্ৰবীণ ।
 তথাপি কৰিছা শোক যেন ক্ষতনহীন ॥
 জানি তুমি এড়া শোক মোৰ বাক্য ধৰি ।
 বিধিৰ নিবন্ধ তাক এড়াব নোৱাৰি ॥
 কৃষ্ণৰ প্ৰবোধ শুনি কোঁৱৰ জননী ।
 মনদুঃখে কৰযোৱে বুলিলন্ত বানী ॥
 যিবুলিলা হৰি তুমি দৈৱকী তনয় ।
 সবে সত্য কিন্তু মোৰ হৃদয়ে নসয় ॥

হে কৃষ্ণ মোর কিনো অভাগ্য কপাল ।
 একেলগে ভৈল শত তনয়র কাল ॥
 এজনো নবৈল বাকী মৰিল সকল ।
 তাতে কেনে সহো বধু সবর বিকল ॥
 দেৱগণে যাক নেদেখিল একো কালে ।
 হেঁয় বোৱাৰী কান্দে পৰিয়া ভূতলে ॥
 যেনে যেনে ডাক পাৰে স্বামী পুত্ৰ বুলি ।
 কপালে কঙ্কন মাৰে নিমুকুট চুলি ॥
 স্তম্ভৰ বদন যেন শ্ৰুতল কমল ।
 ননান বয়স আতি তলু স্নেহমল ॥
 গাৰ কপ দেখি মোহ যায় দেৱগণ ।
 হেন নাৰী কুৰুক্ষেত্ৰে কৰিছে ক্ৰন্দন ॥
 স্বামী শোকে বিলাপি কান্দিছে নিবস্তৰ ।
 যেন স্নেহধৰ শূন বানীৰ স্নেহ ॥
 যন্ত ধৰি যেন গানোৱায়ে কৰে গান ।
 কণ্ঠ স্বৰ শূনি হেনে বিদৰে পৰাণ ॥
 বীৰ বেশ ধৰে কতো স্বামী হীন নাৰী ।
 শোকে নৃত্য কৰে চোৱা হাতে অস্ত্র ধৰি ॥
 হেন দুঃখ দেখি মোৰ নসহয় মন ।
 হৰি হৰি কৈক গৈল মোৰ পুত্ৰগণ ॥
 যাক আৱৰিয়া আঁচিলেক পাত্ৰবৰ্গ ।
 ৰাজ্য ভোগ ভুঞ্জিলক যেন ইন্দ্রে স্বৰ্গ ॥

হেন মোৰ প্ৰতাপী তনয় কৈক গৈল ।
 তাৰ আগে মোৰ কেনে মৰণ নভৈল ॥
 স্তবৰ্ণৰ ছত্ৰ যাৰ শিৰত শোভয় ।
 স্তন্দৰী বমনীগণে চামৰে বিধয় ॥
 চোৱা কৃষ্ণ হেন মোৰ পুত্ৰৰ অৱস্থা ।
 ধূলিত বাগৰি পৰি আছে কায়, মাথা ॥
 কেন মতে মহো তাক নবয় পৰাণ ।
 কুপুত্ৰ স্তপুত্ৰ দুয়ো মাৱত সমান ॥
 সকলো শোকত কৰি শ্ৰেষ্ঠ পুত্ৰশোক ।
 হেন শোক শেলে প্ৰভু ভেদি আছে মোক ॥
 গৰ্ভধাৰী জয়া যিবা আছে নাৰিগণ ।
 তেহো বুজিবাক পাৰে পুত্ৰৰ মৰণ ॥
 শত পুত্ৰ শোক মোৰ বাঢ়ে অনুক্ষণ ।
 অনিবাৰ্য্য শোক প্ৰভু নোহে নিবাৰণ ॥
 মহা ৰাজাগণে যাৰ সেৱয় চৰণ ।
 মাটিত পৰিয়া আছে হেন দুৰ্য্যোধন ॥
 একহত্ৰে ৰাজ্য স্থখ ভুঞ্জিল অপাৰ ।
 বিধিয়ে কৰিল এবিধ গৃধৰ আহাৰ ॥
 শৰীৰ ভূষিত যাৰ স্তগন্ধ চন্দন ।
 আনৰে কৰিছে তাৰ মাংসক ভোজন ॥
 যি শৰীৰ মাজস্থ স্তন্দৰী দাসীগণে ।
 এবিধ হেন শৰীৰ টানয় কাকগণে ।

নিদ্রাক নপাই যিটো শীতল শয্যাক ।
 এবে ঘোৰ নিদ্রা ভৈল কঠিন ধৰাত ॥
 ইজন্মক লাগি পুতাই গৈল পৰলোক ।
 কেবল ডুৱাইল শোক সাগৰত মোক ॥
 হে কৃষ্ণ মোৰ পুত্ৰে মুগুনিল কথা ।
 সিকাৰণে ভৈল তাৰ এমুৱা অৱস্থা ॥
 আচৰি মৰিল পুত্ৰ ক্ষত্ৰিয়ৰ ধৰ্ম্ম ।
 তাৰ হেতু আমিযো এড়িলো শোক মৰ্ম্ম ॥
 কিন্তু এক ভৈল মোৰ ঘোৰ হৃদিতাপ ।
 বণ ক্ষেত্ৰে দেখি দুৰ্য্যোধনৰ ভাৰ্য্যাক ॥
 নেদেখিল যাক চন্দ্ৰ সূৰ্য্য একো কালে ।
 হেনয় বোহাৰী কান্দে পৰম বিকলে ॥
 চোৱা হৰি বাতুল ভৈলেক বধুগণ ।
 হেন দুঃখ কিমতে সহিবো নাৰায়ণ ॥
 মোৰ ভাই শকুনি কপতি দুৰাচাৰ ।
 তাৰ বুদ্ধিতেসে ভৈল সবংশে সংহাৰ ॥
 কাৰোবাক্য নমানিল মোৰ পুত্ৰগণ ।
 তাৰ সমুচিত ফল পাইল সিকাৰণ ॥
 কিন্তু মোৰ হেন খেদ হৃদয়ত আতি ।
 বৃদ্ধকালে নৃপতিৰ হব কোন গতি ॥
 একে অন্ধ তাতে বৃদ্ধ এবে পুত্ৰহীন ।
 পুত্ৰ পুত্ৰ বুলি কান্দিবেক ৰাত্ৰি দিন ॥

মুকুটিব অন্ন পানী কান্দিব সততে ।
 হেন দুঃখ দেখি মই সহিবো কিমতে ॥
 হৰি হৰি পুতাই পৰি বৈলা পৃথিবীত ।
 অসম্ভব কৰ্ম্ম কিনো বিধিৰ লিখিত ॥
 সজ্জনৰ বাধা এড়ি পৰাণ তেজিলা ।
 নাহিকে তোমাৰ দোষ বিধিয়ে বিহিলা ॥
 এহিবুলি গান্ধাৰী হৃদয়ে মুঠি হানে ।
 পুত্ৰৰ সন্তাপে যেন নৰয় পৰাণে ॥
 হেন দেখি সৰ্বজন বৈলা অধোমুখে ।
 ৰাজা যুধিষ্ঠিৰ কান্দে আতি মনদুঃখে ॥
 ভুতলে পৰিয়া সতী দ্রৌপদী স্তন্বৰী ।
 পঞ্চপুত্ৰ শোকে কান্দে হিয়ে মুঠি ধৰি ॥
 স্তভদ্রা কান্দয় পৰি অভিমন্যু বুলি ।
 তোমাৰ সন্তাপে ভৈলো দগধ সমূলি ॥
 পুত্ৰ পুত্ৰ বুলি যেন কাঢ়ে দীৰ্ঘৰাৱ ।
 বাপমাৰ এড়ি বাপু গৈলা কোন ঠাৱ ॥
 বিৰাট নন্দিনী বোলে কৈক গৈলা স্বামী ।
 তোমাৰ বিৰহে প্ৰভু কেনে জীৱেঁ আমি ॥
 মোক অনাথিনী কৰি তুমি গৈলা এড়ি ।
 নৰয় জীৱন মোৰ তোমাক স্মৰি ॥
 বাপ ধনঞ্জয় তযু মোমা নাৰায়ণ ।
 তথাপি তোমাৰ কেনে মিলিল মৰণ ॥

হেন দেখি মহা শোকে কান্দে যুধিষ্ঠিৰ ।
 ভীমেয়ো কান্দয় আতি শোকত অস্থিৰ ॥
 অজ্ঞানবো মনত বিকল আতিশয়
 বিলাপি কান্দিছে দুয়ো মাদ্রীৰ তনয় ॥
 কৰ্ণ শোকে কুন্তীৰ হৃদয় মাৰে পুৰি ।
 অস্তৰ দগধ কিস্তু প্ৰখ্যাতে নোৱাৰি ॥
 সিকালত মহাবোল ভৈল ক্ৰন্দনৰ ।
 নাহি শ্ৰুতি জ্ঞান যত নাৰী সকলৰ ॥
 কুক ক্ষেত্ৰে ভৈল অতি ক্ৰন্দনৰ বোল ।
 প্ৰলয় বতাসে যেন সাগৰ কল্লোল ॥
 হাহা স্নানী বুলি কতো পাৰে ঘনে নাৰ ।
 মোক অনাথিনী কৰি গৈলা কোন ঠাৱ ॥
 পুত্ৰ পুত্ৰ বুলি কতো হোৱে অচেতন ।
 আউল জাউল কেশকাৰো বাটুল লক্ষণ ॥
 নিশ্বাস তেজিয়া কতো পাৰি মুচ্ছা যাই ।
 কেহো পৃথিৱীত পাৰি ভৈলা মৃত্যু প্ৰায় ॥
 নয়নৰ নীৰে পঞ্চ ভৈল বণ ভূমি ।
 লাসে লাসে প্ৰবল ভৈ গৈল শোক উৰ্ম্মি ॥
 গান্ধাৰী কেৱল কান্দে দুঃখাধন বুলি ।
 ঘনে ঘনে মুঠি হানে শিৰে কৰ তুলি ॥
 ইতোচাৰ জীৱন নযাই কিকাৰণে ।
 হস্তিনা ভৈলেক শূন্য তনয় বিহনে ॥

গান্ধাৰীৰ সন্তাপে দহয় তনু মন ।
 দেখি কৃষ্ণে বুলিলেক মধুৰ বচন ॥
 নাকান্দা নাকান্দা মাৰ নকষিয়া শোক ।
 কান্দিলে কি পাইবা আৰু দুৰ্য্যোধন পোক ॥
 জন্মিলে মৰণ আছে জানা সমস্তৰে ।
 চিৰজীৱী লোক জানো দেখিছা সংসাৰে ॥
 কাল ভৈল মৰিল তোমাৰ স্মৃতিগণ ।
 পূৰ্বত বিধিয়ে যেন কৰিছে লিখন ॥
 হেন জানি শোক এড়া কৰ্মফল জানি ।
 মিছা শোকে ফল নাই বুলিলো প্ৰমানি ॥
 হেন শুনি গান্ধাৰীৰ স্থিৰ কৰি মন ।
 লোভক মুচিয়া পাছে বুলিলা বচন ॥
 হে কৃষ্ণ যি বুলিলা দৈৱকী তনয় ।
 সবে সত্য হয় কিন্তু ভাণ্ডিছা নিশ্চয় ॥
 তিনিয়ে লোকৰ মাত্ৰ তুমি অধিকাৰী ।
 অজন্ম পালন্তা সৃষ্টি সংহাৰন্তা কাৰি ॥
 তুমি বিনে কৰ্ত্তা নাহি ইতো ব্ৰহ্মাণ্ডত ।
 স্বচ্ছন্দে কৰিছা ভাল মন্দ কাৰ্য্য যত ॥
 সমস্ত জীৱৰ গতি পৰমাত্মা ৰূপি ।
 ইতো জগতত তুমি আছা সৰ্বব্যাপী ॥
 হৃদয়ত যেন বুদ্ধি দিয়া নাৰায়ণ ।
 সেইৰূপ কৰ্ম আচৰয় প্ৰাণীগণ ॥

তেবে তুমি আনক দোষিছা কিকাষণ ।
 কৰণ কাৰণ মাত্ৰ তুমি নাৰায়ণ ॥
 এতেকতে মোহোৰ পুত্ৰত কিবাদোষ ।
 তোমাৰ ইচ্ছাতে ভৈল সবংশে নিশেষ ॥
 কুক পাণ্ডু ছয়ো আছিলেক একে ভাই ।
 তুমি কুট্ নাটে দুইকো দিলা বিহৰাই ॥
 কিবুলিবো প্ৰভু মই তোমাৰ চৰিত্ৰ ।
 তুমি কোৰবৰ যেন চিন্তি আছা হিত ॥
 কুক কুল নাশ হেতু চিন্তিলা উপাই ।
 দিলা পাণ্ডৱৰ সঙ্গে বিবাদ লগাই ॥
 সমূল নেজানে ঘ্ৰেষ ধৰ্ম্ম নৰপতি ।
 তুমি মাত্ৰ ভাতৃ ভেদ শিকাই দিলা অতি ॥
 যদিবা ভাতৃৰ মাজে কন্দল মিলিল ।
 তৈত বহিবাক তযু উচিত নাছিল ॥
 সমান সম্বন্ধ তযু কুকপাণ্ডু সমে ।
 পাণ্ডৱৰ সখা তুমি ভৈলা কিকাৰণে ॥
 যুদ্ধ হেতু নিমন্ত্ৰণ কৰিবাক মন ।
 তোমাৰ সমীপে গৈল পুত্ৰ দুৰ্য্যোধন ॥
 তৈসানি দেখিয়া তাক মুদিল। নয়ন ।
 কপট নিদ্ৰায় তুমি কৰিলা শয়ন ॥
 পাছে কতোবেলি গৈলা বীৰ ধনঞ্জয় ।
 তাক দেখি তেতিয়া জাগিলা মহাশয় ॥

ছল কৰি প্ৰথমে বৰিলা অৰ্জ্জুনক ।
 নাৰায়নি সেনা দিলা মোৰ তনয়ক ॥
 আপুনি সাৰথি ভৈলা অৰ্জ্জুনৰ বথে ।
 সমান সম্বন্ধ তযু বহিল কিমতে ॥
 যদি নভৈলাহা হস্তে সাৰথি বথৰ ।
 সৈন্যকো নিদিলা হস্তে তনয়ক মোৰ ॥
 তেতিয়াহে শুদ্ধমন বুলিবাক পাৰি ।
 সমান সম্বন্ধ বহে তেতিয়া মুৰাৰি ॥
 দুত দুই গৈলা আৰু কোৱৰ সভাক ।
 পাণ্ডৱৰ হেতু পঞ্চ গ্ৰাম্য খুজিবাক ॥
 নিদিলেক ৰাজ্য দুৰ্য্যোধনে কিবা গুণি ।
 তুমি আসি পাণ্ডৱত বুলিলা প্ৰমানি ॥
 একখানি কথাকে লগাইলা নানা মতে ।
 যুজিবে উদ্যোগ ভৈল তোমাৰ কপটে ॥
 হে কৃষ্ণ কিনো মই বুলিবো তোমাত ।
 শুনাইলা ইসব কথা সঞ্জয়ে আমাত ॥
 মহন্ত পাণ্ডুৰ পুত্ৰ ৰণে নাহি মন ।
 তুমি কূট্, নাট্, কৰি লগাই দিলা ৰণ ॥
 যদি দুই হান্ধত তযু আছিলেক মৰ্ম্ম ।
 তেবে তুমি কিয় কৰিলাহা হেন কৰ্ম্ম ॥
 দুয়োকুল যৈসানি যুজিবে সাজু ভৈলা ।
 তৈসানি গৃহক তুমি কিসক নগৈলা ॥

এতেকে জানিলো তুমি ভৈলা আদি মূল ।
 তুমিসে কবিলো মোর সবংশে নিশ্চল ॥
 তবু অভিমানিতে কবিলো যত কৰ্ম্ম ।
 মিছাতে বুলাছা উভয়ত আছে মৰ্ম্ম ॥
 কি বুলাবো শ্রুত মই জ্ঞানহীন নারী ॥
 উচিত বোলন্তে দুঃখ নাপাবা মূৰাৰি ॥
 পৰম পুৰুষ তুমি দেবতারো দেব ।
 ইতো ভাঙ্গা গুণ তুমি বিনে নাহি কেব ॥
 সবাবো নায়ক তুমি জগত কাৰণ ।
 তবু ইচ্ছাতেহে হয় জনম মৰণ ॥
 বিজনে নাজানে তবু গুণ মহিমাক ।
 ভাঙিয়া বচন তেবে বুলাবাহা তাক ॥
 মইতো জানো তোমার মহিমা গুণগণ ।
 মোর আগে লুপ্তিলা ভাঙনা বচন ॥
 অৰ্জ্জুনৰ বধ চিন্তি কৰ্ণ মহাবীর ।
 দিব্য অস্ত্র রাখিলা কবিলো মনে স্থির ॥
 কিন্তু হাবি তাত তুমি বিঘিনি পাতিলা ।
 ভীমৰ পুত্রক বাহি যুজিবে বুলালা ॥
 ঘটোৎকচে মায়া ধৰি জিনিলেক বণ ।
 সেই অস্ত্র কৰ্ণে তাক কৰিলে যাটন ॥
 মহা শবধারে ঘটোৎকচ গৈলা মৰি ।
 অৰ্জ্জুনৰ জীবন রাখিলা তুমি হৰি ॥

এতেকতে মনে গুণি ছোৱা নাৰায়ণ ।
 তযু বুদ্ধিবলে বৈল পাৰ্থৰ জীৱন ॥
 যৈমানি গঙ্গাৰ স্নতে ঘোৰ শৰ ধৰি ।
 হানিলন্ত পাণ্ডৱক বধ মনে কৰি ॥
 সেহি শৰ দেখি ভয় পাইলা হৃষিকেশ ।
 সবাকো বিমুখ হেতু কৰিলা আদেশ ॥
 পাণ্ডবি দলত সবে ধনু শৰ এড়ি ।
 পিঠি দিয়া বহিলেক তযু আজ্ঞা ধৰি ॥
 কেৱল বিমুখ নভৈলেক ভীম বীৰ ।
 গদা পাণ্ডি বহিলন্ত মন কৰি থিৰ ॥
 হেন দেখি তুমিহো বিকল আতি ভৈলা ।
 ভীমক কৰিয়া পাচ আগ বাঢ়ি বৈলা ॥
 খেদি আইল শৰপাট দহিবে ভীমক ।
 বুকুপাতি সেহিশৰ ধৰিলা কিসক ॥
 যদি তুমি নাৰাথিনা হস্তে পাণ্ডৱক ।
 তেবে সেহি শৰে দহি নিয়য় যমক ॥
 যেনে তেনে পাণ্ডৱক তুমি বক্ষাকৰা ।
 মোৰ তনয়ৰ মাত্ৰ বিধিনি আচৰা ॥
 ভীষ্ম হেন মহাশৰে কৰিল সমৰ ।
 তাহাক জিনস্তা সাই ত্ৰৈলোক্য ভিতৰ ॥
 বাকিলে মিলয় যাৰ স্বচ্ছন্দ মৰণ ।
 তযু বুদ্ধি বিনে তাক জিনে কোন জন ॥

আছিল কোঁৱৰ পক্ষ যত বীৰগণ ।
 দেৱতো অভঙ্গ তাৰ একো একো জন ॥
 তাক কি পাণ্ডুৰ পুত্ৰে জিনিবে পাৰয় ।
 তোমাৰ কপটে ভৈল কুৰু কুল ক্ষয় ॥
 তোমাৰ কথাক মই মনে আছো জানি ।
 যেনে তেনে চিন্তিলাহা কোঁৱৰৰ হানি ॥
 পাণ্ডুৰ সপক্ষ ভৈলাহা কৃপাময় ।
 ভাতেসে ভৈলেক পঞ্চভাই বণ জয় ॥
 আৰু এক কথা মই বোলোহোঁ তোমাত ।
 শুনাইলেক ইতো কথা সঞ্জয়ে আমাত ॥
 যৈসানি স্নভদ্ৰা স্নত বণত পৰিল ।
 শূনি ক্ৰোধে ধনঞ্জয়ে পতিস্তা কৰিল ॥
 কালি দিবাভাগে জয়দ্রথক বধিবো ।
 তাক নামাৰিয়া আউৰ গৃহে নপৰিবো ॥
 যদি সূৰ্য্য অস্ত পূৰ্বে তাহাক নামাৰো ।
 তেবে সত্যে ইতো দেহা অগ্নি জাস্ কৰো ॥
 হেন অঙ্গীকাৰ কৰি বীৰ ধনঞ্জয় ।
 বঞ্চিলা বজনী গোটে দুঃখে আতিশয় ॥
 পাছ দিনা প্ৰভাতে কৰিয়া স্নান দান ।
 জয়দ্রথ এধ হেতু কৰিলা পয়ান ॥
 ভূমি ভৈলা অৰ্জুনৰ সাৰথি বথৰ ।
 সিদিনা মিলিল অতি দুৰ্য্যোৰ সমৰ ॥

দেখি ভয়ে দ্রোণে বেছ পাতিলেক যাই ।

জয়দ্রথ নৃপতিক থৈলা পলুৱাই ॥

একোমতে সৈন্ধৱক লাগক নধৰি ।

চিন্তিলা উপায় পাছে তুমি সে মুৰাৰি ॥

তোমাৰ মায়াতে দিৱসতে সন্ধ্যা ভৈল ।

দেখি কৌৰৱৰ মনে আনন্দ মিলিল ॥

অৰ্জুনৰ মনত বিকল আতিশয় ।

অগ্নি জ্বালি কৰিলন্ত মৰিবে নিশ্চয় ॥

সেহি সময়ত বঙ্গ চাহিবাক প্ৰতি ।

আসিলন্ত দুৰ্য্যোধন সৈন্ধৱ সহিতি ॥

হেন চল পাই ইন্দ্ৰশূত মহাবীৰ ।

এক শৰে ছেদিলন্ত সৈন্ধৱৰ শিৰ ॥

যেতিফণে জয়দ্রথ বণত পৰিল ।

ত্রেতিফণে সন্ধ্যা গুচি দিবা আসি ভৈল ॥

কোৱা প্ৰভু সেই কৰ্ম্ম কৰিলেক কোনে ।

আৱৰি ৰাখিলা তুমি সূৰ্য্য, সূদৰ্শনে ॥

যতেক কৰিলা মানে তুমি নাৰায়ণ ।

মোহোৰ পুত্ৰক দোষ দিয়া কিকাৰণ ॥

হেনকি উপায় জানে পাণ্ডু পুত্ৰগণ ।

তোমাৰ ইচ্ছাতে ভৈল সৰাৰো মৰণ ॥

যেনে তেনে পাণ্ডৱৰ সাধিলাহা ইষ্ট ।

মোৰ তনয়ৰ মাত্ৰ চিন্তিলা অনিষ্ট ॥

হবি হবি কিনো মোৰ অভাগ্য কপাল ।
 তোমাৰ দয়াৰ পাত্ৰ নভৈলো গোপাল ॥
 কৰ্ম্মৰ লিখন বুলি ভাণ্ডিছা বচনে ।
 তুমি বিধতাৰো অশ্রুতা সৰ্ব্ব শাস্ত্ৰে ভনে ॥
 তুমি কূট্ নাট কৰি সবাকো মাৰিলা ।
 কৰ্ম্মফল বুলি কেনে মোক প্ৰবোধিলা ॥
 নোৱাৰোহো পতিয়াৰ বুলি কৰ্ম্মমূল ।
 তুমি সে কৰিলা নাশ যত কুৰুকুল ॥
 কোঁৱৰত তযু কিনো নিষ্ঠুৰ মিলিল ।
 িলান্ধ তোমাৰ মনে দয়া নোপজিল ॥
 একটায়ো পুল্ল নাৰাখিলা সংসাৰত ।
 বংশ নাশ হেতু তুমি চিন্তিলা মনত ॥
 মোৰ হৃদয়ত তুমি বেনে দিলাশাল ।
 বিদৰে পৰাণ মোৰ কি কৈবো গোপাল ।
 তুমি সৰ্ব্ব আদিমূল স্ৰজন পালন ।
 কৰি আছা তুমি ত্ৰিজগত সংহাৰণ ॥
 স্ৰমতি কুৰ্মতি দাতা তুমি কৃপাময় ।
 শুভাশুভ কৰ্ম্ম তযু ইচ্ছাতেই হয় ॥
 সৰ্ব্বত্ৰ জীৱত পশি আছা নাৰায়ণ ।
 তুমি বিনে কৰস্তা নাহিকে আন জন ॥
 বুলি আছা সমস্তকে কালে সে কৰয় ।
 তুমি বিনে কাল নাহি জানিছো নিশ্চয় ।

বলে বা উপায়ে কৰা যাক যেনে ইচ্ছা ।
 তোমাৰ বাঞ্ছিত কোনে কৰিবেক মিছা ॥
 বুলিলাহা দুৰ্য্যোধন দুৰ্জ্জন কপটি ।
 না মানিল কাৰোবাক্য অতি মন্দ মতি ॥
 কিন্তু তাক কিবুলিবো তোমাত গোসাই ।
 বিচাৰি নেপাওঁ তযু বিনে আন ঠাই ॥
 হৃদয়ত থাকি ভূমি যেনে বুদ্ধি দিলা ।
 দুৰ্য্যোধনে তাক তেনে মতে আচৰিলা ॥
 তেনে হলে তাক দোষ দিছা কি প্ৰকাৰে ।
 গুণি ছোৱা যত দোষ তোমাতেসে পৰে ॥
 তুমি মাত্ৰ ভৈলা কোবৰৰ বধ ভাগি ।
 অনাথ কৰিলা মোক ইজন্মক লাগি ॥
 যাৱে ইতো প্ৰাণ মোৰ শৰীৰে বহয় ।
 তাৱে মোৰ শোক অগ্নি নিবৃত্তি নহয় ॥
 পুলক সন্তাপে দেহা দহে অনুক্ষণ ।
 এক দুই নোহে মোৰ শতক নন্দন ॥
 তোমাৰ কথাত মই নেযাওঁ সজ্জাত ।
 যতক কৰিলা তুমি আপোন ইচ্ছাত ॥
 তুমি মোক দিলা যেন দাক্ষণ সন্তাপ ।
 দিয়ো মই তোমাক তেনয় ঘোৰ শাপ ॥
 তেবেসে গুচিব হৃদয়ৰ গুল গুলি ।
 এহি বুলি সতী হাতে জল লৈলা তুলি ॥

মোক যেন দহি আছা পুত্ৰ শোক শালে ।
 তুমিযো লভিবা পুত্ৰ শোক অল্লকালে ॥
 যেন মোৰ বোৱাৰা কান্দিছে দুঃখ মনে ।
 তেনয় কান্দিবে তযু পুত্ৰ বধুগণে ॥
 যেন কৰি আছা তুমি কুৰু বংশক্ষয় ।
 তোমাবো বংশৰ তেনে মিলিবে প্ৰলয় ॥
 আপোনাক আপুনি চিন্তিবা মহামাৰ ।
 বাদৰ বংশৰ তৈতে মিলিব সংহাৰ ॥
 এহি বুলি মৌন ভৈলা কোৱৱৰ মাৰ ।
 শুনি যুধিষ্ঠিৰৰ কল্পিয়া গৈল গাৱ ॥
 অন্তৰ্য্যামী নাৰায়ণ বুজিলন্তু কথা ।
 সত্যৰ অব্যৰ্থ বাক্য নহৈবে অন্যথা ॥
 খণ্ডিবাক হেতু পৃথিৱীৰ মহাভাৰ ।
 বসুদেৱ গৃহে মই ভৈলো অৱতাৰ ॥
 ইদানীক ভৈলে শেষ ধৰণীৰ ভাৰ ।
 আপোন বংশকো মই কৰিবো সংহাৰ ॥
 হেন গুণি হাসি কৃষ্ণে বুলিলা বচন ।
 মোৰ বংশ মাৰিবে পাৰয় কোনজন ॥
 দুৰ্য্যোধন হেতু তযু বংশ ভৈল ক্ষয় ।
 মিছাতেসে মোক শাপ দিলা আতিশয় ॥
 যদি মোত আছে দোষ মিলিবেক শাপ ।
 আপোন দোষত মই লভিবো সন্তাপ ॥

এহি বুলি কৃষ্ণে পাছে মায়া বিস্তাৰিল ।
 গান্ধাৰীৰ মনক তেখেনে সন্তোষিলা ॥
 অনন্তৰে পৰম পুরুষ নাৰায়ণ ।
 ধৃতৰাষ্ট্ৰ নৃপতিক বুলিলা বচন ॥
 সমস্তৰে প্ৰেত কাৰ্য্য কৰিবাক লাগে ।
 যাব যেন মৰণ মিলিল কৰ্ম্ম ভাগে ॥
 শুনা সৰ্ব্বজন ইতো পদ ভাৰতৰ ।
 আত পৰে লাভ আক নাহি মানুষৰ ॥
 বৈষ্ণৱত কৰি শ্ৰেষ্ঠ নাহি সংসাৰত ।
 তাহাৰ প্ৰমান ছোৱা পাণ্ডৱ সৱত ॥
 যেন মাৰে তনয়ক ৰাখয় আৱৰি ।
 শকতত তাহাক ৰাখিলা দেৱ হৰি ॥
 হেন জানি বিষ্ণু বৈষ্ণৱত দিয়া ৰতি ।
 ৰাম ৰাম বুলি তৰা সংসাৰ দুৰ্গতি ॥

যুধিষ্ঠিৰাদিৰ দ্বাৰা মৃত জনৰ শৰীৰ-
সংস্কাৰ আৰু হস্তিনালৈ যাবলৈ-
যুধিষ্ঠিৰক শ্রীকৃষ্ণে অনেক
প্ৰকাৰ বুজনি দিয়ে ।

পদ ।

বৈশম্পায়ন মুনিত পুচন্ত নৰপতি ।
কোৱা পাছ কথা আবে শুনোহো সম্প্ৰতি ॥
অষ্টাদশ অক্ষৌহিণী বণত মৰিল ।
কেন মতে তাৰ প্ৰেত কাৰ্য্যক কৰিল ॥
বুলিলাহা মোত পূৰ্বাপৰ কথা যত ।
শুনিয়া কৰ্ণত যেন লাগিছে অমৃত ॥
মুনিয়ে বোলন্ত শুনিয়োক নবনাথ ।
সকলো কথাক মই বুলিবো তোমাত ॥
শুনি আছা কৃষ্ণে যেন কৰিলা আদেশ ।
মৃতকৰ কৰ্ম্ম কৰিবাক সবিশেষ ॥
শুনি ধৃতবাহু ৰাজা মন থিৰ কৰি ।
যুধিষ্ঠিৰ নৃপতিক বুলিলা সাদৰি ॥
শুনা বাপ পাণ্ডুসুত বোলোহোঁ তোমাত ।
যত যত বীৰ মানে মৰিল বণত ॥

ঝাণ্টে চিতা সাজিয়োক মিলায়ো সস্তাৰ ।
 সমস্তৰে শৰীৰ কৰিয়ো সংস্কাৰ ॥
 আমাতে লাগিয়া মৰিলেক যত ৰাজ ।
 নকৰিলে প্ৰেতকাৰ্য্য মোৰ হৈবে লাজ ॥
 হেন জানি সত্তৰে মোহোৰ বোল ধৰা ।
 চিতা সাজি সমস্তৰে শৰীৰক পোৰা ॥
 আপোন পৰক তুমি নিবিচাৰি মনে ।
 সাধিয়ো কাৰ্য্যক শীঘ্ৰে পৰম যতনে ॥
 ইন্দ্ৰসেন, ধৰ্ম্মসেন, যুযুৎসু, সঞ্জয় ।
 বিদুৰক আদি যত আছে লোকচয় ॥
 সৰ্বজন তোমাৰ লগত সহ্য হোক ।
 বেদৰ বিহত ধোম্য ঋষিয়ে কৰোক ॥
 যুধিষ্ঠিৰে শুনি হেন অন্ধৰ বচন ।
 শিৰোগত কৰি লৰি ভৈলা তেতিক্ষণ ॥
 ভীমসেন আদি সবে চিতা আয়োজিলা ।
 শৰীৰ তুলিয়া তাত অগনি জ্বালিলা ॥
 চিতাৰ অগনি পাইলা আকাশৰ কোল ।
 নাৰী সবে কান্দে অতি কৰি মহাবোল ॥
 অষ্টাদশ অক্ষৌহিনী নিমিষে দহিলা ।
 কতো নাৰী স্বামী সঙ্গ সহগামী ভৈলা ॥
 দেখি যুধিষ্ঠিৰৰ বিকল আভি মন ।
 মহাশোকে পৰি ৰাজ্য কৰয় ক্ৰন্দন ॥

হা দুৰ্য্যোধন ভাই কিকাৰ্য্য সাধিলা ।
 মিছা কাৰ্য্যে বিস্তৰ প্ৰাণীক বিনাশিলা ॥
 ধৰ্ম্ম পথ এড়ি পাপ কৰিলা সকল ।
 নিমিষতে পাইলা সেই অধৰ্ম্মৰ ফল ॥
 হেন মতে যুধিষ্ঠিৰ কান্দয় অশেষ ।
 প্ৰবোধ কৰয় দেখি পাছে হ্ৰষিকেশ ॥
 বিস্তৰ ক্ৰন্দনে মৃতকৰ নোহে হিত ।
 হেন জানি সন্তাপক এড়িতে উচিত ॥
 হৰিৰ মহিমা কোনে বুজিবে শকত ।
 তান ইচ্ছা যে হেন আচৰে ক্ষণেকত ॥
 অনন্তৰে যুধিষ্ঠিৰ আদি যতজন ।
 গঙ্গাৰ তীৰক সবে কৰিলা গমন ॥
 সৰ্বদজন পাইলা যাই গঙ্গাবীৰ তীৰ ।
 বিধিয়তে প্ৰেত কৰ্ম্ম কৰে যুধিষ্ঠিৰ ॥
 নাৰী সকলেয়ো কৰে গঙ্গা জলে স্নান ।
 মৃতকৰ হিতে তৈতে কৰে নানা দান ॥
 নিজ গুৰু ব্ৰাহ্মণে বোলাস্ত বেদ বাণী ।
 আচাৰিলা যুধিষ্ঠিৰ মনে দুঃখ মানি ॥
 শত ভাই কৌৰৱৰ কৰিলা তৰ্পণ ।
 বণে মৰিলেক আৰু যত ৰাজাগণ ॥
 বিধিয়তে বেদ ক্ৰীয়া প্ৰত্যেকে কৰিলা ।
 হেনকালে কুন্তী দেবী ৰচন বুলিলা ॥

শুনা বাপু যুধিষ্ঠিৰ বোলোহো বচন ।
 যাক বাধা স্তুত বুলি নিন্দে সৰ্বজন ॥
 সেহি কৰ্ণবীৰ হয় মোহোৰ তনয় ।
 তাহান তৰ্পণ ভালে কৰিয়ো নিশ্চয় ॥
 হেন শুনি যুধিষ্ঠিৰে বিস্ময় মানিলা ।
 কোৱা আই কেন হেন আশ্চৰ্য্য বুলিলা ॥
 কেন মতে ভৈল কৰ্ণ তোমাৰ তনয় ।
 তাক কহি মোৰ মনে ছেদিয়ো সংশয় ॥
 যুধিষ্ঠিৰ ৰাজাৰ শুনিয়া হেন বানী ।
 কুন্তী দেবী বুলিলন্তু সমস্ত কাহিনী ॥
 কুমাৰী কালত দুৰ্বাসাত মন্ত্ৰ পাইলো ।
 তাক পৰীক্ষিবে আদিত্যক আৰাধিলো ॥
 তুষ্ট হয়। সূৰ্য্য তেতিক্ষণে আসি ভৈলা ।
 তাহাক দেখিয়া মোৰ ধাতু উৰি গৈলা ॥
 কিন্তু কিকৰিবো তান কামনা সিজিল ।
 তাহাৰ ঔৰষে সেহি পুত্ৰ উপজিল ॥
 কন্যা কাল দেখি মই বৈলক্ষণ পাইলো ।
 সক্ষুৰাত ভৰিতাক জলত পেলাইলো ॥
 পাছে স্তুতে পায়। তাক কৰিলে পালন ।
 সিকাৰণে খ্যাত ভৈল ৰাধাস্তুত কৰ্ণ ॥
 দুৰ্য্যোধনে নিলে তাক মহাবীৰ জানি ।
 বুলিলো তোমাত মই পূৰ্বৰ কাহিনী ॥

কৰ্ণ তযু জ্যেষ্ঠ ভাতৃ বুলি জানিয়োক ।
 তাজ প্ৰেতকাৰ্য্য বিধিয়তে কৰিয়োক ॥
 কুন্তীৰ বচন শুনি ৰাজা যুধিষ্ঠিৰ ।
 বিস্ময় মানিয়া বহে নয়নৰ নীৰ ॥
 হৰি হৰি মাৰ কিনো নিদাকণ ভৈলা ।
 কৰ্ণ সহোদৰ বুলি আগে নকহিলা ॥
 যদি আগে বুলিলাহা হন্তে ইত্যেকথা ।
 তেবে কি কাৰণে হৈব এমুৱা আৱস্থা ॥
 জ্যেষ্ঠ ভাই পিতৃ ভুল্য বেদৰ বচন ।
 গুৰু বধ কাৰ পাপ সাধো কি কাৰণ ॥
 ভাতৃ বধি চাণ্ডাল কৰিলো পাপ কৰ্ম্ম ।
 ইহপৰ কালে মই লাভিলো অধৰ্ম্ম ॥
 হাহা ভাই বুলিয়া কান্দয় পাণ্ডজন ।
 দুৰ্ম্ম হেন বীৰৰ যে চিন্তিলো মৰণ ॥
 মোৰ সম পাপী নাই সংসাৰ ভিতৰে ।
 কুণ্ঠা ৰহিল যাৰে চন্দ্ৰ দিৱাকৰে ॥
 পূৰ্বে যদি জানো আমি ইসৰ কাৰণ ।
 তেবে মৰিব মোৰ ভাই দুৰ্য্যোধন ॥
 শত ভাইৰ কিসৰ চিন্তিবো আমি মাৰ ।
 সিকাৰণে পিতামহ মৰিবে আমাৰ ॥
 এহি বুলি ৰাজাৰ চেতন নাহি গাত ।
 কতোবেলি সঙ্কুক্ষণ ভৈলা নৰ নাথ ॥

কৰযোৰে বুলিলন্ত জননৌক মাতি ।
 তুমি সে কৰিলা মার এমুৱা দুৰ্গতি ॥
 প্ৰতি কুল ভৈলা তুমি নুবুলি আমাত ।
 তুমি নিদাকুণ আই জানো স্বৰূপত ॥
 পূৰ্বে যদি কোৱা তুমি ইসব বচন ।
 তেবে নাশ যাইব কেনে জ্ঞাতি গোত্ৰগণ ॥
 তুমি জানি আছা দুৰ্য্যোধনৰ চৰিত্ৰ ।
 কৰ্ণ সমে তাহাৰ প্ৰাণৰ মহামিত্ৰ ॥
 ভৃত্য যেন পালি থাকে স্বামীৰ বচন ।
 কৰ্ণৰো আদেশ তেনে মানে দুৰ্য্যোধন ॥
 কোঁৱৰৰ অধিকাৰী কৰ্ণ মহাভাগে ।
 যুদ্ধ নভৈলাহা হস্তে জানো যদি আগে ॥
 ৰাজ্য হেতু বধিলো প্ৰাণৰ সম ভাই ।
 হৰি হৰি ইতো প্ৰাণ কিসক নযাই ॥
 মোৰ হৃদয়ত বৈল ইতো মহাতাপ ।
 নাজানি মাৰিলো আমি প্ৰাণৰ দদাক ॥
 শুনা আই তুমি যেন দিলা হৃদি তাপ ।
 তাৰ অনুকপ ময়ো দিয়ে। আজি শাপ ॥
 যেন আৰু স্ত্ৰী সবে হেন নকৰিব ।
 অতি গোপ্য কথা তাকো প্ৰকাশ কৰিব ॥
 নথাকিব গুপ্ত নাৰীৰ উদৰত ।
 যেনে তেনে কৰিবেক তাহাক বেকত

যদি কায়বাক্যে মোৰ ধৰ্ম্মে আছে মন ।
 তেবে মিছা নহৈবেক মোহোৰ বচন ॥
 এহিবুলি যুধিষ্ঠিৰ আকুল কৰন্তু ।
 অযশ বহিল মোৰ ইতো জগতত ॥
 ৰাজাৰ দেখিয়া শোক দৈৱকী তনয় ।
 প্ৰবোধ কৰিলা তাক প্ৰভু কৃপাময় ॥
 কৃষ্ণৰ বচনে তুৰ্দ্ধ ভৈলা ধৰ্ম্মৰাজ ।
 বিধিয়ে কৰিলা কৰ্ণৰ প্ৰেতকায ॥
 অনন্তৰে স্নান দান কৰি সৰ্বজনৈ ।
 জাহ্নবীৰ তীৰত বসিলা দুঃখমনে ॥
 সামী শোকে কান্দে কতো পটেশ্বৰী লোকে
 গান্ধাৰী কান্দয় অতি তনয়ৰ শোকে ॥
 কান্দে যুধিষ্ঠিৰ ভীম বীৰ ধনঞ্জয় ।
 শোকত অস্থিৰ দুয়ো মাদ্ৰীৰ তনয় ॥
 পুত্ৰৰাষ্ট্ৰ আদি সবে কৰয় ক্ৰন্দন ।
 প্ৰবোধ কৰন্তু হৰি দৈৱকী নন্দন ॥
 কিন্তু একোমতে নোহে শোক নিবাৰণ ।
 শিবিৰক লাগি সবে কৰিলা গমন ॥
 পুত্ৰৰাষ্ট্ৰ যুধিষ্ঠিৰ আদি সৰ্বজনৈ ।
 অনাহাৰে সৰ্বৰী বঞ্চিলা দুঃখ মনে ॥
 নিবাহাৰে তৃতীয় দিৱস বহি গৈলা ।
 নিশি যোগে সৰ্বজনৈ ফলাহাৰ কৈলা ॥

দিবানিশি গান্ধাৰী কান্দয় পুত্ৰ শোকে ।
 স্মৃতিত তনয় মোৰ গৈলা পৰলোকে ॥
 মই অভাগীক গৈলা অনাথিনী কৰি ।
 আৰ্জি ধৰি ভৈল শূন্য হস্তিনা নগৰি ॥
 কোৱা হৰি মোহোৰ তনয় স্ককুমাৰ ।
 পুনৰপি দেখা কি পাইবোহো আকবাৰ ॥
 যাহাৰ স্তন্যৰ মুখ চন্দ্র নোহে সৰি ।
 হেন পুত্ৰ ভক্ষ্য ভৈল অগনিত পুৰি ॥
 নানা অলঙ্কাৰে যাৰ সৰ্ববাস্ত ভূষিত ।
 আগৰ চন্দন গাৱে আছিল লিপিত ॥
 যিবা ভুঞ্জিছিল ষড়্ৰস পঞ্চামৃত ।
 হেনয় শৰীৰ ছাই ভৈল অগনিত ॥
 স্বপোন সদৃশ দেখো সমস্ত সংসাৰ ।
 যেন জলবিন্দু ক্ষণিকতে বাই মাৰ ॥
 স্তন্যৰ আবাস সব শূন্য হুয়া বৈলে ।
 কোৱা হৰি মোৰ শত পুত্ৰকৈক গৈলে ॥
 হৰি হৰি প্রভু মই কত পাপ কৈলো ।
 শতপুত্ৰ সবাতো বঞ্চিত মই ভৈলো ॥
 বৃদ্ধকালে কেনে গতি হৈবেক ৰাজাৰ ।
 কিমতে সহিবো মই পোক অনিবাৰ ॥
 কৰিছিলো তনয়ত জল পিণ্ড আশ ।
 আমাৰ প্রাক্তনে সিয়ো ভৈলেক নৈৰাশ ॥

আমাৰেসে প্ৰতি নিদাৰ্ণ ভৈল বিধি ।
 শতপুত্ৰ ভৈল যেন স্বপোনৰ নিধি ॥
 শুম বাপু ভীম তই মোহোৰ বচন ।
 আৰু কি তোমাক বিষ দিব দুৰ্য্যোধন ॥
 কোনে আৰু কৰিবেক জ্যোত্ৰ নিৰ্ম্মাণ ।
 কোনে চিন্তিবেক সদা তোৰ অকল্যাণ ॥
 মোৰ ভাই শকুনি গৈলেক পৰলোক ।
 কোনে আৰু কুবুদ্ধি দিবেক মোৰ পোক ॥
 যুধিষ্ঠিৰ তোমাৰ ভৈলেক শুভ দশা ।
 কোনে তযু সঙ্গে আৰু খেলিবেক পাশা ॥
 নাহি আৰু শকুনি নাহিকে দুৰ্য্যোধন ।
 নাহিকে কুবুদ্ধি দাতা কৰ্ণ দুঃশাসন ॥
 সৰ্বভয় নিবাৰিল দৈৱকী নন্দন ।
 অকণ্টকা কৰি দিল নাশি শত্ৰুগণ ॥
 এহি বুলি গান্ধাৰীৰ হৰিল চেতন ।
 চিত্ৰ হুয়া মাটিত পৰিল তেতিক্ষণ ॥
 দেখি যুধিষ্ঠিৰ বাজা বিকল ভৈলন্ত ।
 দুইহাতে তেতিক্ষণে তুলি ধৰি লন্ত ॥
 অনেক বিনয় ভাৱে বচন বুলিলা ।
 কতো বেলি কুৰু মাৰ চেতন লভিলা ॥
 চেতন লভিয়া পাছে গান্ধাৰ নন্দিনী ।
 কৈক গৈলা পুত্ৰ বুলি কান্দে মুষ্টি হানি ॥

নিনি লাহা বিধি মোক পুত্ৰৰ লগতে ।
 শত পুত্ৰ সন্তাপ সহিবো কোন সতে ॥
 এহিবুলি বুকৈ কৰ হানে ঘনে ঘন ।
 পাছে সম্বোধিয়া মাতিলন্ত নাৰায়ণ ॥
 শূনা শূনা মার শোক নকৰিবা আৰ ।
 কান্দিলে কি আসিবেক তনয় তোমাৰ ॥
 ব্ৰহ্মা শিৱ প্ৰমোখ্যে আৰুৰ যত দেৱ ।
 জানা স্বৰূপত চিৰজীৱী নোহে কেৱ ॥
 তুমি আমি আদি পৃথিৱীৰ যত জন ।
 দিন কতিপয় থাকি সবে হৈবে ছন্ন ॥
 কচু পত্ৰে পানী যেন ক্ষণে বহি যাইব ।
 শোক পৰিহৰা আই সবেয়ো মৰিব ॥
 কান্দিলে বাহুৰে যদি মৰাৰ জীৱন ।
 তেবে কান্দি পাইল হস্তে সবে মৃতজন ॥
 এতেকে মোহোৰ বাক্য কৰিয়ো পালন ।
 সন্তাপ এড়িয়ো জানি বিফল ক্ৰন্দন ॥
 জন্ম সময়ত দুৰ্য্যোধনৰ কাহিনী ।
 বিদূৰে বুলিলা যেন তাক লোৱা মানি ॥
 বৈশম্পায়ন বোলে শুনিয়োক জন্মজয় ।
 হেন মতে প্ৰবোধিলা দৈৱকী তনয় ॥
 তথাপিহো শোক নুগুছিল একোমতে ।
 শূনা পাছ কথা আৰু বোলোহো প্ৰস্তুতে ॥

পাছে যুধিষ্ঠিরক বুলিলা নাৰায়ণ ।
 শুনা মহাৰাজ তুমি মোগোৰ বচন ॥
 শূন্য হৈল ৰাজপাট হস্তিনা নগৰে ।
 তাকে লাগি যাইবে সাজু ছয়োৰ সত্বৰে ॥
 আজি বহুদিন ভৈল বনত ভ্ৰমন ।
 তোমাক নেদেখি দুঃখী যত প্ৰজাগণ ॥
 তুমি ৰাজা হৈলে সমস্তৰে ৰঙ্গ মন ।
 তোমাত আশায়ে আছে হস্তিনাৰ জন ॥
 অযোধ্যাৰ লোক যেন ৰামত ভকতি ।
 হস্তিনাৰো প্ৰজা তেনে তোমাতেসে ৰতি ॥
 হেন জানি অসন্তোষ এড়া মহাৰাজ ।
 আপোন নগৰে গৈয়া পালিয়োক ৰাজ ॥
 যদি দয়া স্নেহ আছে প্ৰজাত তোমাৰ ।
 বাৰ্টে গৈয়া লৈয়োক হস্তিনা ৰাজ্য ভাৰ ॥
 শূনি যুধিষ্ঠিৰ হেন কৃষ্ণৰ বচন ।
 কৰযোৰে বুলিলন্ত শুনা নাৰায়ণ ॥
 নেযাওঁ হস্তিনা মোক নকৰা আদেশ ।
 এই কুক্ৰক্ষেত্ৰে কৰিবোহঁঁ প্ৰাণ শেষ ॥
 দিবানিশি গান্ধাৰী কান্দিবে পুত্ৰ শোকে ।
 বিধবা ৰমনী সবে নিন্দিবেক মোকে ॥
 উত্তৰাদি আছে যত পতি হীনা নাৰী ।
 সদাই কান্দিব সবে স্বামীক স্মৰি ॥

হেন শোক দেখি কেনে ধৰিবো জীৱন ।
 মৰণে সে শ্ৰেষ্ঠ মোৰ জানা নাৰায়ণ ॥
 অশান্তি সুখত মোৰ নাহি প্ৰয়োজন ।
 সমাধি ধৰিধা ঐতে তেজিবো জীৱন ॥
 মোৰ সম পাপী নাহি ইতো জগতত ।
 বজ্য আশে কৰি আছো কৰ্ম গৰিহিত ॥
 ভীষ্ম পিতামহ মোৰ পিতৃতো গৰিষ্ঠ ।
 ৰাজ্যক আশায়ে তান চিন্তিলো অনিষ্ঠ ॥
 দ্ৰোণ মহা বিখ্যাত ব্ৰাহ্মণ গুৰুজন ।
 ৰাজ্যৰ কাৰণে তানো চিন্তিলো মৰণ ॥
 কৰ্ণ জ্যেষ্ঠ ভাই মোৰ পিতৃ সমসৰ ।
 ৰাজ্য লোভে তাকো মই মৰাইলো পামৰ ॥
 দুৰ্য্যোধন আদি মোৰ শতৈক ভয়াই ।
 মৰাইলো বনত মই ৰাজ্যক আশাই ॥
 সূচাক সুবল আতি সুভদ্ৰাৰ সূত ।
 সুখক বাঞ্ছিয়া তাকো মৰাইলো বনত ॥
 বিৰাট দ্ৰুপদ আদি যত বন্ধুগণ ।
 মোহোৰ নিমিত্তে ভৈল সবাবো মৰণ ॥
 ৰাজ্য লোভে কৰি আছো সবাকো নিৰ্য্যান ।
 ইসৰ পাপত কেনে মতে পাওঁ ত্ৰান ॥
 আকে জানি মোক প্ৰভু নুবুলিবা হেন ।
 ইতো জীৱনত মোৰ নাহি প্ৰয়োজন ॥

কোন সূখে হস্তিনাত ভুঞ্জিবোহো ৰাজ ।
 লগত নাহিকে আৰু কুটুম্ব সমাজ ॥
 মই মহাপাতকী কৰিলো মন্দকৰ্ম্ম ।
 ৰাজ্য ভুঞ্জি আউৰ কিয় আৰ্জ্জিবো অধৰ্ম্ম ॥
 সদাই দেখিবো ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ সন্তাপ ।
 দ্রৌপদীয়ো পুত্ৰ শোকে কৰিব বিলাপ ॥
 কান্দিবে বিধবাগণে হাহা স্বামী বুলি ।
 কৰ্ণ শোকে কুলন্তী আই মৰিবেক পুলি ॥
 ইসব সন্তাপ কেনে হৃদয়ে সহোক ।
 হেন জানি প্ৰভো মোক ক্ষমা কৰিয়োক ॥
 কান্দিব গান্ধাৰী নিতে পুত্ৰৰ শোকত ।
 মই কোন মতে তাক দেখিবো আগত ॥
 ইসব দুঃখত মোৰ ৰাজ্য নাই মন ।
 জানি হৰি মোক তুমি নোবোলা বচন ॥
 অনিত্য সংসাৰ মায়া আত নাই সূখ ।
 মিছা আশে কিকাৰণে ভুঞ্জো গৈয়া দুঃখ ॥
 ভীম ধনঞ্জয়ক লগত নিয়া হৰি ।
 দুয়ো ভাইক দিয়ো ৰাজ্য অভিষেক কৰি ॥
 শুনা ভীমার্জ্জুন মই বোলো যেন কায ।
 দুই ভাই একে লগে পালিবাহা ৰাজ ॥
 কনিষ্ঠ দুই ভাইক আতি স্নেহ কৰিবাহা ।
 চাৰি মিলি ভাল মতে ৰাজ্য পালিবাহা ॥

অন্ধকৰ বচন মানিবা যত্ন কৰি ।
 তেবে ধৰ্ম লভিবাহা জানা নিষ্ঠ কৰি ॥
 যেন মতে নিজমাত্ৰ কুন্তীক মানিবা ।
 ততোধিক গান্ধাৰীৰ চৰণ সেৱিবা ॥
 তেবেসে জানিবা বাপ সবাবো কৈল্যান ।
 মোহোৰ বচন ভাই নকৰিবা আন ॥
 মোতে লাগি জ্ঞাতি বন্ধু সবে ভৈল হত ।
 ধৰি বোঁহো ময়ো অবিলম্বে সেই পথ ॥
 এহি বুলি মোন ভৈলা ধৰ্মৰ তনয় ।
 হেন দেখি বুলিলন্ত কৃষ্ণ কুপাময় ॥

ছবি ।

শুনা মহাৰাজ ধৰ্ম্ম, সমস্তে বিধিৰ কৰ্ম্ম,
 তাত অনুশোচ অকাৰণ ।
 তুমি মহা ভ্ৰাতৃ লোক, মিছাতে কৰিছা শোক,
 বোলো যেন শুনियो কাৰণ ॥
 কৰ্ম্মৰ লিখন যেন, ভুক্তিবেক সৰ্ব্বজন,
 , তাক এড়াইবাৰ নাহি শক্য ।
 হেন জানি এড়ি শোক, নিজ ৰাজ্য পালিয়োক,
 দূত মানি লোৱা মোৰ ৰাক্য ॥
 ভ্ৰাতৃবধ পাপচয়, মানিছা মনত ভয়,
 সিয়ো মিছা, স্বৰূপ কৰম ।

কাণ্যপ মুনিত জাত, ভৈলা ইন্দ্র নামে খ্যাত,
 আক তাতে বলীৰো জনম ॥
 পৃথিবীত ভৈলা রাজা, বলীদৈত্য মহাতেজা,
 স্বর্গে ভৈলা ইন্দ্র অধিপতি ।
 পাছে বলী দৈত্যেশ্বর, দেখি পুরী বাসরর,
 নগর লৈবাক ভৈল মতি ॥
 সমদলে সাজিলেক, স্বর্গপুরে পশিলেক,
 ইন্দ্রসমে বাজিল সমর ।
 কতোকাল বণ ভৈলা, বাসরক পৰাজিল,
 বলী লৈলা অমর নগর ॥
 বাসরর সুখ নাহি, দণ্ডে যুগ যাই বহি,
 ভ্রমে অতি নানা ক্লেশ ধরি ।
 দেখি তান মার পাছে, হবিক আবাধি আছে,
 কতো কালে তুমি ভৈলা হরি ॥
 বামন স্বরূপ ধরি, অদিতীত অবতরি,
 বলীক চলিলা নাবায়ণ ।
 বুদ্ধিবলে পৰাজিলা, পাতালত স্থান দিলা,
 ইন্দ্রে রাজ্য কৰিলা গ্রহণ ॥
 ভাই ভাই বিৰোধিলা, দুইকো দুই পৰাজিলা,
 ছোরা পূৰ্বাপর হেন নীতি ।
 তুমি কেনে সি কথাক, মনত দিছাহা ঠাই,
 সংশয় এড়িয়ে মহামতি ॥

ত্রিভুগতে আছে যত, দেৱতা দানৱ যক্ষ,

ৰাক্ষস গন্ধৰ্ব দৈত্যগণ ।

নাগ নৰ আদি কৰি, আপোন সোদৰ মাৰি,

ৰাজ্য ভূঞ্জে বহু বহু জন ॥

দেখা যত আছে নাগ, গৰুড়ৰ ভাতৃ বুলি,

জানে ভগৱত সৰ্বজন ।

তথাপি গৰুড়ে পাইলে, ভাই বুলি নেৰে তাক,

খেদি খেদি কৰয় ভক্ষণ ॥

বাৰনৰ আছিলেক, বৈমাত্ৰেয় ভাতৃ বৰ,

কুবেৰ নামত যক্ষেশ্বৰ ।

তাক খেদাই তেতিক্ষণে, লক্ষা নগৰক লৈলা,

দশস্কন্ধ ৰাজা ৰাক্ষসৰ ॥

আক শুনি আছা তুমি, বালী সূগ্ৰীৱৰ নাম,

একে সহোদৰ দুয়ো ভাই ।

এক প্ৰীতি কালবঞ্চে, কিক্কা নগৰ ভূঞ্জে,

দুই হান্সৰ সূখে কাল যাই ॥

কতোকাল বহি গৈল, দুভাইৰ কন্দল ভৈল,

কহোতাক শুনা মন ৰঙ্গে ।

মায়াবী ছন্দুভি নামে, আছিল অশ্বৰ দুই,

মহাবীৰ ৰণত অভঙ্গে ॥

একদিনা দুইজন, বালীত মাগিল ৰণ,

কৰিলা সমৰ বালীৰায় ।

ଦୁନ୍ଦୁଭି ମଣିଳ ପ୍ରାଣେ, ମାୟାରନ୍ତ ହାରି ବଣେ,
 ଗହ୍ବରତ ପଶିଲେକ ସାୟ ॥

অসুৰৰ দেখি ভঙ্গ, বালীৰ মনত খঙ্গ,
বুলিলা বচন সুগ্ৰীৱক ।

ইতো গহ্বৰৰ দ্বাৰ, বাখিবা যতনে তুমি,
বাবে নাসো মাৰি অৰুণক ॥

এহি বুলি বালীয়ায়, বিববে পশিলা যায়,
 তৈতে বৰ্ষষেক পূৰ্ণ ভৈলা ।

বালীক নামিবে দেখি, স্ত্রীগ্রীর জানিলা মনে,
বালী দাদা নিশ্চয়ে মৰিলা ॥

হেন মনে গুণি পাছে, ঢাকিয়া সুবস্ত্র দ্বাৰ,
নগৰক লাগি চলি গৈলা ।

অনন্তরে বণ জিনি, অশ্রুবক বধি পাছে,
কতোকালে বালী আসি ভৈলা ॥

পাত্ৰ মেলেকৰ সঙ্গে, সিংহাসনে বসি বসে,
ৰাজ্য চাৰ্ছি' আছিল সুগ্ৰীৱ ।

দেখি তান কার্য্য বালী, অতি কোপে গৈলা জ্বলি
খড়গ ধৰি আগে ভৈলা থিৰ ॥

হাওঁৰে পাপীঠ আজি, হোক খাণ্ডা হানি কাটো,
এহি বলি স্মৃগীৰক ধাইলা ।

সুগ্ৰীৱ ডৰিলা আতি, আসনৰ হস্তে উঠি,
 প্ৰাণ ভয়ে লৱৰি পলাইলা ॥

সেহিদিন ধৰি তাৰ দুঃখৰ নাহিকে ওৰ,

বনত ভ্রমস্থ দিবানিশি ।

କତୋକାଳ ବହି ଗୈଲା, ବିଧିର ସୁପ୍ରସନ୍ନ ଡିଲା,

ଶ୍ରୀଧାମ ମିଳିଲା ତୈତେ ଆସି ॥

সুগ্ৰীৱৰ ভৈলা অতি, পৰম হৰিষ মতি,

ଜାତି ବାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣର ଲାଗ ।

বামত শৰণ লৈলা, দুয়ো মিত্ৰাৰতি কৈলা,

বামেয়ো মানিলা মহাভাগ ॥

কবি দিব্য ঘোষণা, বালীক বধিলা বামে,

ସୁଗ୍ରୀବକ ଅମ୍ପିନା ନଗର ।

ৰাজ্য লভি সুগ্ৰীৱৰ, হৰিষ মিলিল অতি,

সুখে রাজ্য পালে নিবন্তর ॥

হেন মতে আছে নীতি, পূর্ব হস্তে জগতত,

ভাইক মাৰি স্বৰাজ্য ভুঞ্জয় ।

একেতে মনত জানি, ভাতৃ বধ পাপ বুলি,

তুমি কিছু নকৰা সংশয় ॥

মোহোৰ বচন পালি, উঠা ৰাজা গাব চালি,

नगबक कबियो गमन ।

শুনিয়েক সর্বজনে, হবি হবি বোলা ঘনে,

তেবে পাইবা বৈকুণ্ঠ ভুবন ॥

যুধিষ্ঠিৰক শ্রীকৃষ্ণ, ব্যাস, নাৰদে নানা
উপদেশ দিয়ে আৰু সেই উপদেশ
মতে সকলোৰে লন্তিনালৈ গমন ।

পদ ।

বৈশম্পায়ন নিগদতি শুন্য জন্মিজয় ।
বিস্তৰ বুলিলা বানী দৈৱকী তনয় ॥
তথাপিতো ৰাজাৰ মনত নাহি থাকি ।
পুনৰপি বুলিলন্ত শ্রীকৃষ্ণ মুৰাৰি ॥
শুন্য বোলো মহাৰাজ পাণ্ডুৰ নন্দন ।
মোৰ বাক্য পালি তুমি থিৰ কৰা মন ॥
কেনে পাসৰিলা ৰাজ্য পৌৰাণি কথাক ।
দুৰ্য্যোধনে খেন দুঃখ দিলে তোমাসাক ॥
এক বস্ত্ৰ ৰজস্বলা দ্রৌপদী আছিল ।
চুলে ধৰি দুঃশাসনে আজুৰি আনিল ॥
উক দেখাইল নৰপতি দুৰ্য্যোধন ।
তুমি বনে ভ্ৰমিলা যেহেন দীনজন ॥
তথাপি কৰিছা তুমি অধৰ্ম্মক ভয় ।
মোৰ বাক্য মানি ৰাজ্য লৈয়োক নিশ্চয় ॥
তুমি ৰাজ্য ভৈলে হৰ্ষ পাই প্ৰজাগণ ।
প্ৰজা সমূহৰ পূৰিষাক লাগে মন ॥

এহি মতে কৃষ্ণে বহু বুলিলা প্ৰমাণ ।
 শুনি যুধিষ্ঠিৰ ৰাজা দিলা সন্মিধান ॥
 যতেক বুলিছা প্ৰভু তুমি নাৰায়ণ ।
 তথাপিতো সন্তোষ নোহয় মোৰ মন ॥
 আপোনাৰ দোষে ফল পাইল দুৰ্য্যোধন ।
 ধৰ্ম্মত থাকিয়া মোক নকৰে শোভন ॥
 জ্ঞাতি গোত্ৰ ভাই বন্ধু সবে ভৈল নাশ ।
 হেন জানি ৰাজ্যে মোৰ নাহিকে প্ৰয়াস ॥
 ইসৰ বচন প্ৰভু আমাত নোশোভে ।
 অধৰ্ম্ম কৰিবো কেনে ৰাজ্য ভোগ লোভে ॥
 ধন জন ৰাজ্য মানে সবে অকাষণ ।
 কৰিবেক কাল সৰ্পে সৰাকো দংশন ॥
 অল্প কালে আমাৰ জীৱন হৈবো ইঁত ।
 তেবে কিয় প্ৰবৃত্ত হৈনোহো অধৰ্ম্মত ॥
 নিৰ্দ্দয় উচিত মোৰ নোহে নাৰায়ণ ।
 ভীম অৰ্জ্জুনক লৈয়া কৰিয়ো গমন ॥
 এহি বুলি যুধিষ্ঠিৰ মৌন হুয়া বৈলা ।
 পুনৰপি নাৰায়ণে বুলিসাক লৈলা ॥
 শুনী ধৰ্ম্মৰাজ বোলো তোমাত বচন ।
 মোৰ বাক্য অৱহেলা কৰা কিকাৰণ ॥
 তুমি ৰাজ্য লৈলে মই হৰিষক পাওঁ ।
 সিকাৰণে হেন কথা তোমাত বুজাওঁ ॥

মোৰ বাক্য বাখি তুমি শোক পৰিহৰি ।
 ঝাণ্টে লৈয়ো আপোনাৰ হস্তিনা নগৰী ॥
 ৰাজ্য হেতু তোমাৰ নাছিল যদি মন ।
 তেন্তে হেন দুঃখ কৰিলাহা কিকাৰণ ॥
 পাশাকালে অঙ্গীকাৰ যেহেন আছিল ।
 তযু ভাতৃগণ এবে তাক সান্ফলিল ॥
 ৰাজ্য দিবে তোমাত সবাবো আছে চিত ।
 সেহি বাঞ্ছিতক তুমি পালিবে উচিত ॥
 চাৰি ভাইত দয়া যদি আছয় তোমাৰ ।
 অমান্য নকৰা তুমি বচন আমাৰ ॥
 তাক যদি সবাবো মনত দিবা সুখ ।
 তেন্তে লৈয়ো স্বৰাজ্যক এড়ি মন দুঃখ ॥
 এহিমতে অনেক বুলিলা দামোদৰ ।
 দুঃখ মনে অনুমতি দিলা নৃপবৰ ॥
 হস্তিনাক যাইবে প্ৰতি কৰিলা আদেশ ।
 শূনি সমস্তৰে ভৈল মনত হৰিষ ॥
 নগৰক যাইবে সাজু ভৈলা সৰ্বজন ।
 হেন দেখি ধৃতৰাষ্ট্ৰ কৰিলা ক্ৰন্দন ॥
 হাহা দুৰ্যোধন মোৰ প্ৰাণৰ পুতাই ।
 উনশত ভাই সমে থাকা ইতো ঠাই ॥
 তোমাসাক পৰিহৰি যাওঁ নিজ স্থান ।
 হেন কি সন্তাপ মোৰ সহিবেক প্ৰাণ ॥

পাণ্ডৱে নিলেক ধন জন ৰাজ্য সুখ ।
 দেশে গৈয়া আমি দেখি বোহঁ কাৰ মুখ ॥
 শত পুত্ৰ তেজি মই অভাগা পামৰ ।
 কোন সুখ আশে যাওঁ হস্তিনা নগৰ ॥
 এহি বুলি ধৃতৰাষ্ট্ৰ কৰিছে ক্ৰন্দন ।
 শূনি যুধিষ্ঠিৰ শোকে ভৈলা অচেতন ॥
 নিঢালে পৰিলা নাহি চেতন সমূলি ।
 বিস্ময় মানিলা সবে প্ৰাণ গৈল বুলি ॥
 দেখি কৃষ্ণে তুলি ধৰিলন্ত তেতিক্ষণ ।
 কতোবেলি নৰপতি লভিলা চেতন ॥
 সন্ধুক্ষণ ছয়া ৰাজা বুলিলা বচন ।
 হে কৃষ্ণ মোৰ দেহে নাহি প্ৰয়োজন ॥
 জ্যেষ্ঠ বাপ কান্দিছে পুত্ৰক সুগৰিয়া ।
 নবয় জীৱন মোৰ সি শোক দেখিয়া ॥
 ৰাজ্য লভি কোন গুখ ভুঞ্জিবো তহিতে ।
 সদাই কান্দিব ধৃতৰাষ্ট্ৰ হেন মতে ॥
 কিমতে সহিবো হেন সন্তাপ দাক্ষণ ।
 বিষময় সুখে মোৰ নাহি প্ৰয়োজন ॥
 গান্ধাৰীয়ো সততে কান্দিব পুত্ৰ বুলি ।
 কুন্তী আই কৰ্ণ শোকে দগধ সমূলি ॥
 বিৰাট নন্দিনী কান্দিবেক স্বামী শোকে ।
 পুত্ৰ স্বামী সন্তাপে নিন্দিবে সবে মোকে ॥

হৰি হৰি মই যেন পাতক কৰিলো ।
 ভাই বন্ধু ভ্ৰাতৃ গুৰু সবাকো মাৰিলো ॥
 পৃথিবীৰ যত মানে ক্ষত্ৰি ৰাজাগণ ।
 মই পাতকীৰ হেতু সবাকো মৰণ ॥
 পাপৰ নিস্তাৰ নেদেখোহোঁ ভগৱন্ত ।
 হোক প্ৰায়শ্চিত্ত মোৰ প্ৰাণ কৰো অন্ত ॥
 শিশু হন্তে প্ৰতিপালি তুলিলে আমাক ।
 বাপ বুলি পঞ্চ ভাই জানিলো বাহাক ॥
 হেন ভীষ্ম পিতামহ ৰণত পাৰিলো ।
 শিশুগুণীক আগে ৰাখি অনায়ে মৰাইলো ॥
 ইসৰ পাপত থাকি মৰণে উচিত :
 ৰাজ্য কাশ্য নাহি গোৰ কৰি অবিহিত ॥
 এহি বুলি যুধিষ্ঠিৰ কৰে ত্ৰন্দন ।
 হেন দেখি ব্যাসদেৱে বুলিলো বচন ॥
 বদতি পৰাশ সূত শুনা যুধিষ্ঠিৰ ।
 তুমি মহা বিজ্ঞ অতি ধৰ্ম্মাত্মা সুদীৰ ॥
 কি কাৰণে কৰা শোক ইতৰৰ নয় ।
 মৃতকৰ হেতু শোক উচিত নহয় ॥
 উপজিলে সকলোৰে আছয় মৰণ ।
 তাক এড়াইবাক পাৰে নাহি হেন জন ॥
 পদ্ম পত্ৰে জল যেন অখিৰ জীৱন ।
 যেনে তেনে একদিনা মিলাবে মৰণ ॥

মহা পঞ্চভূত হোৱে দেহত বিনয় ।
 কালে লুপ্ত হয় ইতো জীৱন তেজয় ॥
 অনিত্য শৰীৰ ইতো ক্ষণিক সংসাৰ ।
 এক তিলে মিলে আসি প্ৰাণীৰ সংহাৰ ॥
 তুমি কেনে বিষাদ ভাবিছা মহাৰাজ ।
 সংযোগ বিয়োগ যত দৈবৰে সে কায ॥
 ইতো ব্ৰহ্মাণ্ডত চিৰজীৱী লোক নাই ।
 জানি শুনি আত তযু শোক নুজুৱাই ॥
 শুনা আৰু ভোগ ভুঞ্জি আছে ৰাজাগণ ।
 দৰিদ্ৰ বিলাকে মাগি কৰিছে ভোজন ॥
 কিন্তু কাল ভৈলে মৃত্যু আছে উভয়ৰে ।
 সুখী দুঃখী কালে তাক একো নিবিচাৰে ॥
 পাপে নমৰয় প্ৰাণী পুন্যে নিজীৱয় ।
 কালত মৰণ তাৰ অৱশ্যে মিলয় ॥
 কিন্তু সৰ্ব শাস্ত্ৰে কহে পুন্য আচৰিব ।
 যমৰ ষাতনা হস্তে তেহে নিস্তৰিব ॥
 তাহাৰ প্ৰামাণ চোৱা পাণ্ডুৰ নন্দন ।
 পূৰ্বে বহু আছিল ধাৰ্ম্মিক ৰাজাগণ ॥
 দীল্লিপ, মাস্কাতা, হৰিশ্চন্দ্ৰ মহামতি ।
 ভগিৰথ, শিবি আদি অনেক নৃপতি ॥
 তেহো সবে কৰিছিল নানা পুণ্য দান ।
 তথাপি কালত ভৈল সবাৰো নিৰ্য্যান ॥

চিৰ জীবী নভৈলেক মহা পুণ্য বলে ।
 ব্রহ্ম ভুবনতো মৃত্যু মিলিবেক কালে ॥
 জানা কেহো কাকো মাৰিবাক নপাৰয় ।
 কৰ্ম্ম অনুসাৰে প্রাণী আপুনি মৰয় ॥
 মৃগ মীনগণে কাকো হিংসা নাচৰয় ।
 জলে থাকে মীন, মৃগ বনত চৰয় ॥
 তথাপিতো দেখা তাৰ কালত মৰণ ।
 এতেকে জানিবা সবে কৰ্ম্মৰ লিখন ॥
 পাপ পুণ্য কিছু নজানয় শিশুগণ ।
 তথাপি কালত তাৰ মিলিছে মৰণ ॥
 জানিবা নিশ্চয় যত কালৰে সে গতি ।
 আছিল তোমাৰ বাপ পাণ্ডু নৰপতি ॥
 তেহো কৈক লাগি গৈল শূনি চোৱা মনে ।
 হেন কি শূনিছা লোক আছে অমৰণে ॥
 আছিল উপৰি বংশ যত নৃপগণ ।
 কাল প্রাপ্তে ভৈল জানা সবৰো মৰণ ॥
 যত দেখা পুত্ৰ ভাৰ্য্যা বন্ধুবৰ্গ লোক ।
 মিছা মোৰ মোৰ কৰি পাই দুঃখ শোক ॥
 মৰিলে লগত কাৰো কেহো নযাইব ।
 সকলো কুটুম্ব মাত্ৰ চাহিয়া থাকিব ॥
 এতেকে জানিবা ৰাজা কেহো কাৰো নয় ।
 জীৱন্তে সম্বন্ধ মাত্ৰ জানিবা নিশ্চয় ॥

নদীৰ বেগত যেন জাজি উটি যায় ।
 বান্ধৱৰ সমাগম তেনয় পৰায় ॥
 তাত জ্ঞানীজনে নকৰয় চিন্তা শোক ।
 কেৱল মিছাতে কান্দে জ্ঞানহীন লোক ॥
 যিদিনা ভৈলেক জীৱ মাতৃ গৰ্ভে স্থিতি ।
 সিদিনাৰে পৰা যম ভৈল অধিপতি ॥
 দিনে দিনে গনিয়া আছয় আয়ু তাৰ ।
 কাল পূৰ্ণ দিনে তাক কৰিব সংহাৰ ॥
 যেন দিবানিশি ঘূৰি আছে সৰ্বকালে ।
 ষড় ঋতু যেন পৰিবৰ্ত্তি ছয়া চলে ॥
 জন্ম মৃত্যু প্ৰাণীৰো জানিবা সেহিদৰে ।
 উপজিলে মৰণ আছয় সমস্তৰে ॥
 দেখি, আছা নৰপতি মহাযোগীগণ ।
 নিবন্তৰে চিন্তি আছে ঈশ্বৰ চৰণ ॥
 কাম ক্ৰোধ লোভ আদি বিপুত বৰ্জ্জন ।
 কাৰো হিংসা নাচৰয় হৰি তেসে মন ॥
 একমনে কৃষ্ণত অৰ্পিয়া নিজ প্ৰাণ ।
 ধ্যান ধৰি চিন্তি আছে অৰণ্যত স্থান ॥
 তথাপি কালত দেখা মিলিছে মৰণ ।
 জানিবা নিশ্চয় কেহো নাই অমৰণ ॥
 হেন জানি তুমি ৰাজা চিন্তা নকৰিবা ।
 আনৰ এড়িয়ো চিন্তা নিজেয়ো মৰিবা ॥

এতেকে তেজিয়ো শোক মানিয়া বচন ।
 আপোন রাজ্যক তুমি কবিয়ো গ্রহণ ॥
 হেন শূনি যুধিষ্ঠির মনে গুণি আতি ।
 মোনে বহিলন্ত রাজা একোকে নমাতি ॥
 অনন্তরে কৃষ্ণক বুলিলা ধনঞ্জয় ।
 শূনা প্রাণ সখী কৃষ্ণ দৈরকী তনয় ॥
 রাজ্য হেতু আশা তেজিলন্ত যুধিষ্ঠির ।
 কিন্তু ভীম দদার মনত নাহি স্থির ॥
 কিমতে লভিবো রাজ্য নেদেখো উপায় ।
 মিছাতে কবিলো হেন সমর দুর্জয় ॥
 মিছাতে সে পঞ্চ ভাই বনত ভ্রমিলো ।
 দেশান্তরি হয় নানা ক্লেশক ভুঞ্জিলো ॥
 দীনজন সদৃশ ফুৰিলো নিবন্তরে ।
 দাস কর্ম কবিলোহো বিঘাট নগরে ॥
 মিছাতে সে বধিলো সমরে বহু প্রাণী ।
 নিষ্ফল ভৈলেক সবে জানা চক্রপাণি ॥
 বার্ষ্কত আছিল রাজ্য ভুঞ্জিবাক প্রতি ।
 বিধিনি পাতিল যুধিষ্ঠির নবপতি ॥
 কিন্তু তমু বিনে প্রভু নেদেখো উপায় ।
 তোমার অসাধ্য সংসারত একো নাই ॥
 রাজ্য কবিয়ো মায়া দূর নাবাণ ।
 যেন রাজ্য ভুঞ্জিবে তাহান হোরে মন ॥

অৰ্জ্জুনৰ বচন শুনিয়া দামোদৰ ।
 ভক্তি ভাৱে চাপিলন্ত ৰাজাৰ ওচৰ ॥
 হাতে ধৰি বুলিলন্ত বচন সাদৰি ।
 শুনা শুনা ৰাজা তুমি মন থিৰ কৰি ॥
 যাৰ যেন মৰণ মিলিল কৰ্ম্ম ভাগে ।
 তাত তুমি অনুশোচ কৰিব নেলাগে ॥
 নকৰা নকৰা পণ্ড শোক অকাৰণ ।
 কান্দিলেও নপাইবাহা আৰু মৃত জন ॥
 তুমি মহা জ্ঞানী অতি শাস্ত্ৰত নিপুণ ।
 জানি শুনি মিছা শোক কৰা পুনঃ পুন ॥
 কিসক নুশুন তুমি ব্যাসৰ বচন ।
 ইতৰ লোকৰ নয় কান্দা কিকাৰণ ॥
 শোকে মন দিলে তাক ৰাজলক্ষ্মী এৰে ।
 বুদ্ধিগয় আপোনাৰ শ্ৰীহানি কৰে ॥
 এতেকতে ৰাজা তুমি শোক পৰিহৰা ।
 আমাৰ বচন পালি হুখে ৰাজ্য কৰা ॥
 হেন মতে কৃষ্ণে বহু বুলিলা ৰাজাক ।
 পুনৰপি ব্যাসেযো বুলিলা নানা বাক ॥
 তথাপিতো ৰাজা একো নিদিল উত্তৰ ।
 অনন্তৰে বুলিলা নাৰদ মুনি বৰ ।
 শুন শুন ৰাজা তুমি অসন্তোষ এড়া ।
 সজ্জন জনৰ বাক্য অমান্য নকৰা ॥

মৃতকৰ হেতু শোক এড়িয়ো সত্বৰে ।
 কৰিয়ো গ্ৰহন ৰাজ্য হস্তিনা নগৰে ॥
 সদাই কৰিবা ধৰ্ম্ম কথাক শ্ৰৱণ ।
 তেবেসে হৈবেক তমু শোক নিবাৰণ ॥
 জ্ঞাতি বধ পাপ বুলি কৰি আহা ভয় ।
 আমাৰ বচনে তুমি নকৰা সংশয় ॥
 গঙ্গাৰ তনয় ভীষ্ম বীৰ মহাজ্ঞানী ।
 সমস্ত ধৰ্ম্মৰ তত্ত্ব তেহো আছে জানি ॥
 মাৰ্কণ্ডেয় মুনি ত লভিল মহাজ্ঞান ।
 তান মুখে ধৰ্ম্মতত্ত্ব কৰিবা শ্ৰৱণ ॥
 তেবে সে শুচিব তমু মনৰ সংশয় ।
 বুলিলো নিশ্চয় তাক জানা মহাশয় ॥
 এবি তুমি কৰা শীঘ্ৰে স্বৰাজ্যে গমন ।
 বিলম্ব নকৰা আবে উঠা এতিক্ষণ ॥
 হেন মতে নাৰদে বুলিলা বহু নীত ।
 শুনি নৰপতি স্থিৰ কৰিলা কিঞ্চিৎ ॥
 এৰাইবে নোৱাৰি ৰাজা তিনিৰো বচন ।
 হস্তিনাক যাইবে আদেশিলা তেতিক্ষণ ॥
 শুনি ভীম অৰ্জুনৰ হৰিষ হৃদয় ।
 আনন্দ লভিলা দুয়ো মাদ্ৰীৰ তনয় ॥
 কৃষ্ণৰো মনত আনন্দৰ সীমা নাই ।
 সাৰথি আনিলা বথ হেন চল পাই ॥

যুযুৎসু সঞ্জয় ধৃতবাষ্ট্র নৰপতি ।
 ভীম ধনঞ্জয় কৃষ্ণ সাত্যকি প্রভৃতি ॥
 কুন্তী সমে যতেক আছিল নাৰীগণ ।
 সৰ্ববিজ্ঞন বথত উঠিলা তেতিক্ষণ ॥
 পুত্ৰ শোকে গান্ধাৰীৰ বিকল স্বভাৱ ।
 শত পুত্ৰ স্মৰি কান্দিয়া বোলে মাৱ ॥
 থাকা এহিস্থানে বাপু শতেক নন্দন ।
 তোমাসাক এড়ি মই কৰিলো গমন ॥
 নিদাক্ষণ বিধতা অজিলা কেন কাৰি ।
 অভাগী গৃহক যাওঁ পুত্ৰ পৰি হৰি ॥
 কান্দয় গান্ধাৰী স্মৰিয়া কৰ্ম ভাগে ।
 স্মৃজান সাৰথি বথ ডাকিলন্তু বেগে ॥
 কুৰুক্ষেত্ৰ এড়াই গৈলা কতোদূৰ পথ ।
 সিংহ নাদ কৰে ভীম পুৰি মনোবথ ॥
 শুনা জন্মিজয় কুৰু কুলৰ নন্দন ।
 বায়ু সূত ভীম আতি আনন্দে মগন ॥
 কৌতূহলে বঞ্জে ঢঞ্জে নগৰক যাই ।
 শুনিয়া গান্ধাৰী শোকে মৃতক পৰাই ॥
 অনন্তবে পাইলা সবে নগৰীৰ কোল ।
 আনন্দ উৎসব আতি উঠে মহাবোল ॥
 নগৰক লাগি ছুত আগ বাঢ়ি গৈলা ।
 আসিছে পাণ্ডৱ বুলি লোকত জনাইলা ॥

বার্তা শুনি প্রজাৰ সুখৰ নাহি অস্ত ।
 মৃত শৰীৰত যেন জীৱন পাইলন্ত ॥
 সবে প্রজাগণে কৰে লৱৰা লৱৰি ।
 স্থান পৰিষ্কাৰ হেতু গৈলা ত্বৰা কৰি ॥
 চিকুনাই নিৰ্ম্মল কৰিলা ঘাটবাট ।
 দুৱাৰে দুৱাৰে আৰি দিলা আত্মপাত ॥
 কইলা কলা পতুলীৰ দুইপাশ জুৰি ।
 দিলাহা তথাতে চাকিসব ভৰি পূৰি ॥
 সাৰি সাৰি ঘট সব কৰিমা স্থাপন ।
 স্থানে স্থানে সিঞ্চি দিলা স্নগন্ধি চন্দন ॥
 চন্দ্ৰাণ পুষ্পক আনি কইলা মাজে মাজে ।
 আগ বাঢ়িবাক গৈলা সকলো সমাজে ॥
 বিপ্রগণে হাতে লৈয়া তুলশি মালাক ।
 আগ হৈয়া আশীৰ্বাদ দিলন্ত ৰাজাক ॥
 পৰম সন্তোষ পাইলা মনে প্রজা যত ।
 সিন্ধে দুৰ্বাক্তত সবে ৰাজাৰ শিৰত ॥
 নৃপতিক দেখি সুখ মিলিল প্রজাৰ ।
 শুভ শুভ বুলি সবে দিলেক জোকাৰ ॥
 সবে বোলে আমাসাৰ খণ্ডিল ললাট ।
 এহি বুলি প্রজা সবে ছানি যাই বাট ॥
 যেন বাপ পে'ৱে কতোকালে এক ঠাই ।
 গুচিল বিয়োগ হৰিষৰ সীমা নাই ॥

বাদ্য ভণ্ড বাৰে প্ৰজা অশেষ বিশেষ ।
 শুভক্ষণে ভৈলা ৰাজা নগৰে প্ৰবেশ ॥
 ৰাজ্যে ৰাজা ভৈল যুধিষ্ঠিৰ মহাশয় ।
 প্ৰজাগণে আনন্দে কৰয় জয় জয় ॥
 এহি মানে নাৰী পৰ্ব ভৈল সমাপতি ।
 ৰচিলো পয়াৰ চন্দ দীন হীন মতি ॥
 ভাৰতৰ নাৰীপৰ্ব অমৃততো সাৰ ।
 পূৰ্বে ব্যাস মুনি আক কৰিলা প্ৰচাৰ ॥
 ইহাক শুনিলে মহা পাপ যাই নাশ ।
 গুচিব দুৰ্গতি হোৱে বৈকুণ্ঠত বাস ॥
 বোলো কৰযোৰে মই শূনা সৰ্বজন ।
 অতি মূৰ্খ মতি মোৰ, নাজানো কথন ॥
 নজানো শাস্ত্ৰৰ তত্ত্ব নহওঁ পণ্ডিত ।
 তথাপি কৰিলো মই পদ বিৰচিত ॥
 মোৰ পদ বুলি কেহো নিন্দা নকৰিবা ।
 হৰি কথা বুলি সাধুজনে আদৰিবা ॥
 নমৌ নমো পৰম পুৰুষ নাৰায়ণ ।
 অখিল ব্ৰহ্মাণ্ড স্বামী দেৱ নিৰঞ্জন ॥
 তুমি ইন্দ্ৰ তুমি সূৰ্য্য তুমি বৈশ্বানৰ ।
 আকাশ পাটাল তুমি পৰ্বত সাগৰ ॥
 তুমি সৰ্ব বিশ্বব্যাপী জগত কাৰণ ।
 তোমাৰ চৰণে মই পশিলো শৰণ ॥

শৰাণাগতক নেৰি বাহা দেৱ হৰি ।
 বাখা মোক তোমাৰ দাসৰ দাস কৰি ॥
 মই ধৰ্ম্মেশ্বৰে প্ৰভু কৰিছো কাকুতি ।
 দিয়া হৰি তোমাৰ চৰণে মোক ৰতি ॥
 তযু চৰণৰ ভূত্য বুলি কৰা দয়া ।
 দীনজনে মাগো প্ৰভু ভকতি অমিয়া ॥
 গুচায়োক হৰি মোৰ ভৱৰ আপদ ।
 তোমাৰ চৰণে মাগো ভকতি সম্পদ ॥
 বিধুৰ পিঠিত বহু স্থাপিবা হৰিষে ।
 তাত পাছে নেত্ৰ আৰু বানগণ শেষে ॥
 ইতো শাঁকে শুক্ল পক্ষ ভৈল ফাল্গুনৰ ।
 দ্বাবিংশ দিবস গত ভাৰ্গৱ বাসৰ ॥
 এই পুথি আজি মই কৰিলোহো শেষ ।
 দিবা অন্তে সন্ধ্যা আসি কৰিল প্ৰবেশ ॥
 শুনা সৰ্ববজনে ইতো ভাৰতৰ পদ ।
 ইহাক শুনিলে মহা গুচিব আপদ ॥
 বিষ্ণু বৈষ্ণৱৰ কথা ত্ৰৈলোক্যতে সাৰ ।
 যাক শুনি ভনি লোক তৰয় সংসাৰ ॥
 সান্ধো পাঞ্জে শুনা ইতো বৈষ্ণৱৰ কথা ।
 মূৰ্খৰ বচন বুলি নকৰা অন্যথা ॥
 হেন জানি কৃষ্ণৰ চৰণে দিয়া মন ।
 সমস্ত শাস্ত্ৰত পাইবা এহিসে বচন ॥

দিনে দিনে মনুষ্যৰ আয়ুক্ষয় যায় ।
 কাল অজগৰে গিলে উমান নাপায় ॥
 যতে ততে একদিনা মিলিবে মৰণ ।
 যমৰ পুৰীক লাগি নিবে দূতগণ ॥
 যমৰ নগৰে শাস্তি ভুঞ্জাইবেক অতি ।
 হেন জানি হৰিৰ চৰণে দিয়া বতি ॥
 বিষ্ণু বৈষ্ণৱত দৃঢ় ভাৱে কৰা মন ।
 বাম বাম বুলি কৰা বৈকুণ্ঠে গমন ॥

ইতি মহাভাৰতৰ নাৰী পৰ্বৰ অন্তৰ্গত স্ত্ৰী পৰ্ব সম্পূৰ্ণ ।

সমাপ্ত ।

